



# RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 35

ANDRA KAMMAREN

1964

12—13 november

Debatter m. m.

**Torsdagen den 12 november**

|   | Sid. |
|---|------|
| Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185, angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringpolitik m. m. (forts.) . . . . . | 3    |
| Utredning av frågor rörande skolungdomens praktiktjänstgöring . . . . .   | 68   |
| Flyttning av LKAB:s huvudkontor . . . . .   | 70   |
| Rätt för justitieråd och regeringsråd att åtaga sig skiljemannauppdrag m. m. . . . .  | 85   |
| Prognoser för behovet av arbetskraft . . . . .  | 86   |
| Interpellation av herr Hedin ang. vissa enskilda företagens ställning inom ATP-försäkringen . . . . .                         | 87   |
| Meddelande om enkel fråga av fru Edin ang. psykiatriska och sociala undersökningar av vissa värnpliktiga . . . . .            | 88   |

**Fredagen den 13 november**

|  |    |
|--|----|
| Interpellation av herr Spångberg ang. åtgärder för bättre djurvård och djurskydd . . . . .                 | 89 |
| Meddelande om enkel fråga av herr Dickson ang. orsaken till de veneriska sjukdomarnas utbredning . . . . . | 91 |

**Samtliga avgjorda ärenden**

**Torsdagen den 12 november**

|   |    |
|---|----|
| <i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 7, om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess femtonde ordinarie möte fattade beslut . . . . . | 68 |
| <i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 147, om utredning av frågor rörande skolungdomens praktiktjänstgöring . . . . .   | 68 |
| — nr 148, om flyttning av LKAB:s huvudkontor . . . . .  | 70 |
| — nr 149, om rätt för justitieråd och regeringsråd att åtaga sig skiljemannauppdrag m. m. . . . .   | 85 |
| — nr 150, ang. prognoser för behovet av arbetskraft . . . . .   | 86 |
| — nr 151, om viss översyn av den offentliga statistiken . . . . .   | 87 |

PROTOKOLL



1891

1. BUNDESRAT

1891

1891-1892

1891-1892

1891-1892

1891-1892

1891-1892

1891-1892

1891-1892

1891-1892

1891-1892

1891-1892

## Torsdagen den 12 november

Kl. 10.00

### § 1

Justerades protokollet för den 6 innevarande november.

### § 2

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185 (forts.)**

Herr talmannen meddelade, att den från gårdagens sammanträde uppskjutna överläggningen i samband med remiss till utskott av Kungl. Maj:ts proposition nr 185, angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik m. m., nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp), som yttrade:

Herr talman! Gårdagens remissdebatt präglades till största delen av ekonomiska spørsmål, såväl samhällsekonomiska frågor som skattefrågor. Dessutom föranledde valutgången vissa kommentarer av talesmän för de olika politiska partierna. Jag anser mig därför inte behöva gå in på dessa spørsmål.

Det finns emellertid, herr talman, andra aktuella samhällsproblem som vi här i riksdagen har skäl att diskutera. Jag vill vid detta tillfälle beröra ett av dem som är, såsom jag ser saken, mycket allvarligt. Det gäller frågan om den ökade kriminaliteten.

Vi skakas helt naturligt särskilt av den ökade ungdomsbrottsligheten. Jag tycker det är ledsamt att från denna talarstol behöva peka på avigsidorna i detta avseende. Den övervägande delen av vår ungdom är mycket god, och det är beklagligt att vi så sällan framhåller just de positiva sidorna. Den föreningsanslutna ungdomen exempelvis gör be-

aktansvärda insatser, som långt mer än vad som är fallet, borde uppmärksammas såväl i press som andra massmedia. Den verksamhet, som bedrivs av den föreningsanslutna ungdomen, har vi från riksdagens sida anledning ge vårt helhjärtade stöd.

Herr talman! Mot bakgrunden av att svensk ungdom i stort är skötsam och ambitiös ter sig den ökade ungdomsbrottsligheten desto mer beklämmande. Ungdomar som avviker från det mönster vi vill beteckna som normalt kommer tyvärr att dominera den allmänna ungdomsdebatten. Kriminaliteten över huvud taget visar tendenser till en ökning som inger olust och oro. Orsakerna till denna dystra utveckling är givetvis många; de kan sammanhålla med strukturomvandlingen, den ökade fritiden, den höga levnadsstandarden etc.

Orsakerna må emellertid vara en sak för sig. Det väsentliga i dagens situation är, såsom jag ser det, att vi med kraft söker motverka en fortsatt stegring av brottsligheten. Och det är just med hänsyn härtill, herr talman, som alla berörda parter gemensamt bör söka åstadkomma effektiva allmänpreventiva åtgärder. Vi kan inte — eller rättare sagt vi får inte — blunda för att reformer kan vara befogade på detta liksom på så många andra områden. Jag är väl medveten om att frågan är känslig helt enkelt därför att så fort man tangerar dessa spørsmål och ens antyder att det förefintliga systemet kanske inte fungerar på ett tillfredsställande sätt, kan man få påskrivet att man är benägen för s. k. ytterlighetsåtgärder, alltså att man skulle vilja överge de humanitets- och rättssäkerhetsprinciper som självfallet alltjämt skall känneteckna vår kriminalvård. Jag vill därför med skärpa un-

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

derstryka att någon avvikelse från dessa självklara principer icke får ske.

Den stora allmänheten frågar sig emellertid med rätta vart det hela skall leda, om utvecklingen får fortsätta och om inga åtgärder utöver de konventionella vidtas för att söka råda bot på det onda. Det gäller inte bara alla de människor som känner sig osäkra till liv och egendom, utan i lika hög grad de förtvivlade föräldrar vilkas ungdomar kommit på glid.

Vad korrektionsmedlen beträffar tror jag också att det särskilt på ungdomsfronten finns mycket övrigt att önska. Framför allt torde den skriande personalbristen hos berörda myndigheter vara den främsta orsaken till de missförhållanden som av allt att döma råder och som omvitnas av människor med erfarenhet på området. Jag skall i detta sammanhang främst uppehålla mig vid de påföljder som kan drabba ungdomar vilka ännu inte fyllt 21 år.

Mänskligt sett kan ofta det s. k. brottet, som kanske är av mycket lindrig natur, betraktas som en engångsföreteelse, och det blir också behandlat som en sådan. Men i och med att t. ex. polisen haft anledning ingripa kommer barnavårdsmyndigheten in i bilden. Med andra ord: förseelsen rapporteras till ortens barnavårdsmyndighet. Denna kontakter så småningom den unges hem, men det sker i många, ja, alltför många fall långt efter det att han gjort sig skyldig till förseelsen i fråga. Vad som under mellantiden har kunnat inträffa föranleder självfallet ytterligare överväganden hos barnavårdsmyndigheten. I allra bästa fall har ingenting hänt som kan motivera sådana överväganden. Det sistnämnda är enbart tacknämligt, och då kan påföljden av det s. k. brottet kanske stanna vid en varning, eller beroende av förseelsens art, åtalseftergift.

Av landets omkring 750 000 ungdomar i åldern 13—18 år är omkring 1 000 intagna på ungdomsvårdsskolor. Denna siffra ter sig i och för sig inte så av-

skräckande, men den är beklämmande nog med hänsyn till att dessa 1 000 ungdomar utgör det av de ansvariga myndigheterna betecknade värsta klientelet.

Herr talman! Innan en ung människa intages på en ungdomsvårdsskola har han eller hon redan begått en rad brott, som dessförinnan blivit uppmärksammade av t. ex. barnavårdsnämnd. Den unge har bl. a. fått en övervakare, som såvitt jag kan förstå, om möjligt i samråd med föräldrarna har att söka få honom att återgå till normal och accepterad tillvaro. Den unge har ofta — det visar erfarenheterna — ytterst svårt att förstå varför sedan ungdomsvårdsanstalten skall ta hand om honom. Han har gått fri och fått umgås med det gäng som kanske var upphovet till de s. k. brott han gjort sig skyldig till.

I korthet är läget detta. Det förflyter alltför lång tid innan de åtgärder från samhällets sida vidtas som visar att den unge verkligen begått en lagstridig handling. Han uppfattar det hela som en avoghet från samhället — han själv har, vilket torde vara karakteristiskt för ungdomen över huvud taget, glömt bort att han gjort något som motiverar »anstaltsvård». Detta i sin tur kan leda till en negativ inställning hos den unge till allt vad samhällsåtgärder innefattar.

Herr talman! Jag tror att det föreligger vissa brister inom vår kriminalvård, och jag tänker då närmast på de unga brottslingarna. Att dessa har insikt om t. ex. polisens begränsade befogenheter på området är välkänt. De vet alltför väl att polisen har ringa eller inga möjligheter att ingripa, trots att det just är polisens sak att exempelvis utöva nattpatrullering och den följaktligen känner väl till det klientel som vistas ute under tider då de unga lämpligen borde vara inomhus. Det är i regel under de sena timmarna som kontakterna mellan asociala ungdomar knytes — kontakter mellan de redan gravt kriminaliserade och den som är på väg att glida in på brottets bana.

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

Ofta beskyller man hemmen för bristande vuxsamhet, bristfällig uppfostran etc. när man konfronteras med dessa problem. Visst är det sant att de allra flesta ungdomsbrottslingar kommer från undermåliga hem, men det förekommer också ungdomsbrottslingar från t. o. m. s. k. goda hem, alltså från sådana hem där föräldrarna gör allt vad i deras makt står för att återföra sina barn till ett normalt liv. Men, herr talman, den hjälp dessa föräldrar får från samhällets sida är mången gång icke tillräcklig. Den unge tas visserligen om hand; d. v. s. han intas på en anstalt. Han kanske rymmer därifrån och inhyses i någon lägenhet, mer eller mindre anonym för myndigheterna. Han gömmer sig där, och han kan klara sig undan nästan hur länge som helst. Om föräldrarna känner till var han befinner sig ringer de kanske anstalten, men enligt uppgift kan det dröja tre till fyra dagar innan ingripande sker.

Förutom de ungdomar som blivit intagna på ungdomsvårdsskolor finns ett stort antal »mindre besvärliga» d. v. s. ungdomar som inte gjort sig skyldiga till brott som leder till ett sådant ingripande.

Herr talman! I långa stycken ter sig förhållandena för den stora allmänheten nästan olidliga. Man har med fog fått intrycket att samhällets åtgärder beträffande ungdomsbrottsligheten inskränker sig till en försiktig varning — med den påföljden att den unge kan fortsätta på den väg han glidit in på.

Vilka åtgärder skall man vidta? Det är frågan man ställer sig. Framför allt är det uppenbart att det saknas personella resurser för de socialvårdande myndigheterna, främst barnavårdsnämnderna. Det finns t. ex. ingen personal att tillgå för patruller om nätterna som kan ingripa om detta befinnes nödvändigt. Patrulleringen ombesörjes av ordningspolisen, som inte ens med stöd av den s. k. raggparagrafen har befogenhet att vidta åtgärder i erforderlig utsträckning.

Herr talman! Man har emellertid socialpolis. Jag skulle för min del tro att denna skulle kunna fylla en mycket stor uppgift när det gäller att ta hand om den vinddrivna ungdomen. Men var finns denna socialpolis och hur fungerar den? Är den tillräcklig? I vilken mån arbetar den på fältet, och under vilka tider på dygnet?

Man bör understryka värdet av de förebyggande åtgärderna. Allt bör göras som göras kan från hemmens, skolans, föreningarnas och de ansvariga myndigheternas sida för att söka förebygga att ungdomen hamnar utanför lagens ramar. I fråga om ungdomar som av en eller annan anledning kommit på glid bör de förebyggande åtgärderna vara av sådan art att de ger dem en tankeställare, och en verkligt effektiv sådan.

Med det sagda har jag velat belysa den ökade ungdomsbrottsligheten och de problem som möter vid försöken att infoga de ungdomar som kommit på glid i en normal tillvaro. Jag har en känsla av att hela problemkomplexet borde bli föremål för en översyn, där man siktar till och inriktar sig på att dels inge de unga större respekt för lag och ordning och att dels skapa större säkerhet till liv och lem för den stora allmänheten.

Därefter anförde:

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Först vill jag göra en liten erinran. I ordningsstadgan för riksdagens kamrar vill i § 12, mom. 1.: »Ledamot, som vill inför kammaren yttra sig, begär ordet av talmannen och uppropas i den ordning, han därtill anmält sig. Hava två eller flera samtidigt begärt ordet, bestämmer talmannen ordningen dem emellan.»

Jag har velat erinra om detta, eftersom jag har en känsla av att partiernas kanslier har möjligheter att bestämma i vilken ordning riksdagens ledamöter skall få ordet och hur talarlistan skall se ut. Det är angeläget att inte parti-

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

kanslierna eller några tjänstemän på andra håll skall kunna påverka den ordningen, och därför vill jag framhålla att den ledamot, som i fortsättningen begär ordet här i kammaren, bör göra anmälan härom till talmannen och att talmannen inte ger partikanslierna några möjligheter att bestämma i det fallet.

Jag har velat göra det påpekandet, då jag anser det nödvändigt att iakttas vad som i det avseendet säges i ordningsstadgan. Det är riksdagsmännen själva, inte partikanslierna, som skall anmäla om de vill yttra sig i kammaren.

Herr talman! Efter den långa debatt vi här har fört finns det kanske nu inte mycket att tillägga. Men då den siste ärade talaren tog upp vissa moraliska frågor, vill jag erinra om att vi i årets valrörelse fick ett nytt parti, som kallar sig Kristen Demokratisk Samling men där man såvitt jag förstår inte har sinne för vare sig moraliska hänsyn eller några moraliska krav på sig själv. Tvärtom predikar man i det partiet kärlekslöshetens bud, ett bud som är helt främmande för människorna i ett demokratiskt samhälle. Vi skall också komma ihåg att den som i verkligheten är ledare för det partiet aldrig har accepterat demokrati inom den rörelse han företräder. Det bör därför klart sägas ifrån att svenska folket skall akta sig för att på omvägar få införd en politisk doktrin, som inte ur några synpunkter kan vara lämplig i vårt demokratiska samhälle, där frihet och människovärde ju ändå skall råda.

Det är också betecknande att man numera så ofta kommer med moraliska påpekanden. Men det talas då inte om moral för den äldre generationen, utan man talar om det kanske tusental ungdomar som kommit på sned och hamnat på ungdomsvårdsskolor eller liknande. Och man talar aldrig om de bortåt miljonerna ungdomar, vilka såvitt jag förstår är av en kvalitet som vi i den äldre generationen aldrig kunde uppvisa ma-

ken till. Jag tycker verkligen att vi nu borde kunna komma bort från detta moraliserande och sluta med sådana pekpinor mot ungdomen. Dagens ungdom är mycket, mycket bättre än gångna tiders, även om man kan önska att den i en del avseenden vore litet annorlunda.

Det är inte lämpligt att bara rekommendera att sätta in vilsegångna ungdomar i fängelse. Många ungdomar i dagens samhälle får beteckningen brottslingar på grund av rena bagatellförseelser. Vi ser ju dagligdags i pressen att brott som kanske gäller 5 öre leder till att ungdomar tages om hand av polisen och att föräldrar och anhöriga utsättes för oerhörda påfrestningar. Det vore riktigare och lämpligare — i synnerhet för dem som talar om moraliska förpliktelser och kristen livssyn — att försöka hjälpa ungdomarna till rätta. Ungdomarna behöver ett hjälpande handtag bättre än fängelsevistelse.

Jag hoppas verkligen att människorna i vårt land skall uppmärksamma den metodik denna s. k. kristna demokratiska samling har gjort sig till tolk för. Även om man ur kristen synpunkt tycker att det kan vara lämpligt att hålla på med minckfarmer m. m. är det inte lämpligt att man gör kristendomen till en politisk taktikhistoria som man spelar ut medan man glömmer bort det kristna bud som man där har i förkunseln men undviker att i praktisk handling följa.

Emellertid, herr talman, har vi även i år och i denna debatt hört talas om folkstyrelse och behovet av författningsändring. Vi har också hört valsiffror. Om man jämför ett borgerligt block och socialdemokratien, så finner man att socialdemokraterna 1956 hade ett underskott på 224 000 röster gentemot de borgerliga; 1960 hade socialdemokraterna ett överskott på 5 500, och 1964 hade detta ökat till 130 000 flera röster än de borgerliga.

När man talar om orättvisorna i vårt

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

valsystem m. m. vill jag bara erinra om vad som kan hända när minoritets- eller småpartier får en fördelning som ger överfull utdelning. Exempelvis i det län jag representerar har vi över 2 000 flera röster än de tre borgerliga partierna, men vi får två mandat och de borgerliga tre, och det tycks inte vara möjligt att göra någonting åt den saken.

Men när det gäller författningsfrågorna och folkstyrelsen är det mycket högstämmda toner i en remissdebatt. Det är väl ganska betecknande att man talar om hur besvärlig första kammaren är och hur svenska folket direkt skall komma i kontakt med dem som man vill välja. Samtidigt står samma förespråkare här i riksdagen och hävdar att man alltmer går över till att partiledarna skall utgöra det skikt som styr och ställer. Vi måste komma ihåg att den som väljs till riksdagsman väljs på samma grunder oavsett vem han är och vilken position han har i samhället. Om man nu skall se på vissa frågor som gäller folkstyret, skulle det vara önskvärt att man där verkligen kunde göra en djuplodning.

Jag har förut påtalat det enmansstyre som vi har på olika håll. Vi har talat om landsting och kommuner, och vi vet att i viktigare frågor kan landstingen ha vilken uppfattning som helst, men ytterst kan en person i länsstyrelsen sätta hela folkstyret ur funktion. Därför är det angeläget att regeringen ser på dessa ting med ganska stort allvar.

Det har sagts här att man skall ha ny utredning i författningsfrågan. Rent allmänt undrar jag om inte utredningsväsendet i sin nuvarande form är färdigt för avskrivning. Vårt utredningsväsende passar inte in i ett dynamiskt samhälle som så snabbt förändras. Det vore väl lämpligt att regering och riksdag försökte göra en verklig utgallring och gav direktiv om att utredningar som höll på mer än ett år skulle få pension i någon form och genast upphöra.

Hur är förhållandet för närvarande? Man talar om parlamentariskt samman-satta utredningar, där den som sitter i en utredning skall vara sakkunnig. Det kanske tar ett à två år innan dessa parlamentariker blir sakkunniga eller i varje fall kan lägga sig till med namnet sakkunniga. Sedan skall utredningen sitta år efter år. Alla olika reformer som det moderna samhället kräver stupar på att vi har utredningar som sitter någonstans och håller igen. När en utredning så småningom lägger fram sitt resultat, måste man ha en ny utredning för att försöka få fram ett förslag som är någorlunda aktuellt.

Jag skulle, herr talman, önska att vi hade en ny Thorsson på något håll som kunde göra en utrensning på detta område och att man kunde få någonting annat. Men samtidigt tror jag att dessa parlamentariska utredningar i ett demokratiskt samhälle är på något sätt felaktiga. Det är regeringen som skall lägga fram förslag, och det är lämpligt att riksdagen, inte minst dess opposition, utan bundenhet prövar de olika förslag som läggs fram av regeringen, oavsett vad det gäller för regering. Detta skulle stimulera till en debatt och till ett engagemang på ett annat sätt än vad som för närvarande är fallet. Från demokratisk synpunkt tror jag inte att dessa parlamentariska kommittéer bör skattas alltför högt, utan man borde försöka vidta andra åtgärder.

Vidare, herr talman, skulle jag vilja säga några ord om markpolitiken. Jag har tillhört dem som i många år velat att samhället på ett aktivare sätt skulle ingripa mot markvärdestegringen. Det har under remissdebatten talats om en PM som skickats ut i frågan om jordförvärvslagen. Jag har tyvärr inte mera ingående kunnat studera promemorian, men jag skulle rent allmänt vilja säga att jag hoppas att regeringen inte skall lägga den till grund för en proposition. Jag säger detta eftersom jag tror att man på väsentliga punkter av detta om-

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

råde måste tänka om. Jag anser att det, när vi redan har väntat så pass länge, är bättre att ta tid på sig och tänka igenom hela problemet ordentligt.

Jag vill speciellt framhålla att jag tycker det är lämpligt att regeringen sökte förbättra samhällets möjligheter att överta lämplig mark för fritids- och bostadsändamål och samtidigt även såg till att samhället kan överta ledigbliven skogsmark för att ställa råvaran till industriens förfogande. Också detta bör övervägas på ett annat sätt än vad som gjorts i detta sammanhang.

Vidare har, herr talman, högerns ATP-förslag diskuterats. Detta utspel var egentligen synnerligen intressant, eftersom det enligt vad jag förstår är första gången som högern varit inne på att samhället genom ett enkelt beslut skulle kunna lägga beslag på förmögenheter, som enskilda eller grupper av människor har arbetat ihop. Jag ställde mig den frågan, om högern nu är beredd att dra konsekvenserna av detta principiella ställningstagande i ATP-frågan. Kan vi kanske nu förutsätta att högern kommer att förorda att det från samhällets synpunkt är lämpligt att överta aktierna i en del företag för att säkra vissa intressen för medborgarna i vårt land? Är högern i fråga om försäkringsvärdet villig att betrakta sitt ATP-utspel som ett principiellt ställningstagande, så att samhället skulle ha rättighet och möjlighet att göra mycket vittgående ekonomiska ingrepp i enskildas egendom? Om ATP-spelet nu har medfört en uppluckring av äganderättsbegreppet i högerns led, tror jag att denna långa diskussion om ATP inte har varit förgäves utan har givit ett positivt resultat.

Jag vill också påminna om att pensionärerna under valrörelsen fick sig tillsänt ett brev från herr Heckscher, i vilket han skrev: »Folkpensionen är nog bra, men räcker den när allt bara blir dyrare ... Säkert är det många gånger besvärligt. Därför tycker jag att

något måste göras för att förbättra folkpensionärernas situation.» Vi har mellan 800 000 och 900 000 folkpensionärer, och eftersom man gjorde broschyren i form av en tusenkronorssedel, förutsätter jag att högern anser att vi skall höja folkpensionerna med minst 1 000 kronor. Om man skulle följa deras andra förslag skulle den höjas med minst 1 500 kronor per år.

Det är inte orimligt att tänka sig att folkpensionärerna får detta tillskott, men jag skulle vilja fråga om man inom högern är villig att höja skatteuttaget för att verkligen möjliggöra att folkpensionärerna får den inkomstlyftning som denna tusenlapp ändå ger löfte om. Om högern skulle säga att vi inte skall betala detta skattevägen utan att de ATP-försäkrade skall betala avgiften, har högerns löfte varit lika tomt som deras tusenlapp är värdelös — den är vacker att se på men om man försöker få något för den finner man att den är av noll och intet värde.

Ja, herr talman, jag har gjort dessa små erinringar därför att jag tror att det är viktigt att vi försöker utnyttja de resurser som finns i vårt land för att vi skall kunna följa med i utvecklingen. Det finns givetvis många problem som behöver klaras upp i vårt samhälle. Vi kanske t. ex. kommer att få en del besvärligheter med utrikeshandeln. Det kan också vara lämpligt och nyttigt att man, när man bedömer vad som sker i andra länder, också försöker sätta sig in i vilka möjligheter vi skulle ha haft om vi hade befunnit oss i samma situation som de.

Frågan om den engelska handelspolitiken diskuterades ganska livligt både i går och i förrgår. Vi har haft lyckan att slippa en sådan politik som förts under många år i England. Dess exempel visar att vilket land som helst, om det inte bedriver en sund ekonomisk och samhällelig politik, kan komma i en besvärlig situation. Det var väl också på detta sätt svenska folket tänkte un-



## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

der årets valrörelse, och det sade också ifrån att det inte vill komma in i en sådan situation.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag trodde inte att mitt anförande skulle behöva föranleda någon polemik, men det förefaller som om herr Lundberg inte med uppmärksamhet lyssnade på vad jag sade. Jag har inte generaliserat och sagt att all ungdom är dålig. Jag betonade tvärtom i mitt anförande, att huvudparten av vår svenska ungdom är bra. Jag sade bl. a. att den svenska ungdomen i stort sett är skötsam och ambitiös men att den ökade ungdomsbrottsligheten mot denna bakgrund ter sig desto mera beklämande.

Problemställningen är emellertid denna, herr Lundberg: Det gäller för det första att med förebyggande åtgärder ta hand om ungdomen — att, gärna med ungdomens hjälp, söka se till att unga människor inte kommer utanför lagens ramar. Men det gäller också, herr Lundberg, att ta hand om den ungdom som kommit på glid.

Jag beklagar livligt om herr Lundberg tolkar mitt anförande så, att jag alltför mycket svartmålat svensk ungdom. Det har jag inte gjort.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Samtidigt som herr Börjesson i Falköping säger att vi skall ta hand om ungdomen talar han om hur vi skulle kunna skapa bättre möjligheter att behandla ungdomsbrottslingar. Jag tror för min del — och jag träffar rätt mycket ungdom — att vad ungdomen av i dag behöver är förståelse från den äldre generationen, när det gäller ungdomens problem, och inte fängelsestraff och liknande åtgärder, som ofta bryter ned i stället för att bygga upp. Om de många, som nu slåss mot ungdomen och talar om att ungdomen är så förvildad, i stället räckte ungdomen

en hjälpande hand, skulle vi kunna göra mycket. Det är den vägen vi bör gå; då kan vi även hjälpa den lilla grupp som kommer på sned.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp) kort genmäle:

Herr talman! Visst skall vi räcka ungdomen en hjälpande hand, herr Lundberg. Jag sade kanske inte detta direkt, men den som noggrant läser mitt anförande skall finna att jag inte enbart talade om anstalter.

Jag beklagar än en gång att mitt anförande missförstått på detta sätt. Jag skulle vilja be herr Lundberg att han tillsammans med mig går igenom anförandet, så kan vi sedan diskutera saken.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Herr Lundberg började med att ge talmannen ett råd. Jag är för min del inte riktigt ense med herr Lundberg därvidlag, men jag skall inte polemisera. Jag utgår från att talmannen är måttligt påverkbar.

Jag begärde ordet i höstens remissdebatt därför att jag räknade med att lokaliseringpolitiken skulle komma att diskuteras i ganska stor utsträckning. En proposition i denna mycket viktiga fråga har ju framlagts, och det låg nära till hands att antaga att lokaliseringpolitiken skulle spela en betydande roll i debatten. Det har den emellertid inte gjort, och därför kan jag fatta mig kort.

Om propositionen skall jag endast säga att det belopp, som där föreslås, mot bakgrund av allt som sagts tidigare — inte minst från LO-håll — snarast är att karakterisera som en positiv överraskning. Däremot har jag en hel del att invända mot det principiella resonemang som statsrådet för i propositionen. Jag har fått en känsla av att man vill försöka tillfredsställa både ekonomerna i LO och väljarna i Norrland. Det är en uppgift som onekligen inte är

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

lätt, och jag förmodar att man inte heller lyckats.

Det går faktiskt att finna stöd för vilken lokaliseringspolitik som helst i propositionen. Vi måste dock kunna räkna med att åtgärderna blir offentliga och att vi får möjlighet att följa vad som sker — både vilka företag och orter som får bidrag och vilka som inte får. Vi skall alltså hela tiden kunna granska vad som sker. Jag tror att denna möjlighet till opinionsbildning är någonting som man rent av bör sätta mera värde på än formuleringarna i propositionen.

Herr Nilsson i Östersund talade i går om den »onda cirkel» som näringslivet i Norrland är inne i. Jag skulle för min del inte vilja använda det uttrycket. Professor Dahmén har påvisat att antalet företag inom verkstadsindustrien i Norrland i själva verket har ökat rätt kraftigt under efterkrigstiden — snabbar än i övriga delar av landet. Ökningen är emellertid inte så kraftig att den har kunnat suga upp hela den överblivna arbetskraften, och det beror väl på två omständigheter: dels har Norrland tidigare haft en högre nativitet än andra delar av landet — det håller nu på att utjämnas — vilket betyder att de ungdomskullar som nu kommer till arbetsförmedlingarna är mycket stora, dels har vi en sysselsättningsminskning inom jordbruk och skogsbruk. Detta är visserligen också fallet i andra delar av landet, men det är klart att det betyder mest i en landsända där dessa näringar har spelat en mycket stor roll. Det innebär att det inom den närmaste tioårsperioden kommer att bli mycket arbetskraft ledig i Norrland och att det alltså under den perioden är särskilt viktigt att företagsetableringen går snabbare.

Jag tror för min del att en vettigt utformad lokaliseringspolitik, som innebär en ökad industrialisering av dessa områden, i själva verket är ekonomiskt motiverad, därför att det skulle betyda

att arbetskraften tillvaratas bättre än vad som annars skulle bli fallet.

Därmed, herr talman, kan jag lämna lokaliseringspolitiken; vi återkommer ju till den om några veckor. Jag skall i stället övergå till att göra några reflexioner kring ett par frågor som tidigare har behandlats i debatten.

Det har förts en ganska omfattande diskussion om samarbetet inom oppositionen, men jag skall inte fördjupa mig i det; jag tror att det är en debatt som måste fortsätta. Allmänheten väntar sig att det skall ske någonting inom oppositionen inom en inte alltför avlägsen framtid. Det enda jag vill säga i dag är att jag tycker att MbS drar alltför långtgående slutsatser av vad som skedde i fyrstadskretsen när man vill göra gällande att utgången där säger någonting om hur ett enhetsparti inom oppositionen skulle lyckas hävda sig mot socialdemokratien. I det avseendet tror jag inte experimentet i fyrstadskretsen har någonting att säga oss. Det är väl ändå så att folkpartiet och även centerpartiet har en lång gräns mot socialdemokratiske partiet. Vi har många anhängare som stått och valt mellan socialdemokraterna och folkpartiet. Det är klart att dessa hyser en viss misstro mot högern, dels på grund av vad som tidigare skett, dels därför att man har fått nya anledningar till misstro under dessa senaste val. Det som avgör om en trepartisamverkan kan leda till en tillbakagång för socialdemokratien är hur dessa väljare ställer sig. Om det har experimentet i fyrstadskretsen inte lämnat något besked, därför att väljarna där hade ju kvar möjligheten att rösta på sina gamla partier. Jag tycker därför att det myckna talet om att man i fyrstadskretsen lyckades så bra i förhållande till socialdemokraterna är helt värdelöst. Det kan rent av bero på att MbS inte lyckades samla alla borgerliga partier i fyrstadskretsen och att de gamla partierna också deltog i valet och därmed behöll de väljare som stäl-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

ler sig tveksamma till en trepartisamverkan och kanske skulle ha stannat hemma eller röstat med socialdemokraterna om det hade blivit en allmän samling.

Vad man än vill säga om det som har hänt i fyrstadskretsen, någonting att åberopa i en diskussion om en trepartisamverkans möjligheter att hävda sig mot socialdemokratien är det inte alls.

Sedan, herr talman, endast ett par ord om högerens flitigt diskuterade utspel i ATP-frågan, vilket ju också herr Lundberg var inne på. Statsministern karakteriserade i går utspelet och löftet till pensionärerna som demagogi. Jag tror till och med han sade att det var fult. Det var väl fler än statsministern som tyckte att dessa förespeglningar om höjda pensioner verkade valdemagogi, och det tror jag herr Lundberg ville påvisa också genom att demonstrera de där tusenlapparna. Men vill man vara rättvis, så måste man nog säga att också socialdemokraternas propaganda i samband med högerutspelet hade både demagogiska och fula inslag. Dit räknar jag då främst försöket att under valrörelsen framställa även folkpartiet och centerpartiet som opålitliga i detta avseende trots upprepade försäkringar om att de ogillade högerförslaget. Man kan fråga sig varför socialdemokraterna under hela valrörelsen fortsatte med detta trots alla de förklaringar som gavs. Det var tydligen så, att när socialdemokraterna bestämde sig för att utnyttja högerutspelet i valdebatten och försöka att genomföra ett nytt pensionsval, så upptäckte man att det fanns en svårighet: högerpartiet är ju ändå ett ganska litet parti, och man räknade ut att det skulle bli ganska svårt att få svenska folket att tro att det måste skynda sig att förstärka ett parti som har 114 mandat i andra kammaren för att detta parti skulle bli i stånd att skydda ATP mot ett parti som har 39 mandat i denna kammare. Det gick liksom inte att få det svenska folket till att käm-

pa mot det hotet. De som skulle skydda ATP var ju 85 procent av landets befolkning. Om deras antal efter valet skulle sjunka till 84 eller möjligen rasa ned till 83 procent, kunde inte gärna skapa någon panikstämning bland väljarna. Därför var man helt enkelt tvingad att gå den väg man gick. I och med att man beslöt sig för att använda ATP i valdebatten beslöt man sig också för att låtsas att inte tro de försäkringar som kom från vårt håll. Det fanns inget annat att göra: Man var tvungen att fortsätta eller också helt enkelt avblåsa striden i ATP-frågan. Därför fick vi under hela valrörelsen detta rent bedrövliga skådespel där den ene socialdemokraten efter den andre trädde fram och med bekymrad min förklarade att centerpartiet och folkpartiet var nog inte särskilt pålitliga i den frågan. Detta fortsatte ända upp till partiledardebatten när denna taktik fördes upp på excellensnivå.

Detta var ett av de tråkiga inslagen i valdebatten. Det hör å andra sidan till det mera uppmuntrande i detta val att denna taktik inte gav någon utdelning. Vi får väl därför tro att det var det sista ATP-valet vi i år upplevde. Socialdemokraterna har i fråga om ATP ropat »vargen kommer» så många gånger att folk upphört att reagera.

Till sist, herr talman, ber jag att få påminna om att jag i januari interpellade beträffande statsrådets närvaro — eller frånvaro kanske man kunde säga — vid andra dagens remissdebatt. Jag vill nu konstatera att min interpellation tydligen gjort verkan; närvarofrekvensen har ökat högst avsevärt.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Skellefteå sade att socialdemokratiens propaganda i ATP-frågan inte varit saklig utan att vi hade liksom slagit in öppna dörrar och ryckt ut till försvar för något som vi visste vara grundmurat. Jag vill bara erinra herr Gustafsson om att

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

när ATP beslutades var slutappellen, om jag inte minns alldeles fel, att herr Ohlin här i kammaren uppläste en proklamation till vilken — om jag inte återigen tar fel — med undantag av hr Königs-son samtliga borgerliga ledamöter anslöt sig. Det måste väl uppfattas så att de borgerliga skulle ta upp ATP-frågan på nytt när de fick makt därtill.

Vi skall också komma ihåg det personliga offer som en ledamot av riksdagen tvingades göra på grund av ATP och den omänskliga press som i det sammanhanget utövades mot honom från folkpartiets sida.

Om vi nu kan lita, inte på högern — det skall vi väl inte göra — men på de där mellanskikten och det alltså finnes garantier för att ni inte, om ni skulle få makt till det, skulle gå ifrån de högtidliga löften ni nu avgett sedan vi har genomfört ATP, så är det bara med tacksamhet jag noterar detta.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Under de här dagarna har det diskuterats en del om de skatteförslag som för närvarande är ute på remiss. Anledningen till att denna debatt redan nu har kommit upp är närmast att det inom det socialdemokratiska partiet har uppstått tveksamhet om lämpligheten att redan nästa år lägga fram dessa förslag. Denna tveksamhet ter sig något egendomlig sedd ur den synpunkten att förslaget ju är en kompromiss mellan de olika partiernas och de stora organisationernas representanter i utredningen.

Det hårda skattetrycket är nu så känt för hela svenska folket, alldenstund ingen lär ha undgått dess verkningar, och de flesta människor har också hyst förhoppningar om ett något lindrigare skattetryck eller åtminstone hoppats att man skulle mildra de allra värsta verkningarna. Naturligtvis kan det riktas många invändningar mot det förslag som lagts fram, men det för i alla fall en bit på väg mot en bättre ordning.

För oss inom högerpartiet är förslaget någon liten uppmuntran, eftersom det genom utredningen har fastslagits att alla de ansträngningar, som högerpartiet har gjort sedan början av 1950-talet för att påvisa de orimliga verkningar som det nuvarande skattesystemet har, också har vunnit en del beaktande. Vi är givetvis också glada över att man i dessa dagar får vara med om att representanter från andra partier i denna talarstol instämmer i de krav vi under en så lång följd av år har försökt framföra.

Jag tänker då närmast på höjningen av ortsavdragen, och i samband därmed är inte minst utredningens uttalande om det berättigade i att det även skulle finnas ortsavdrag för barn av utomordentligt stort värde. Jag tänker vidare på våra krav på en sådan ändring av skatteskalorna att den s. k. skattepuckeln skulle försvinna. Vi har under dessa år påtalat de skadeverkningar som den starka progressiviteten i den statliga skatten har i de vanliga arbetsinkomstlägena. Inom högerpartiet har vi nämligen aldrig kunnat förstå att skattekraften på en hundralapp som förtjänas över 16 000 kronor i beskattningsbar inkomst i en familj skulle ha tre gånger så stor skattekraft som den hundralapp som förtjänas under 12 000 kronor. Här föreligger en alldeles för hård beskattning på dessa vanliga små arbetsinkomster. Av en del av de remissyttranden som redan nu föreligger synes också framgå att man är inställd på samma tankegångar inom dessa organisationer som vi under en lång följd av år har varit inom högerpartiet.

I vårt land har det sedan gammalt varit en angelägenhet att se till att skatterna från enskilda personer tas ut efter skatteförmågeprincipen, men jag skulle vilja ställa den frågan: Hur är det nu? Aldrig tidigare har väl denna princip blivit så bortglömd som den blivit hos den nuvarande socialdemokratiska regeringen. Genom underlåten-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

heten att höja ortsavdragen, genom att inte tillåta ortsavdrag för barnen, genom att låta penningvärdeförsämringen öka skattetrycket genom tillämpning av de gamla skatteskalorna trots inflationen har man under många år uttagit skatter där icke någon som helst skattekraft har förelegat.

Det är mot bakgrund av detta förhållande som vi tycker att det verkar litet egendomligt när LO och den socialdemokratiska regeringen nu synes vara i färd med att låta dessa orättvisor kvarstå, vilket ju måste bli följderna, därest man nu torpederar utredningsförslaget. Detta måste nämligen ses som en enhet, och kompromisserna är så invävda i varandra att det helt enkelt inte går att rucka på förslagens huvudprinciper.

När jag i går hörde statsministerns anförande, tyckte jag mig förstå att han trodde att människorna hade de förväntningarna på framtiden att statsmakterna i större utsträckning skulle behöva tillhandahålla nyttigheter via samhällsapparaten för de enskilda människorna. Man kunde tydligt och klart också förstå att den socialdemokratiska regeringen ingalunda var främmande för att bibehålla det nuvarande hårda skattetrycket och att den inte ens var främmande för att tänka sig en ytterligare stegring av skattetrycket för att tillfredsställa dessa förväntningar.

För min del tror jag att man gör sig skyldig till en felsyn om man tror att människorna här i landet önskar att de nya inkomster de har möjlighet att skaffa sig genom ökad produktion skall ställas till statsmakternas förfogande i än större utsträckning. Om vi över huvud taget skall kunna räkna med att få några ökade inkomster, tror jag att det är nödvändigt att den enskilda människan får behålla en större del av dessa nya inkomster. Det torde numera vara en ganska allmänt uthredd uppfattning i vårt land att samhället lägger beslag på en alltför stor del av de inkomster som människorna skaffar sig.

Folk i allmänhet vill bestämma över på vilket sätt de skall konsumera sina inkomster. Om de har för avsikt att spara vill de också göra detta i egen regi. De vill ingalunda acceptera någon form av statligt tvångssparande. Förutsättningen för att man ytterligare skall kunna öka samhällsinkomsterna är att även de enskilda människorna får ökade inkomster. De måste i större utsträckning ha rätt att disponera över sina inkomster, att bestämma över sina egna sparmedel. Detta måste förbli ett oeftergivligt krav i en fri demokrati.

Från denna talarstol har under remissdebatten sagts en hel del om det borgerliga samarbetet. Om man skulle tro allt som står i tidningspressen, skulle vi vara i hög grad onense i riksdagen. Jag skulle vilja fråga kammarens ärade ledamöter om det är så. I stället tror jag att vi i den svenska riksdagen i mycket stor utsträckning försöker förstå varandra. Vi har också hört talas om en mittenpolitik och om att ett intimt samarbete skulle ha förekommit mellan centerpartiet och folkpartiet. Vi som står mitt uppe i riksdagsarbetet måste onekligen känna oss något förvånade över denna uppgift. Ingen torde väl kunna påstå att något påtagligt samarbete har förekommit. Om talet härom upprepas tillräckligt ofta, kan det hända att man till slut tror på det. Herr Ohlin försökte i går i sitt anförande göra gällande att högerpartiet i riksdagen och i utskotten skulle ha varit mera motsträvt till ett samarbete. Jag är litet förvånad över denna uppgift. Det finns inget som helst fog för ett sådant uttalande. Det skulle förvåna mig om det i bevillningsutskottet, där jag har mitt arbete, finns någon från herr Ohlins parti som är beredd att verifiera en sådan uppgift.

Fru THUNVALL (s):

Herr talman! I en remissdebatt får man ta upp vilka ämnen och vilka problem som helst. Så har också skett i

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

denna remissdebatt. Men jag skall — till skillnad från herr Gustafsson i Skellefteå — ändå försöka att hålla mig till det egentliga ämnet för denna remissdebatt, nämligen lokaliseringpolitiken.

När man diskuterat svårigheter och problem som uppstått på många platser och inom många kommuner i vårt land med anledning av pågående rationalisering, speciellt inom jord- och skogsbruk, och den befolkningsomflyttning som sker i rask takt, har debatten kommit att framstå som om den enbart gällde ett Norrlands-problem och var av intresse endast för oss som är bosatta norr om Dalälven.

Men, herr talman, tyvärr har liknande svårigheter uppstått även i andra delar av vårt land, och vi vet inte var de kan komma att uppstå i framtiden. Jag vill därför gärna understryka vad statsrådet säger i propositionen, nämligen att det stöd som avses, skall kunna lämnas, förutom till de särskilt uppräknade områdena, även till övriga delar av landet i särskilda fall. Jag vill trycka på detta i den förhoppningen att man på detta sätt skall kunna möta och bemästra olika situationer på ett tidigare stadium än man hittills kunnat göra i t. ex. Norrlands-länen.

Om jag sedan säger att jag på senare tid tycker mig ha märkt en större förståelse för våra Norrlands-problem av kamrater från sydligare landsändar tror jag inte att denna större förståelse beror på att man är rädd för »vita fläckar» även på sin hemtrakts karta. Jag tror i stället att man börjar förstå att det ligger i hela landets intresse att alla delar av vårt land fungerar. Det skall inte bara vara så att Norrlands rika naturtillgångar kommer det övriga landet till del, utan det måste också skapas förutsättningar för Norrlands befolkning att få utkomstmöjligheter närmare hembygden i möjligaste mån.

Det är för övrigt inte bara de vita fläckarna som vållar problem. Den starka dragningskraften till och befolk-

ningsanhopningen i de större städerna kan också skapa svåra problem och komma vårt samhällsmaskineri att gnissla. Bostäder, skolor, vägar och gator hinner inte byggas i tillräckligt snabb takt, och bara detta att få sitta i bilkö dag efter dag till eller från sitt arbete måste innebära en nervpress. Allt detta måste skapa olust, otrivsel och irritation inte minst hos dem som tvingats att söka sysselsättning söderut, långt från hemorten, skilda från familjen under långa tider och med svårigheter att få bostadsfrågan ordnad inom rimlig tid.

Många vänjer sig kanske så småningom vid de ändrade förhållandena. För andra blir hemlängtan för stark och man flyttar hem igen; det finns talrika exempel på sådana fall. Ofta händer det tyvärr att situationer av detta slag skapar personliga tragedier och sociala problem, exempelvis skilsmässor och alkoholism. Detta bör vi också ha i minnet när vi strävar efter rationella lösningar på olika problem. Vi måste ständigt ställa frågan: Är det värt priset?

Under den tid som den Näslundska utredningen arbetat har rationaliseringstakten och därmed även befolkningsomflyttningarna ökat snabbare än någon kunnat ana. För många orter är det för sent att hoppas på nytt liv. Förhållandena kunde helt säkert ha varit bättre i dag, om kontakten mellan företag och kommuner funnits och om kommunerna i god tid underrättats om tänkta rationaliseringar och det minskade behovet av arbetskraft. I Norrlands skogskommuner har det inte funnits annan sysselsättning att tillgå, och katastrofer har uppkommit när man ställts inför fullbordat faktum. Människorna har flytt arbetslöshetsspöket nästan som i panik.

Kontakten och samarbetet mellan kommuner och företag är bättre i dag, men jag vill ändå understryka angelägenheten av, ja kravet på att arbetsgi-



**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

statsrådet tar en sådan bevakning som sin uppgift under nu pågående lokaliseringsverksamhet och innan speciella organisationer regionalt och centralt har hunnit tillskapas. Jag har konkreta exempel på fall, där kommunala myndigheter och regionens invånare hyser allvarliga farhågor för sitt lasarets framtid i en tid då man är angelägen att kunna erbjuda all den service som industriföretag och andra kräver av en kommun för att vilja slå sig ned där.

Herr talman! Viktigt i sammanhanget är också — det har jag ofta understrukt — att arbetskraft inte lockas från hemorten samtidigt som man är i färd med att lokalisera en industri dit. Var skall sedan den kommunen söka sin arbetskraft? Vikten av planering och samordning har statsrådet också påtalat, och jag vill understryka vad han på tal om detta säger på sid. 208:

»En samordning i tid och rum av lokaliseringsverksamheten med arbetet inom övriga grenar av samhällsplaneringen är därför utomordentligt betydelsefullt. Därigenom kan insatserna på olika områden ge en samlad effekt för en Orts eller bygds utveckling. Det samband som sålunda föreligger mellan lokaliseringsplaneringen och annan samhällsplanering, sådan den utformas i kommunerna, i länen och hos olika centrala organ, måste enligt min bestämda uppfattning komma till uttryck även i lokaliseringsverksamhetens organisation.»

Herr Nilsson i Östersund uttalade sin tillfredsställelse med propositionens förslag beträffande turistverksamheten, och jag vill instämma. Det är nödvändigt för många kommuner att få möjlighet att satsa mer på denna för vår landsdel nya näringsgren. De vackra norrländska landskapen har goda möjligheter att lyckas om resurserna ges.

Det statliga stödet har vidgats till att omfatta även andra orter än dem som lokaliseringsutredningen föreslog. Jag har inte fattat det så, även om den tan-

ken har framskymtat, att t. ex. Ljusdalsregionen och andra områden av den storleksordningen därmed skulle ställas utanför utan att det kommer att ges möjligheter även för t. ex. Hudiksvall, Bollnäs och Söderhamn — jag har nu som exempel tagit platser i min hemtrakt — att få del av lokaliseringshjälpen och det finner jag riktigt, inte minst som en motvikt till alltför stor koncentration till våra storstäder.

Herr talman! Även en lokalisering av industrier till en ort eller en region där sysselsättningsproblem uppstått medför andra problem som griper in på många olika områden. Men detta får inte avskräcka oss. Det är viktigt med uppmärksamhet på alla sektorer, varför ett samordningsorgan är nödvändigt — däremot är jag orolig för utvecklingen, om arbetet härmed splittas på alltför många olika händer.

Slutligen hoppas jag, herr talman, att förslagets genomförande i övrigt skall motsvara mina förväntningar och tolkningar, så att vårt samhällsmönster kan framstå allt klarare, i syfte att främja ett snabbt framåtskridande, att landets tillgångar av kapital och arbetskraft blir fullt utnyttjade och att människorna i olika delar av landet får del av det stigande välståndet genom en aktiv närings- och lokaliseringspolitik.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Sedan remissdebatten nu pågått i över tolv timmar, är det inte lätt att komma med nya synpunkter och färskt argument. De utrikespolitiska frågorna har diskuterats likaväl som de inrikespolitiska. Ja, till och med fyrstadsvalkretsen har kommit i blickpunkten. Det finns emellertid några allmänpolitiska spørsmål, som jag vill närmare analysera.

LO-ordföranden Arne Geijer uttalade nyligen, att arbetstidsförkortningen bör kunna genomföras i snabbare takt än som tidigare planerats. Den allt vanligare femdagarsveckan kommer att stäl-



**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

la samhället inför många svåra problem. Därom är alla överens.

Varje generation har sina problem att brottas med. Under 1920- och 1930-talen var det arbetslösheten och jordbrukskrisen som stod i förgrunden. Nya problem rullas upp. Automationen är ett av de stora spörsmål, som kommer att på allvar sätta sin prägel på vår tidsalder. Man föreställer sig gärna att det är den sista etappen i århundradets industriella utveckling. De funktioner, som hittills har varit arbetarens, att starta maskinen, övervaka dess produktion, reparera eventuella fel och hålla den i gång, håller på att avlösas av maskinens eget inbyggda nervsystem, automationen.

Dylika problem har även samband med den föreliggande propositionen om riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik.

Automationen har redan införts i våra kraftverk, vilka helt betjänas av endast ett par personer, som trycker på knappar och kontrollerar instrumenttavlor. Försäkringsföretagen experimenterar med långtgående automationsprojekt på kontorssidan. ASEA invigde för ett par dagar sedan en automatisk gjuterianläggning. Arbetsstyrkan reduceras från 45 till 10 man, och produktionen höjs med 7 000 ton per år.

I Sverige har inställningen till automationen hittills främst behandlats på det tekniska planet. Riksdagen har endast sporadiskt dryftat problemen, men investeringsproblematiken sätter sina spår i vår begränsade kapitalmarknad på ett mycket påfallande sätt.

I USA har automationen nått längst, och i dess spår håller sig arbetslösheten nu omkring 5 procent. Bilproduktionen är större än någonsin i USA, och ändå råder det i de stora bilstäderna en utbredd arbetslöshet.

Frågan är för oss, om inte automationen blir 1960- och 70-talens stora sociala problem. I automationens släp-tåg följer arbetstidsförkortning och ökad

fritid och därmed krav på rationellare planering av fritidsverksamheten. Anslagen till olika friluftss-, sport- och idrottsrörelser bör ökas. Kravet på förstärkning av kulturanslagen måste hävdas. Men starkare än dessa krav är nödvändigheten av obligatorisk arbetslöshetsförsäkring för alla.

Hur kommer det att gå för service-samhället under den framtida femdagarsveckan? Vem vill arbeta vid våra sjukhus under veckoskiftet? Vem vill tjänstgöra som polisman på vägar och gator eller servera på restaurang? Får vi tidningar på lördag och söndag? Är vårt samhälle över huvud taget rustat för en sådan omdaning och utveckling?

Jag skall nu, herr talman, övergå till ett annat ämne. Skatteberedningens förslag till mervärdeskatt är högaktuellt. Detta förslag har ventilerats flitigt efter valet, men väljarna fick knappast någon information i denna viktiga fråga, i varje fall inte i de stora debatterna i radio och TV.

Visserligen var allmänna skatteberedningens ledamöter eniga, då de lade fram sitt förslag, åtminstone i huvudpunkterna, men det har under den allmänna debatten visat sig att meningarna bryts ganska starkt på väsentliga punkter. Särskilt manifesterades detta vid fredagens Aros-mässa i Västerås. Det framgår också med all önskvärd tydlighet av de redan avlämnade remissyttrandena, som i väsentliga punkter är starkt kritiska, även om mervärdeskatten i princip förefaller att tilltala många parter. Bl. a. löntagarorganisationerna synes vara intresserade av en ny utredning av särbeskattningen. Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på den insändarstorm som förekommit i vissa stora tidningar från de ensamstående sida mot skatteförslaget. Detta bör vara ett observandum i skattedebatten. Det är en folkgrupp på cirka 1,6 miljoner över 21 år. Vissa intressegrupper inom handeln, bland andra inom motorbranschens organisationer,

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

har ställt sig tveksamma till mervärdeskatten. Från hotell- och restaurangnäringen hävdas att en mervärdeskatt innebär en kostnadsökning för denna bransch som blir större än för näringslivet i allmänhet, eftersom den hittillsvarande varuskatten inte belastat hotelldriften och endast till 60 procent restaurangrörelsen. Kostnadsläget inom branschen är redan nu jämförelsevis högt. Inte minst för turismen kommer ett genomförande av skatteförslaget att få besvärande konsekvenser. Detta har också turismens organisationer nyligen konstaterat i ett uttalande.

Tidskriften Arbetsgivaren räknar med att som en följd av en mervärdeskatt på 13 procent blir prisstegringen inemot 6 procent. Det är en öppen fråga om vi har råd med en extra inflation genom att införa den nya mervärdeskatten, är tidningens kommentar.

Det har ofta hänvisats till mervärdeskatten i Frankrike. Inom EEC ställer sig Holland och Belgien mycket kritiska till omsättningsskatt i mer än ett led, trots att Frankrike vill ha mervärdeskatten på den gemensamma marknaden, och Västtyskland överväger saken. Enligt vad som meddelades i radionyheter kl. 8 i dag har i ett telegram från Amerika omnämnts, att USA:s president kommer att föreslå att man skall sänka de indirekta skatterna och slopa omsättningsskatten.

En svensk skattereform måste givetvis också ses i samband med våra förbindelser med de nordiska länderna. En hög mervärdeskatt i Sverige skulle komma att snedvrída vår handel inte minst i förhållande till den danska livsmedelsmarknaden som är befriad från omsättningsskatt. Att man vill beskatta livsmedlen med 13 procent utöver våra i allmänhet höga priser är politiskt anmärkningsvärt. En undersökning har visat att av Europas huvudstäder har Stockholm de dyraste livsmedlen. Och vad skall våra folkpensionärer säga — valrörelsens mest omhuldade folkgrupp?

Det är i själva verket ingen skattesänkning utan en omfördelning av skattetrycket det här är fråga om. Därför är det önskvärt att de remissvar som nu strömmar in blir noggrant penetrerade. Skatteförslaget har många fördelar, men det är av ett betydelsefullt intresse, att det blir god tid för informationer om skattens verkningar för olika folkgrupper.

Medborgerlig Samling har även berörts i remissdebatten av bland andra herrarna Antonsson och Adamsson. Det skulle av vissa skäl vara intressant att belysa de nya partierna KDS:s och MbS:s insatser i årets val. Jag skall emellertid inskränka mig till att säga att deras framträdande var olustiga inslag i 1964 års valrörelse. Frågan är om inte det engelska systemet bör övervägas med vissa valregler som stipulerar en begränsning av val- och propagandakostnaderna. I det parlamentariskt styrda England har utbildats en omfattande rättspraxis i detta avseende. Ur svensk demokratisk synpunkt skulle det vara att beklaga om en penningslukande valpropaganda på allvar skulle sätta sin prägel på vårt politiska liv.

Herr talman! En ny märklig parlamentarisk situation har uppstått efter årets riksdagsmannaval genom att kommunisterna ökade till 8 mandat. Därigenom förlorar regeringspartiet även majoriteten i de gemensamma voteringarna. Det politiska läget i riksdagen blir ytterst labilt. Det är inte enbart i Sverige som det inträffat ett parlamentariskt dödläge. I England och Danmark har liknande politiska utslag skett, då respektive regeringspartier fått tvivelaktig majoritet. I båda dessa länder betraktas nyval som en politisk realitet. I England har den allmänna opinionen redan fått klart för sig att ett nyval kan ske redan till våren 1965.

Aftonbladet har i en ledare uttalat den meningen att vår regering bör i ett visst läge föranstalta om nyval. Vad är statsministerns mening? Jag ställer en konkret fråga:

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

Anser herr statsministern att de yrkanden som gjorts i vissa socialdemokratiska tidningar är relevanta, då det görs gällande att regeringen i den uppkomna politiska situationen efter valet inte får tveka om att proklamera nyval, eftersom regeringen bör föra en djärv politik men saknar parlamentariskt underlag härför?

Det är självklart att väljaropinionen har blivit konfunderad inför det parlamentariska dödläge som valutslaget innebär.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall bara ta upp ett avsnitt av herr Christensons anförande, nämligen det som rörde skatteberedningens förslag. Herr Christenson sade att enligt uppgift i tidningen Arbetsgivaren skulle den nya skattereformen medföra en prisstegring på 6 procent. Den uppgiften måste vila på fullständigt ohållbara antaganden. Det skulle nämligen innebära att hela borttagandet av punktskatterna, praktiskt taget hela borttagandet av energiskatten och omsättningsskatten på investeringsvaror skulle stanna inom näringslivet. Beredningen har själv räknat med att förslagets genomförande kommer att medföra en prisstegring på något över 3 procent. Skatteberedningen har uttalat — och jag instämde eftertryckligt häri i går — att de prisövervakande organen måste se till dels att de utfästelser som branschorganisationerna gjort, att punktskatternas avskaffande skall slå igenom i priserna, verkligen infrias, dels att konkurrensklimatet blir sådant att vi kan få så låga priser som möjligt.

Herr Christenson i Malmö nämnde folkpensionärernas problem. Jag kan i det sammanhanget lugna herr Christenson. Folkpensionärerna får en skattesänkning som total effekt av reformen, därför att de får en automatisk kom-

pensation för de prisstegringar som den ökade omsättningsskatten kan medföra.

Herr Christenson nämnde vidare att löntagarorganisationerna vill ha en ny utredning om särbeskattningen och tycktes antyda att detta skulle kunna vara ett motiv för uppskov med reformen. I TCO:s yttrande säges emellertid klart, att man visserligen vill ha en utredning om särbeskattningen men att denna skall avse tiden efter 1970 och inte fördröja reformens genomförande.

Det är självklart att man ingående bör studera remissyttrandena. Men jag hoppas att jag inte skall tolka herr Christensons anförande så, att han vill ha uppskov med reformens genomförande. Jag tror att det framför allt ur näringslivets synpunkt vore minst av allt önskvärt att börja året 1966 — med de ökade svårigheter vår export då får — med ett skattesystem som har så stora nackdelar för vår konkurrenskraft som det nuvarande har.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Gustafson vill jag endast säga att jag har ett urklipp från ett uttalande av tidningen Arbetsgivaren. Det är ett mycket vederhäftigt organ som har experter till sitt förfogande.

Jag vill i detta sammanhang än en gång framhålla, att det råder stor oklarhet i vissa grupper om hur detta skattesystem över huvud taget kommer att verka. Av den anledningen anser jag att man bör bedriva en mycket aktiv informationsverksamhet. Jag hoppas att radio och TV skall stå till tjänst med en sådan mycket välbehövlig upplysningsverksamhet.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag hade nog funderat på om jag möjligen skulle kunna lätta herr talmannens börda genom att stryka mig från talarlistan. Ett par frågor

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

ligger mig emellertid ganska varmt om hjärtat.

Jag satt för någon tid sedan och resonerade med en i övrigt mycket charmerande person, som tillhör vad man brukar kalla det kulturradikala ledarskiktet. Vi kom in på begreppet sanning. Då sade han ungefär så här: »Ja, men sanning är väl inget egenvärde. Varför skall jag tala sanning?» Det var en helt ny värld som öppnade sig för mig, när han deklarerade detta som sin norm — eller sin normlöshet, vilket man vill kalla det. Det är mot bakgrunden av denna överraskande upplevelse som jag skulle vilja beröra de gymnasiala skolornas målsättning.

I 1962 års proposition om grundskolan säger ecklesiastikministern: »Respekten för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till odelad personlig integritet representerar så omistliga tillgångar att de kan sägas utgöra några av de grundvärden, som måste bestämma skolans mål och inriktning. Även om i övrigt det mesta är föränderligt i utvecklings-samhället, ges det vissa grundvärden som aldrig förlorar sitt innehåll och sin giltighet. Det har avgörande betydelse för skolans fortsatta arbete att denna målsättning är allmänt godtagen.»

Detta strider helt emot min kulturradikale väns inställning, och man skulle kunna ha trott att hans teser var ganska personliga och ensamstående. I förarbetena till gymnasiets utformning uppenbarar sig emellertid nu en annan tes, som påminner om denna. Där framhålls nämligen som betydelsefullt att eleverna göres medvetna om morals och rättsuppfattningars relativitet. Hur det kan förenas med att respekten för sanning och rätt skulle vara omistliga tillgångar och grundvärden, som aldrig förlorar sitt innehåll och sin giltighet, kan jag inte förstå. Det är verkligen att hoppas att särskilda utskottet uppmärksammar denna sak, så att den utomordentligt klara och riktiga syn,

som i detta avseende präglar bestämmelserna angående grundskolan, kommer till uttryck i de anvisningar som skall gälla för den kommande skolan.

Det talas också om kritisk syn och tolerans. Kritik måste alltid vara positiv för att ha något värde. I vårt samhälle finns det så mycket av negativt kritikism, så många människor som liksom ställer sig utanför och bara talar om att det ena och andra är galet men inte ids eller bryr sig om att sätta in sin egen kraft på att försöka få till stånd en ändring till det bättre. Det uppkommer på detta sätt en negativ, grinig och mer eller mindre cynisk inställning, som sprider sig och som har blivit mer eller mindre modern. Det finns ingenting som människorna är räddare för än att anses okritiska.

Begreppet tolerans är egentligen ett plusord. Det är riktigt att man skall visa hänsyn, och därav följer att man också skall visa tolerans. Men det finns mycket som man inte får visa tolerans mot och det är vad som strider mot det som grundskolan lär. Skall man visa tolerans mot nazismen, mot de dåliga sidorna i kommunismen, mot relativitet i fråga om sanning och rätt?

Jag frågar mig, hur långt arbetarrörelsen eller andra ideella rörelser här i landet skulle ha kommit, om de visat tolerans mot vad de själva ansåg vara orättfärdigheter och inte energiskt och med en klar målsättning bekämpat allt detta.

Med dessa ord, herr talman, har jag velat varna för att hemfalla åt att förvirras av den tvåfaldiga nyansen i orden kritik och tolerans. Och framför allt har jag velat varna för att eleverna i våra gymnasiala skolor för framtiden skall påtrugas en relativ rättsuppfattning. Då är det verkligen allvarligt ställt här i landet — om inte så redan är fallet. Om vår uppväxande generation inte lär sig att skilja på rätt och orätt, på sanning och osanning, ter sig framtiden mörk för Sveriges folk.

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Från årsskiftet kommer en kännbar hyreshöjning över hela fältet, baserad på slopade och ändrade räntesubventioner, höjda räntor och ökade driftkostnader. De förhandlingar som just nu pågår visar att väsentliga höjningar kommer att ske.

För endast några dagar sedan höjdes räntan med 0,5 procent. Överraskande nog har sparbankerna inte nöjt sig med denna höjning, utan tillkännagivit en höjning av sin utlåningsränta med 0,75 procent, vilket ytterligare innebär en hyreshöjning med cirka 2 procent.

Är denna ytterligare hyreshöjning motiverad? Jag ställer frågan därför att sparbankerna ju skall verka främst i egnahemsägarnas intressen och gynna den form av bostadsbyggande som dessa representerar. Är det då rimligt att ytterligare belasta dem med en räntehöjning som inte överensstämmer med den allmänna räntehöjning som ägt rum? Kommer inte denna ytterligare höjning att medföra en fortsatt kännbar nedpressning av levnadsstandarden i ett läge då även andra kostnader går i höjden? Med hänsyn till utgående löner är det i hög grad berättigat att ställa dessa frågor.

Den översyn av byggnadsmarknaden, som inrikesministern signalerat, har fått ökad aktualitet genom de starkt höjda hyrorna, och den hälsas med stor tillfredsställelse av såväl egnahemsägare som hyresgäster. Det är i hög grad angeläget från både statlig, kommunal och enskild synpunkt att man försöker komma till rätta med byggnadskostnaderna på alla områden. De över hela fältet oerhört stigande kostnaderna tvingar fram undersökningar och debatter om hur utgifterna på olika sätt skall kunna hållas nere, genom rationaliseringar och förbilligande ingrepp i administrationen, genom tekniska förbättringar och annat.

Huvudsakligen har debatten nu och tidigare rört sig om vad som kan göras inom byggnadsmaterialindustrin och i

fråga om ytterligare rationaliseringar för att möta lönestegringarna. Men först på senare tid har man börjat diskutera, om det inte finns möjlighet till åskiljliga besparingar även på ett annat område, nämligen på arkitekt- och konsultsidan. Jag har tidigare i denna kammarpatatalsnämnd uttalat nödvändigheten av att det företas en undersökning av detta slag. Mitt anförande var då inte minst grundat på den utredning som Byggnadsindustriförbundet gjort för denna del av byggnadsverksamheten och som av förbundets direktör Dahlberg presenterats i bokform.

Det nuvarande arvodesystemet inom berörda områden infördes i mitten på 1950-talet, då arvodesnormerna för rådgivande ingenjör- och arkitektverksamhet fastställdes. Huvudprincipen är enligt kap. III punkt 11 att den sakkunniges arvode beräknas på grundval av hans självkostnad för uppdragets fullgörande, alltså »på löpande räkning». Arbete på löpande räkning har ju i andra sammanhang visat sig kunna leda till i kostnadshänseende oangenäma överraskningar för uppdragsgivaren, och så blir lätt även fallet vid utövande av konsulterande ingenjörverksamhet på sådana villkor. Den konsulterade teknikern kan genom detta system ha intresse av att vid utförandet av erhållet uppdrag göra detta så vidlyftigt som möjligt och verkställa utredningar som — sakligt sett — icke har någon betydelse för uppdragsgivaren.

Att konstatera vilka missförhållanden som rådande debiteringssystem kan föranleda, är en sak. Det är betydligt svårare att framlägga förslag till förbättringar. Här har arkitekt- och ingenjörorganisationerna en viktig uppgift både när det gäller prövningen av de inträdesökande och i fråga om övervakningen av dem som blivit medlemmar. Organisationerna bör inte av missriktad kärsolidaritet lägga fingrarna emellan, om missförhållanden kommer i dagen.

Möjlighet till kontroll och insyn från

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

uppdragsgivarens sida torde också vara en faktor av betydelse för att förebygga missförhållanden. I arvodesräkningar från ingenjörbyråer med flera tekniker lämnas ofta icke uppgift om vilka befattningshavare som sysslat med uppdraget, hur många timmar arbetet omfattat och vilket timarvode som debiterats för envar medverkande. Endast om sådana uppgifter lämnas får uppdragsgivaren någon möjlighet att kontrollera att ingenjörbyrån i kostnadshänseende iakttagit uppdragsgivarens intressen vid arbetets utförande.

Svenska stadsförbundet har uppmärksammat denna konsultverksamhet, som ofta påtalats från i synnerhet små städer, vilka inte haft tillgång till egen teknikerpersonal. Dessa städer har observerat att konsultarvoden ofta stiger till mycket höga belopp även för mycket enkla uppdrag.

Frågan om de höga konsultarvodena var också föremål för en debatt vid byggkonferensen i Medborgarhuset den 15 oktober. En talare — konsult — framhöll att konsulterna på grund av skattesystemet måste lägga ett stort beskattningsbart belopp på sitt arvode och framhöll att detta pålägg går till stat och kommun, varigenom samhället inte förlorar något. Det är en rätt märklig motivering för försvaret av de höga arvoden till konsulter. Skatteskalan är ju densamma i varje särskilt inkomstläge och har inte något samband med om inkomsten kommer från konsultarbete eller från annan verksamhet.

De som får betala hyror eller byggnadskostnader kan ju inte vara särdeles tillfredsställda med denna förklaring om orsakerna till arvodenas storlek. Det skulle vara betydligt bättre även för konsulterna själva, om man på allvar tog upp en debatt om den föråldrade konstruktionen i de arvodesnormer som konsulterna tillämpar, normer som förhindrar alla former av pris-konkurrens och som för närvarande är föremål för granskning av näringsfrihetsombudsmannen.

Från ledande industrihåll och även från annat håll har man förordat systemet med totalentreprenad, och i en statlig utredning i år föreslår förre generaldirektören Stig Ödéén att byggnadsstyrelsen prövar detta system. Generaldirektör Ödéén har ingående kännedom om detta nya upphandlingssystem, och han tror att det har många fördelar gentemot den traditionella metoden.

Totalentreprenad innebär att byggherren vänder sig till ett antal byggnadsföretag och ber dem att med ledning av ett utskrivet utredningsprogram lämna anbud. Entreprenörerna får med hjälp av egna och anlidade projektörer inlämna förslag till bindande anbud. Förespråkare för ett dylikt entreprenadsystem tror att detta skall sänka byggnadskostnaderna, därför att entreprenörerna, som är mest erfarna när det gäller byggnadskostnader, genom detta system få större möjligheter att välja billigare material och metoder. Genom totalentreprenad inordnas konsultsumman i entreprenadsystemet, och konsulterna får finna sig i konkurrens på samma sätt som övriga intressenter och tvingas därigenom till en ny värdering av sitt arbete och en omprövning av de föråldrade arvodesnormerna. För samhället måste det vara angeläget att de höga bygg- och anläggningskostnaderna pressas ned och att ingen gren inom byggnads- och anläggningsbranschen lämnas vid sidan, när det gäller att komma till rätta med orimliga kostnader.

Herr talman! Jag ber med detta anförande att få understryka betydelsen av att man genom en statlig utredning skyndsamt söker komma till rätta med de dryga och oskäligena konsultarvodena.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Mellan denna riksdags var- och höstsessioner har tillkommit ett organ på utbildningsområdet, som från den politiska oppositionens synpunkt tarvar sin belysning, inte minst

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

ur den aspekten att liknande arrangemang kan förväntas för även andra departement än ecklesiastikdepartementet, som saken nu gäller.

Här möter ett spörsmål av principiell och parlamentarisk karaktär, som har berörts i kammaren tidigare men åter förtjänar att något kommenteras. De perspektiv, som öppnar sig, är oroväckande.

I juli i år tillsattes, vilket förebådats i statsverkspropositionen och sanktionerats av riksdagen, ännu ett planeringsråd, som skall bistå regeringen, denna gång som sagt på utbildningens område. Därom är förvisso intet ont i och för sig att säga. Regeringen behöver allt bistånd den kan få. Risk finns att utbildningsproblemen blir ecklesiastikministern och hans departement övermäktiga trots de mycket aktningvärda men ändå otillräckliga insatser som gjorts.

Detta planeringsråd, bestående av cheftjänstemän från de närmast berörda verken och från arbetsmarknadens organisationer, skall nu agera räddningskår. Sammansättningen vittnar inte om någon flödande fantasi och initiativkraft. Överläggningarna blir ett slags konferenser på högsta förvaltnings- och tjänstemannanivå.

Naturligtvis får rådet sin betydelse som samordnande organ. Men samtidigt finns det risk för att verkens officiella ståndpunkter kommer att göra sig breda. Det är osäkert, om ett organ med denna konventionella sammansättning kan bli den inspirerande kraft som skulle kunna rasera de återstående hindren för utbildningssamhället.

Det brukar vara politikernas uppgift att fastställa målen för en viss politik. Men på senare tid har det blivit en påtaglig tendens, att ett statsråd är den ende politikern i de förberedande rådslagen. Det nya planeringsrådet kan utan vidare infogas i exempelsamlingen Här hjälper ämbetsmän i verken och tjänstemän i organisationerna herr Edenman att staka ut rikflinjerna för vår utbild-

ningspolitik, och först när de har sagt sitt, blir det politikernas tur att försöka påverka målsättningarna. Det byråkratiska inflytandet växer sig allt starkare i regeringens hägn.

Parlamentarikerna får alltså inte vara med. I 1960-talets Sverige får de på sin höjd komma in i bilden, när de formella besluten skall fattas — långt efter det att regeringen med hjälp av politiskt rättänkande administratörer och företrädare för de stora organisationerna avgjort vad som skall beslutas i riksdagen med hjälp av majoriteten där. Har ett beslut planerats och förberetts av regeringen med hjälp av s. k. experter från administrationen och organisationsvärlden, är det mycket svårt att vinna gehör för att riksdagen kan fatta ett annat beslut och i många fall också bör göra det.

Varför skall det vara nödvändigt att till ett sådant råd knyta enbart generaldirektörer och organisationsrepresentanter? Varför kan man inte — jag upprepar det — låta politikerna vara representerade? Varför inte ta med idérikt skolfolk från olika delar av landet? Och varför skall herr Edenman nödvändigtvis vara ordförande? Måste ett råd av detta slag till varje pris redan från början knytas upp av regeringen? Förmodligen skulle ett mera fristående, mindre centraldirigerat råd kunna göra betydligt väsentligare insatser än det nu bildade.

För att klara de utomordentligt svåra undervisningsproblemen krävs en dynamik i handlandet, som vi hittills trots allt inte blivit varse till fullo. Det kan betvivlas, att man når därhän genom att låta ett antal generaldirektörer diskutera problemen med tjänstemän i SAF, LO, TCO och SACO. Detta planeringsråd för utbildningsfrågor tillmäts i gymnasiepropositionen stor betydelse. Det bör kunna, heter det, verksamt bidra till att redan nu en konstruktiv diskussion kommer i gång som underlag för planeringen av utbildningsväsendets

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

fortsatta utbyggnad och struktur efter 1970.

Vårt allt överskuggande utbildningsproblem, som planeringsrådet, om det skall förtjäna namnet planeringsråd, icke kan komma förbi, är den undan för undan ökande lärarbristen på alla stadier från småskola till universitet. Den bristen kan äventyra hela vår väldiga undervisningsupprustning, ja, den börjar väl redan göra det.

Låt oss ett ögonblick se på ett nyss kommet betänkande om skolans försörjning av lärare, avgivet av lärarutbildningssakkunniga. Det rör problem, som har vidare syftning och vidare innebörd, än vad som kan misstänkas bli debatterat här i kammaren om några veckor i anledning av propositionen om gymnasium och fackskola. Det betänkande från lärarutbildningssakkunniga, som nu föreligger, går inte in på vilken kompetens man skall kräva av lärare. Inte heller sker några skolpolitiska överväganden. Det är frågor, som kvarstår till huvudbetänkandet, som väntas bli klart i början av nästa år.

För dagen presenteras ett statistiskt material om tillgången på och behovet av lärare, och det visar att allt prognosarbete på detta område är mycket vanskligt. Av allt att döma kommer utvecklingen att gå mot ett större behov av lärare, än vad man kan räkna med utifrån den nuvarande grundskolan och gymnasiereformen. Elevernas intresse för högre studier har hittills alltid visat sig bli större, än vad man utredningsmässigt kalkylerat med. Det är ofrånkomligt; så har det blivit och så kommer det säkert att bli även i fortsättningen.

Visserligen har vi att emotse en ökad examination av filosofie magistrar vid universiteten. Men det finns en tydlig tendens till minskad lärarbenägenhet hos de universitetsstuderande, och det är ytterligt allvarligt. Lägg därtill en ökad avgång från yrket av verksamma lärare. Avgångskvoten för ämneslärare

redovisades av realskoleutredningen 1955. Sedan dess — under tiden 1955—1962 — har avgångskvoten för ämneslärare mer än fördubblats. Lärare erbjuds alltså bättre anställnings- och lönevillkor utanför skolan.

Det är uppenbart, att ecklesiastikministern själv börjat inse det allvarliga i den utveckling till minskad lärarbenägenhet som ofta påtalats. I en intervju i Dagens Nyheter för någon tid sedan misströstade han om möjligheterna att från universiteten få det antal ämneslärare som behövs för att gymnasierna skall kunna ta emot mer än 30 procent av en årskull.

Dessa konstateranden och överväganden borde bättre än hittills kunna påverka regeringens företrädare, då man skall lösa frågor om lärarnas anställnings- och lönevillkor i det nya skolsystem som nu byggs upp. Läraryrket måste göras konkurrenskraftigt med andra yrken, för vilka samma utbildningstid krävs. Det är i det långa loppet den enda väg, som kan ge det resultat som vi behöver. Detta måste sägas också här i riksdagen.

Vid en internationell jämförelse visar det sig, att de svenska lärarnas lönevillkor och undervisningsskyldighet står sig bra, förklarade generaldirektör Löwbeer vid en debatt. För det första är det en sanning med modifikation, och för det andra är en jämförelse för ämneslärarnas del t.ex. med andra svenska akademiska yrkens utkomstmöjligheter den enda relevanta.

Skolan måste bedriva rekryteringskampanjer vid universitetens portar, fastslog herr Löwbeer. Aldrig så många fina broschyrer, annonser och föredrag från skolöverstyrelsen rörande läraryrkets fördelar, med självaste generaldirektörens ställföreträdare som charmösse, kan dock hjälpa. Til syvende og sidst är det, när löne- och tjänstgöringsvillkoren spikas, som rekryteringsmöjligheterna för läraryrket bestämmes.

Det kärva klimat, i vilket dessa villkor



## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

innevarande år har diskuterats mellan departementen och lärarorganisationerna, såväl när det gällt klass- som ämneslärare, är starkt rekryteringshämmande. Den motsatta vägen heter: Gör läraryrket attraktivt!

Detta gäller givetvis för alla yrken, oavsett om det där råder brist eller inte, men läraryrket är ett av de bristyrken, som är mest aktuellt just nu, och den bristen kommer — där är och förblir jag pessimist — att bestå i decennier framåt.

Om det nya planeringsrådet inte förstår åstadkomma någonting väsentligt och genomgripande på detta område, kommer dess övriga planering inte att vara effektiv utanför papperet. Rådet skulle, som jag ser det, tjäna på en parlamentarisk förstärkning.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Herr Heckscher inledde sitt anförande med att dra upp gränser mellan å ena sidan den amerikanska och å andra sidan den engelska och svenska konservatismen. Jag förstår att herr Heckscher vill göra den gränsdragningen mot den amerikanska konservatismen, som ju nyligen har förlorat ett val.

Det är också intressant att se den anknytning som herr Heckscher indirekt, i egenskap av det konservativa partiets ledare, gör mellan de svenska och engelska konservativa partierna. Senast i den gångna valrörelsen ställde vår konservativa partiledare upp den konservativa engelska regeringens politik som ett efterföljansvärt föredöme för oss här i landet, t. ex. på bostadsbyggandets område, där herr Heckscher uppskattade den engelska expansionstakten. Som väl var delade inte den svenska valmanskåren denna uppskattning av den konservativa politiken, och inte heller den engelska valmanskåren var tydligen så särskilt förtjust i den.

Efter det engelska valet har man dock på konservativt håll här i landet blivit

medveten om att det kanske inte var så goda internationella föredömen man hade ställt upp för sig. I den församling där jag har nöjet representera Sveriges riksdag har herr Heckscher tagit upp en del synpunkter, som nog kan vara av viss betydelse för oss att följa på hemmamarknaden. Herr Heckschers sätt att resonera i det fallet är mycket frigjort från vad man i andra sammanhang brukar förknippa med den konservativa politik som herr Heckscher talar för. I ett ändringsförslag till den ekonomiska kommitténs rapport ville herr Heckscher nämligen föra in ett misstroendeuttalande gentemot den nuvarande engelska regeringens politik och de åtgärder den vidtagit för att städa efter den tidigare konservativa regeringens alltför expansionsfattiga politik.

Det intressanta är emellertid inte att en konservativ partiledare passar på att attackera labourpolitiken i England. Det vore förvånande, om inte vår svenske konservative partiledare tog vara på det tillfället. Samtidigt som han attackerar labour kan han då hos den svenska allmänheten skapa det intrycket att så fort man i ett land, vilket det än är fråga om, får en socialdemokratisk regering genomföres samtidigt de tvångsregleringar och andra icke önskvärda åtgärder som den brittiska regeringen nu har vidtagit. Då kan han också få en stor del av allmänheten att glömma att orsaken till dessa åtgärder inte är de senaste årens labourpolitik i England, utan att de vilar på en konservativ engelsk politiks misslyckanden. Därför är det alldeles självklart att en konservativ partiledare tar den chansen, när han har dessa två avsikter som baktanke.

Men man hade kanske inte väntat sig att den svenske konservative partiledaren skulle lägga upp det som han gjorde. I det framlagda ändringsförslaget, som var ett misstroendeutövande mot den senaste tidens labourpolitik, sades det

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

tydligt »att den ekonomiska situationen i Storbritannien utan tvivel fordrar energiska åtgärder från regeringens sida för att rationalisera den brittiska industrien och öka produktionen av exportvaror».

Jag behöver väl inte påpeka att de flesta europeiska konservativa parti-representanter, som befann sig vid Europarådets möte var något förvånade över att man från konservativt håll — även om det var från svenskt konservativt håll — så energiskt talade för statsingripande som modellen för att rädda den engelska industrien och exporten efter det att den konservativa regeringen så pass länge suttit vid makten. Det var inte möjligt för den konservativa partiledaren från Sverige att ens när han hade fått hjälp från svenska folkpartiet och svenska centerpartiet med att modifiera sitt förslag och ta bort det direkta kravet på statsingripande i det brittiska näringslivet få med sig kontinentens konservativa parlamentariker på att i ett misstroendevotum uttala sig mot Storbritannien. Endast cirka 15 av parlamentarikerna i Europarådets församling stödde denna linje, trots att den hade en samlad borgerlig svensk opinion bakom sig bestående av högern, folkpartiet och centerpartiet. Någon större framgång på den internationella marknaden hade inte denna kombination, och vi tror väl inte heller att den kommer att ha det på hemmamarknaden.

Jag tror att vi med den internationella anknytning vi har inom alla partier samt mellan vårt näringsliv och grannländerna genom EFTA-, GATT- och EEC-förhandlingar är synnerligen beroende av varandra både när det gäller ekonomin och det politiska livet. Därför är det synnerligen värdefullt att följa dessa strävanden.

Men när vi kommer ut på internationell botten finner vi, att den borgerliga svenska politiken inte kan vinna någon större anklang. Det räcker inte att dra

upp en skillnad enbart mellan den amerikanska och den svenska konservatismen. De svenska borgerliga står ganska isolerade när de för fram sina alltför mycket av svenska förhållanden influerade tänkesätt ute på den internationella marknaden.

Det har sagts i denna debatt att man inte diskuterar den nya borgerliga mittenkombinationens ställning till ATP och inte heller ifrågasätter dess vilja att stödja ATP. Man borde från socialdemokratiskt håll ta denna inställning för given. Ja, men så pass sent som i september 1963 skrev folkpartiets ledare på följande sätt om det andra mittenpartiets politik vid ATP-debattens början: »Folkpartiets stora misstag var att till en början gå för långt i fråga om villighet till borgerligt samarbete och att underskatta centerpartiets lust att till varje pris — — — ha en egen extrem linje i pensionsfrågan för att avbryta den för partiets existens farliga tendensen till sjunkande röstunderlag. Högerpartiets misstag var att inte inse att endast en progressiv politik och en klart positiv inställning till välfärdssamhället kunde skapa förutsättningar för ett nytt steg framåt för oppositionen.»

När folkpartiets ledare bedömer det andra mittenpartiets ställning i ATP-frågan ett år före det val som just ägt rum på detta tydligt misstroendefyllda sätt, bör man inte förvåna sig över att man på socialdemokratiskt håll fann anledning att också vid detta val debattera ATP-frågan.

(Herr OHLIN (fp): Det var sju år före valet!)

Det var i september 1963 som denna bedömning gjordes.

Mot denna bakgrund finns det anledning att ta upp den omsvängning som skett i centerpartiets politik i detta avseende. När man samarbetar mellan olika grupper och kombinationer av partier får man ta hänsyn till varandra. Folkpartiet och centerpartiet har enligt

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

vad vi får anta kommit fram till en gemensam uppfattning i ATP-frågan, där man gått ifrån sina tidigare negativa inställningar och i huvudsak accepterat vad som blivit genomfört.

Också på socialdemokratiskt håll har samarbetspolitiken, som inleddes under 1930-talets ekonomiska kris, gjort att man tagit ömsesidig hänsyn också på punkter där det kan ha varit kinkigt för såväl den ena som den andra parten att acceptera ett hänsynstagande.

Om man nu från centerpartiets sida har gått in för en ny linje på detta område, kan vi då begära att socialdemokraterna skall fortsätta helt opåverkade av centerpartiets omställning? Om det nu har ägt rum ett politiskt närmande mellan folkpartiet och centerpartiet i och för en allmän småborgerlig politik, blir väl det nya i situationen att löntagarintressena något mera renodlade än tidigare kommer att ställas mot de småborgerliga producentintressen, som folkpartiet och centerpartiet representerar. Detta måste så långt man kan bedöma situationen betyda att man från socialdemokratiskt håll får göra de modifikationer på sitt håll, som folkpartiet och centerpartiet nu gjort på det andra hållet. Vi har på socialdemokratiskt håll anledning att på ett annat sätt än tidigare tänka över de olika punkter, där löntagarintressena kommer i konflikt med dessa småborgerliga produktionsintressen, som omfattas av folkpartiet och centerpartiet, samt kanske följa en mera renodlad löntagarlinje.

Och vi har anledning att ta hänsyn till dessa förhållanden på flera områden. Under det gångna året har — som statsministern framhöll — utvecklingen varit mycket gynnsam, med kraftiga produktionshöjningar. Det är möjligt att därigenom täcka motsvarande lönestegringar, och genomsnittligt sett kommer väl förväntningarna härvidlag att kunna förverkligas under innevarande år.

Vad beträffar utvecklingen på längre

sikt vill vi förbättra levnadsstandarden för löntagargrupperna. Det är inte bara de direkta reallönehöjningarna vi är ute efter utan också förkortningar av arbetstiden och sociala förbättringar. Dessa krav på förkortad arbetstid, bättre sociala förhållanden och samtidigt reella lönehöjningar innebär att vi från våra krav på förbättringar måste komma över till frågan hur vi skall kunna förverkliga önskemålen och förverkliga dem så fullständigt och så snabbt som möjligt. Det måste leda till att vi från våra egna krav på bättre levnadsförhållanden för människorna när det gäller arbetstiden, de sociala förhållandena och de direkta reallönehöjningarna måste komma över till frågan om produktionstillväxten.

Under innevarande år har produktionen ökat med 6 procent. För framtiden bör produktionstillväxten förbli på en hög nivå, om det skall bli möjligt att utan orinliga svårigheter pressa in de förväntningar människorna har vant sig vid att kunna hysa och få förverkligade, när det gäller framstegstakten från år till år.

Med de arbetstidsutjämnningar, som kommer att ske under de närmaste åren och som även förts fram av det socialdemokratiska partiet och av den fackliga rörelsen under höstens valkampanj, samt med de sociala förbättringar vi strävar efter på både fackligt och politiskt håll är utrymmet för reella lönehöjningar inte särskilt stort. Vi vet att det vid årsskiftet blir prisstegringar på en del varor, på bostäder o. d. Vi vet också att vissa lönehöjningar kommer att genomföras, men utrymmet för en reell förbättring är mycket snävt. Det gör att vi med största energi både fackligt och politiskt måste gå över från att syssla med våra egna krav till att behandla frågan hur vi skall kunna få önskemålen förverkligade. Vi måste alltså väsentligt mera gå in på näringslivets frågor och näringslivets ekonomiska politik.

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

Man har på olika håll drivit — det förtjänar att sägas till kommunisterna, som försöker skapa misstro mot den fackliga rörelsen — en energisk lönepolitik under efterkrigstiden, vilken ju ännu inte omfattar mer än knappt 20 år. Under denna tid har den genomsnittliga lönenivån ungefärligen fyrdubblats. Tyvärr har det inte varit möjligt att fyrdubbla även produktionen här i landet under denna 20-årsperiod. Produktionen låg efter kriget på en i jämförelse med vissa andra stater hög nivå. På grund därav har procentsiffrorna för produktionsökningen inte blivit lika höga i vårt land som på vissa andra håll, även om ökningen i varor räknat blivit väsentligt större. Produktionen har ungefärligen dubblats under 20-årsperioden efter kriget, medan lönerna som sagt fyrdubblats. Löneökningen har alltså inte kunnat täckas av varor utan det har blivit prisstegringar.

I alla länder, vare sig de ligger öster eller väster om järnridån, har man mer och mer strävat efter att få balans mellan löneutvecklingen och produktions-tillväxten. Det blir också i vårt intresse att få en sådan parallellitet. Vi har inte råd att för framtiden låta priserna stiga fortare än vad den internationella utvecklingen medger. Den internationella utvecklingen kommer att klämma oss betydligt hårdare än den gjort under de gångna efterkrigsåren. Vårt läge blir svårare; även om vi skyller det på tillfälliga förändringar i ena eller andra landet är det bara en återspeglning av det kärvare klimat, som näringslivet internationellt sett har att räkna med under kommande år.

Man måste från samhällets sida ta upp näringslivets problem på ett mer energiskt sätt än hittills för att klara såväl rationaliseringen som den ökade produktionen, på samma sätt som den konservative partiledaren från Sverige tog upp problemet i Europarådets församling, där han dock misslyckades med att få med sig de andra borgerliga ledamöterna.

I det sammanhanget måste vi komma till klarhet i en del frågor, som har med lokaliseringspolitik att göra. Här i landet sker en utbyggnad av den oljekemiska industrien, men oljebolagen som tillsammans har en omsättning på åtskilliga miljarder kronor bidrar inte till samhällets utbyggnad genom att betala skatt. Samhällets utbyggnad kostar dubbelt så mycket som industriens utbyggnad, räknat per familj här i landet. De företag som bara vill vara med om att bygga ut sin egen verksamhet men inte bidra till samhällets utbyggnad måste på något sätt hållas efter. Man kan invända att vi får finna oss i att oljebolagen inte betalar skatt trots sin stora omsättning; genom att vi får hit raffinaderier får vi billigare råvaror och halvfabrikat. Men det får vi inte. Priserna avgörs inte av något fritt näringsliv utan fastställs genom internationella överenskommelser på kartellnivå vilka vi inte kan påverka. De priserna ger oss inte heller någon ersättning för att vi bygger ut dessa industrier och bygger upp de samhällen, som behövs omkring dem.

Nå, men vi får i alla fall ökad sysselsättning? Ja, vi får ökad sysselsättning, men får vi den på de platser där den behövs, där det finns bostäder, där samhället kan byggas ut? Det får vi inte.

Från näringslivets sida tas då ingen hänsyn till de berättigade samhälleliga intressena. Kommunerna, landstingen och staten blir tvungna att genom skatter ta in pengar av löntagarna för att kring dessa industrier kunna bygga bostadsområden, skolor, sjukhus och vägar och för att kunna ge den kommunala service som behövs för att samhället skall fungera. Det kan inte vara ett tillfredsställande förhållande att man från samhällets sida inte har bättre grepp om väsentliga punkter i industrilokaliseringen, som är förbundna med stora utgifter för andra grupper i samhället, vilka genom sina ganska höga skatter tvingas betala vad före-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

tagen begär av dem. Det skulle inte skada om vi på den punkten fick fram en litet klarare löntagarpolitik för framtiden.

Å andra sidan skall man från samhällets sida givetvis inte begära en snabbare utvecklingstakt av det enskilda näringslivet än man förmår prestera inom den statliga sektorn av näringslivet. Jag har full förståelse för den indirekta kritik, som därvidlag riktats mot samhället. Det kan inte undvikas att man måste betrakta vårt lands näringsliv inte som en enhet utan som sammansatt av olika delar, där utvecklingen inte går i samma takt.

I Norrland och i en del med Norrland jämförbara områden spelar den statliga företagsgruppen en betydande roll; den är den största arbetsgivaren där. Men expansionen av den statliga gruppen som helhet betraktad är obefintlig. Den statliga företagsgruppen, som sysselsätter ungefär var femte yrkesverksam person där uppe, har under de gångna åren gått sakta men säkert tillbaka vad sysselsättningen beträffar och kommer att fortsätta att gå tillbaka under återstoden av detta decennium om inga åtgärder vidtas. Man räknar med att ungefär 10 procent av arbetskraften kommer att få se sig om efter andra arbeten. I skogsarbetet, gruvorna, järnverken och skogsindustrierna pågår en rationalisering, men det är inte mot rationaliseringen i och för sig vi har anledning att vända oss utan mot en företagare som låter rationaliseringen gå ut över personalen genom att inte bygga ut i motsvarande mån och skapa nya sysselsättningsmöjligheter. En 10-procentig nedskärning av sysselsättningen i Norrland under återstoden av detta decennium är inte en föredömlig löntagarpolitik, och en sådan politik kan inte stämma överens med rimliga löntagarintressen att skapa trygghet i anställningen, främja den sociala utvecklingen och ge förutsättningar för bättre levnadsstandard.

Man måste gå fram med försiktighet. I en demokrati måste man ha mänskligheten med sig. Det tjänar ingenting till att som kommunisterna ställa sig i ett hörn för sig själva och skrika högre än andra och därmed försöka få folk att tro att man driver en mera realistisk och effektiv politik. Den propaganda som där förts fram utvisar ingen framkomlig väg, vare sig fackligt eller politiskt. Vi måste, med en majoritet av svenska folket bakom oss, försöka driva en framsynt politik på områden där det ofta är svårt att få människor att förstå att det behövs förändringar nu för att det skall kunna bli bättre i framtiden, att vi måste ingripa *innan* missförhållandena blivit för svåra. Många gånger kan det ligga frestande nära till hands att driva en företagspolitik som konserverar existerande företag, som ändå inte har någon framtidschans. Det kan ibland vara alltför frestande att genom statliga bidrag stödja inte de företag som har framtiden för sig och på längre sikt kan skapa bättre förhållanden för löntagarna utan dem som har råkat in i svårigheter på grund av dålig planering under tidigare år, otillräcklig teknisk utrustning och investeringslusta eller bristande ekonomiska förutsättningar eller naturliga resurser. Om vi hjälper sådana företag, ser det ut som om vi hjälpte löntagarna, men vi gör detta bara för ett mycket kort ögonblick, och vi gör det bara på bekostnad av framtidschanserna för löntagarna inom andra företag och inom andra branscher. Därför måste vi komma fram till en klar företagspolitik från socialdemokratiskt håll. Vi måste befordra produktionsutvecklingen så att ett effektivare näringsliv skall kunna bidra till att förverkliga de förhoppningar, som människorna har på förkortad arbetstid, bättre sociala förmåner och samtidigt större utrymme för årliga reallönehöjningar. Allt detta skall uppnås samtidigt som den internationella konkurrensen mot oss skärpts

### Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

på område efter område, den tekniska utvecklingen blir mer komplicerad, och vi riskerar att sacka efter på vissa områden därför att vi inte kan göra tillräckligt stora ansträngningar inom företagen eller i hela vårt samhälle för att följa teknikens yttersta framsteg.

Om vi på för många områden driver en för lös politik och gläder oss åt det som i dag är bra, skall vi inte vara säkra på att vi har ett gott utgångsläge de år som kommer med hårdare förhållanden. Därför är det nödvändigt att fackligt och politiskt möjliggöra en ekonomisk företagspolitik i samverkan med näringslivet som skapar större expansionsutrymme och bättre möjligheter att förverkliga människornas krav.

Endast genom att vi inom det socialdemokratiska partiet vinner människornas och valmännens förtroende i tillräcklig omfattning så att vi kan upprätthålla en majoritet och driva en expansionsmässig politik, finns det en väg för oss. Den småborgerliga mittpartisamlingen med folkpartiet och centerpartiet kommer liksom hittills att svänga från den ena ståndpunkten till den andra, och partierna karakteriserar *väl* varandras svängande hållning. Därifrån är inte mycket att vänta.

En hel del av näringslivets utbyggnad måste genomdrivas från socialdemokratiskt håll, men samtidigt satsar näringslivet miljoner på den politiska propagandan för högern och folkpartiet. Den propagandan stöder en ekonomisk politik från dessa partiers sida, som näringslivet inte kan vara särskilt förtjust över. Därför kommer man från näringslivets håll och begär att socialdemokraterna skall gynna en mera produktionsfrämjande utveckling och inte falla undan för de folkparti- och högerkrav, som näringslivet självt varit med om att finansiera fram.

Det skulle nog inte skada om näringslivets representanter tänkte över konsekvenserna av de bidrag, som näringslivet lämnar, och konsekvenserna av

den ekonomiska politik på vilken de satsar, innan de på nytt satsar stora belopp på sina adepters. Endast genom fortsatt energisk socialdemokratisk ekonomisk politik har vi möjlighet att förbättra levnadsförhållandena här i landet, bygga upp ett bättre näringsliv och utveckla oss i överensstämmelse med marknadernas internationella krav.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är inte min avsikt att här ta upp till diskussion herr Hagnells delvis intressanta, delvis tämligen fantastiska synpunkter. Inte heller har jag begärt ordet för att lyckönska honom till hans språkliga förnyelsekonst och uttrycket »tvåborgerligt» — som vi till en början inte lyckades skilja från »småborgerligt» — utan för att rätta till något av vad han sade i början av sitt anförande, för att det inte skall stå oemotsagt i protokollet.

För det första anser ingen konservativ — vare sig i Sverige eller i något annat europeiskt land — att man skall avstå från att föra näringspolitik. Det är självklart att man måste göra det. Vad Storbritannien beträffar är det som herr Hagnell vet där så, att inte minst de konservativa haft en mycket bestämd näringspolitisk linje. Vad som mer än något annat har bidragit till att försvåra de ekonomiska förhållandena i Storbritannien är att man där har en totalt orimlig fackföreningsrörelse, orimlig både till sin organisation och sina arbetsmetoder.

Det var därför inte något som helst överraskande att man i en resolution i Europarådet också skulle kunna säga något om vikten av att intensifiera detta näringspolitiska arbete. Att det momentet togs bort från resolutionsförslaget hade ingenting att göra med dess sakinnehåll, utan berodde på att en hel del medlemmar i församlingen ansåg att man inte i ett uttalande skulle gå in på inre ekonomiska förhållanden

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

i ett visst land. Jag gick utan vidare med på den förändring i ett hänseende som föreslogs av två ledamöter av denna kammare tillhörande centerpartiet och folkpartiet.

Där förelåg alltså inga meningsskiljaktigheter. De röstsiffror som herr Hagnell nämnde från församlingens omröstning var helt felaktiga. Det vet jag. Några officiella röstsiffror finns av vissa skäl inte, men jag har sett de inofficiella, och jag kan försäkra att de som röstade för resolutionen var två å tre gånger så många som herr Hagnell påstod.

Men det viktigaste är inte detta, utan det viktigaste är de röstförklaringar, som avgavs av de personer som avstod från att delta i omröstningen. Samtliga dessa röstförklaringar går ut på att man helt ogillade den brittiska åtgärden men att man av psykologiska skäl eller med hänsyn till förhållandena inom EFTA inte ville votera om saken just där. Vid de diskussioner som fördes, dels vid EFTA-politikernas överläggningar och dels därefter, var det inte alls bara konservativa som var implicerade. Mina uttalanden där var som en mild västanfläkt jämförda med herr Hagnells partivänners i Norge och i jämförelse med generalsekretarens i EFTA och generalsekretarens i GATT. Den ende från något annat land än England som tog upp ett försvar för de engelska importavgifterna var herr Hagnell.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hagnell har en speciell teknik att lämna litet vilseledande, glidande uppgifter för att framtvinga debatt. Får jag bara göra ett par korrigeringar och ställa en fråga till honom.

Herr Hagnell läste upp vad jag hade sagt om pensionsstriden 1957 — ordagrant såvitt jag fattade det. Men sedan försöker han genom sitt talesätt ge intrycket av att dessa ord gällde mitt ställningstagande 1963. Då blir det genast

intressantare. Jag vill bara understryka att herr Hagnell därmed vilseledde kammaren. Yttrandet gällde min inställning under pensionsstriden 1957.

Herr Hagnells önskedrömmar om centerpartiet och folkpartiet har jag inte hjärta att ta honom ur, men verkligheten kommer att göra det på ett handgripligt sätt. Vad som är av visst intresse är när herr Hagnell använder uttrycket »vad vi kommer att göra» — han talar tydligen å socialdemokratiska partiets vägnar. Han sade att vi kommer att försöka förbättra levnadsstandarden för löntagarna. Han ställde detta i motsättning till förbättrandet av levnadsstandarden för andra folkgrupper, vilket han tydligen inte alls ville vara med om — han ansåg det vara ett stort fel om något parti även ville förbättra levnadsstandarden för andra folkgrupper. Jag försäkrar att vår strävan är att förbättra levnadsstandarden för alla folkgrupper och att främja en ekonomisk politik som medför att standardförbättringen blir störst där den bäst behövs.

Därför vill jag helt enkelt ställa den frågan till herr Hagnell, som tydligen talar å socialdemokratiska partiets vägnar: Vill ni verkligen försöka begränsa standardförbättringen här i landet till löntagarna allena, medan andra partier skall hållas utanför? Eller vill ni som vi förbättra levnadsstandarden för löntagare, för företagare, för alla grupper och naturligtvis inte minst också för pensionärerna?

Herr HAGNELL (s) kort genmäle:

Herr talman! Det intressanta var att man från svenskt konservativt håll i Europarådets församling lade fram förslag, i vilka man fordrade energiska statliga åtgärder för att få fart på den brittiska industrien och den brittiska exporten. Det ger ju en vink om att man förstärker vari orsakerna till labours åtgärder under den senaste tiden bottnar. De måste bottna i att man inte drivit

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

denna energiska politik från statens sida inom brittiskt näringsliv, brittisk industri och export som man nu menar bör komma till stånd för att få fart på det brittiska näringslivet, så att detta kan så fort som möjligt klara sig utan de temporära åtgärder som har genomförts.

I dessa sammanhang har jag resonerat från en annan utgångspunkt. Jag har förstått att det har utgjort en stor frestelse för de borgerliga, internationellt i Europarådets församling men också här under de debatter som vi har haft i tisdags och i går, att dra upp en kritik mot brittiska labour på den internationella politikens område just för att försöka dölja vad som varit. Men felet är icke temporära åtgärder, som nu vidtagits, utan är fastmera att söka i orsaken till dessa åtgärder bestående i en bristande expansionsvänlig politik. Därför hör jag inte till dem som vill följa med i den borgerliga, alltför högljudda kritiken, där det inte bara är sakfrågan som står i centrum utan också de politiska konsekvenserna. Man vill dölja de gångna årens borgerliga politiska misslyckanden och kritisera labour för de nödvungna åtgärder, som den engelska regeringen måste ta på sig för att komma ur den situation man hamnat i när de konservativa under ett långt valår skjutit på åtgärderna alltför länge.

Därutöver finns det ytterligare ett skäl att inte gå med i den borgerliga, alltför högljudda propagandan mot England just nu. Det är inte fråga om att dra ner importen så fullständigt som det ibland låter och befrämja exporten till den stora omfattning som det kanske ibland också låter när man lyssnar till den borgerliga oppositionen här. Vad det gäller är att åstadkomma en mindre marginalförskjutning, genom vilken man på ett eller annat sätt kommer på fötter igen inom det engelska näringslivet tack vare en viss ökning av exporten och en viss begränsad importinskränkning. Det är marginaleffekter

det är fråga om, inte några större omläggningar.

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Den här saken borde egentligen ha diskuterats i tisdags, och det förvånar mig att herr Hagnell inte tog upp den då.

Nu säger herr Hagnell att felet inte ligger i de brittiska åtgärderna på kort sikt utan i att man inte tidigare drivit en tillräckligt expansionsvänlig politik. Felet skulle alltså, enligt herr Hagnell, vara att man dröjt för länge med att vidta åtgärder.

Ja, man kan möjligen säga att de konservativa i det fallet inte varit mycket bättre än vad labour var strax före 1951 års val. Något bättre har de konservativa givetvis varit, men kanske inte så mycket bättre som man skulle ha önskat. Men det påfallande i dagens situation är, att när vi i dag på morgonen läser i tidningarna om vad som står i den berömda tilläggsbudget som den brittiske finansministern lägger fram, finner vi där praktiskt taget intet som helst av betydelse för att rätta till dessa förhållanden.

Mot den bakgrunden framstår de brittiska importavgifterna som en flykt från verkligheten. Och jag tror mig kunna försäkra herr Hagnell — så pass mycket har jag ändå diskuterat dessa saker med de engelska konservativa — att om de konservativa hade suttit kvar, hade det inte blivit fråga om några sådana undanflykter.

Herr **HAGNELL** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill först och främst betona att det engelska programmet inte är slutfört i och med att den första etappen i detsamma genomföres. Under de kommande dagarna skall överläggningarna, som gäller industrifrågorna tagas upp av den därför ansvarige ministern.

Det finns inte heller någon anledning för oss att diskutera vad som skulle ha skett under perioden 1945—1951. De åt-



## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

gärder som nu vidtagits i England hänger samman med de konservativas politik under en trettonårsperiod. Enligt herr Heckschers uppfattning nu efteråt borde man under den tiden ha genomfört energiska statliga åtgärder för att rationalisera näringslivet.

Till herr Ohlin vill jag säga att det inte förhåller sig så att man från socialdemokratiskt håll har anledning att bara arbeta för en grupp. Men man undrar, när de borgerliga går ut med en splittrad front på 3—4 om inte 5 linjer för att fånga in väljare och sedan skall försöka dra ihop dessa i parlamentet till en linje, om det är ett riktigt ärligt spel som bedrivs, om det inte är för många limpinnar som sticks ut för att fånga in småfåglarna.

Det går inte att ute på fältet driva så många linjer för att sedan här söka förverkliga dem till en linje. Det har inte under senare år visat sig möjligt att göra något sådant. Man driver alltså medvetet en propaganda, där man lurar folk till en linje som man talar om skall komma men som man inte kunnat ena sig om och lovar olika grupper olika mycket för att fånga in dem till sig. Socialdemokratien, som har nära hälften av antalet mandat här i riksdagen, måste driva en politik som, mer än de borgerliga partierna var för sig, tar hänsyn till det samhälleliga intresset. Det har från vår sida aldrig varit fråga om att *enbart* ta till vara löntagarinressena.

Med vad jag förut sade, menar jag att man från löntagarhåll har anledning att samarbeta med näringsliv och industri för att få fram en önskad utveckling. En hel del av de krav, som näringslivet hoppats få förverkligade genom medverkan av de borgerliga partierna och genom finansieringen av dessa, märker man att man inte kan få tillgodosedda den vägen. Från näringslivets sida tar man därför kontakt med socialdemokraterna och ber att vi i stället för de borgerliga skall förverk-

liga dessa krav. Det är det som jag tycker är orimligt. Jag tycker inte det är orimligt att vi skall försöka förbättra förhållandena för så stora grupper som möjligt, men det är inte heller fel att det i ett samhälle finns intressepolitik och att man vädjar till särskilda grupper. Bönderna vädjar exempelvis till böndernas sammanslutningar, småföretagarna till småföretagarnas sammanslutningar, och industrien finansierar vissa partier men inte andra. Däri finns tydliga tecken på att det förekommer intressepolitik i samhället.

Också löntagarna, som är en stor och betydelsefull grupp, har anledning att under hänsynstagande till andra grupper i samhället försöka driva fram näringslivet på sådant sätt att det utvecklas gynnsamt och att vi ur det kan pressa fram hyggliga levnadsvillkor för människorna.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hagnells något förvirrade replik föranleder väl endast det konstaterandet beträffande oppositionspartierna att han nu upptäckt att de tre oppositionspartierna för ett antal år sedan, närmare bestämt för 6—7 år sedan, inte hade samma ståndpunkt utan hade olika ståndpunkter — inte bara i en utan i flera frågor. Då tycker tydligen herr Hagnell att det borde vara förbjudet för två oppositionspartier att sedan närma sig varandra; detta skulle på något sätt vara moraliskt förkastligt. Jag lämnar denna förvirrade tankeprodukt åt sitt öde.

Viktigare var ju att herr Hagnell gjorde en fullständig reträtt beträffande syftemålet med standardhöjningen, som han erkände var att höja standarden för hela folket. Vi är då överens på den punkten. En sådan standardhöjning är endast möjlig genom en snabb ekonomisk utveckling. Om herr Hagnell vill studera i hävderna skall han finna att åtskilliga socialdemokratiska ekonomer har erkänt och beklagat, att socialde-

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

mokratien icke har inriktat sig på dynamiken, på att främja en stark ekonomisk utveckling, vilket däremot har varit en strävan för folkpartiet hela tiden.

Det ligger någonting fullständigt rörande i den debatt som herr Hagnell här vill föra för att försvara den brittiska labourregeringens politik, vars för dagen aktuella inslag dock är att man har brutit ett avtal och slagit in på en väg som ur svensk synpunkt är ytterst beklaglig. Att här nu ta upp någon akademisk debatt om vad som har skett och inte skett i England tidigare finns det väl inte någon särskild anledning att göra. Däremot är det aktuellt att offentligheten — inte minst i England — får klart för sig att man i Sverige och i den svenska riksdagen reagerar emot de engelska åtgärderna och inte intar en ursäktande och överslättande attityd genom att tala om någonting annat. Det är ett starkt svenskt intresse att hävda att den brittiska regeringen, om den tillgriper åtgärder av denna typ, har en förpliktelse mot sina avtalspartner att föra en sådan inre ekonomisk politik, att det kommer att finnas möjligheter för att dessa kontraktsbrytande åtgärder blir tillfälliga. Där har vi ett intresse att hävda. Jag kan inte tänka mig annat än att herr Hagnell är ense med mig om att vi måste resa detta krav på att politiken i England bör vara sådan, att de nu företagna åtgärderna bara blir tillfälliga. Engelsmännen skall själva bestämma vad de skall göra, men åtgärderna bör vara effektiva. Det kommer också de internationella organisationerna, EFTA och GATT, säkerligen att kräva. Och då hoppas jag att den svenska regeringen skall stödja det kravet och att herr Hagnell inte skall stå upp och opponera sig.

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! När ledamöter av den svenska regeringen skall karakterisera

den politik som förs här i landet är det vanligaste ordet man får höra, att det förs en kraftfull politik.

Hans excellens herr statsministern gav i går under remissdebatten uttryck åt den ideologiska bakgrunden till den socialdemokratiska politiken. Han sade att alla de önskemål som människorna ställer i en högkonjunktur endast kan tillgodoses av samhället, och för att samhället skall kunna tillgodose dessa önskemål måste det kräva att få de resurser som behövs.

Jag vill inte förmena socialdemokratien att ha denna ideologiska målsättning, men det kanske ändå finns anledning att understryka, att vi inom högerpartiet har en annan målsättning. Vi menar att det är den enskilde som själv skall uppfylla de förväntningar som han har, att det är den enskilde som i grund och botten är sin egen lyckas smed. Vi tror inte att det alltid är samhället som skall lösa våra problem.

Men, herr talman, vi lever i ett samhälle där socialdemokraterna har majoritet. Om vi då ser på den politik som förs, vågar jag ändå påstå att den i långa stycken inte är så särskilt kraftfull. Socialdemokraterna har i kraft av sin majoritetsställning kunnat skapa och skaffa fram de resurser som man har velat ha, men detta har på många punkter inte lett till den kraftfulla politik som man säger sig vilja föra.

Jag skall ta ett enda exempel. Det gäller familjepolitiken med särskild tonvikt på arbetsmarknadsfrågor, utbildningsfrågor och skatteproblem. Alla dessa saker är som vi vet uppdelade på olika departement: ecklesiastikdepartementet handlägger utbildningsfrågorna, inrikesdepartementet sysslar med arbetsmarknadsproblemen, socialdepartementet sysslar med en hel del familjepolitiska problem bl. a. och finansdepartementet har hand om skattefrågorna. Därjämte hänger, litet fritt i luften, statsrådet Lindström, som också sysslar med familjepolitik och som har pre-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

senterat en promemoria, avgiven av familjeberedningen.

Resultatet av denna uppdelning blir en bristande samordning. Vi har i dag ett lapptäcke av familjepolitiska åtgärder utan en klar målsättning. Jag skall ge ett exempel på vad denna uppdelning konkret har lett till. Jag nämnde statsrådet Lindströms familjeberedning. Där har man, som vi vet, som grund för sitt arbete haft en omfattande intervjuundersökning. I och för sig kan anmärkningar riktas mot det sätt på vilket denna intervjuundersökning har skötts. Betänkandet heter »Ökat stöd till barnfamiljerna», men de som har blivit tillfrågade är gifta kvinnor med eller utan barn. Ensamstående föräldrar har alltså inte ansetts ha någon betydelse i sammanhanget. De har inte ens blivit tillfrågade. Inte heller fäderna har blivit tillfrågade. Detta är således ett uttryck för — som jag ser det — en gammaldags syn på familjen och på mannens roll i familjen.

Men vad som är väsentligare i detta sammanhang är att familjeberedningen med hänvisning till att skatteberedningen sysslar med skattefrågor inte har ansett sig böra ägna någon uppmärksamhet åt skatteproblemen. Därför har man hela tiden inriktat sin intervjuundersökning på frågor om olika bidragsformer och alltså skjutit undan skattefrågorna. Som vi vet har skatteberedningen utgjorts av en 20-hövdad församling, enbart bestående av män, som har sysslat med skattefrågorna. Sent omsider kom man fram till att det vore av intresse att få veta hur kvinnoorganisationerna såg på våra skatteproblem och då anordnade man — strax innan arbetet i beredningen var klart — en s. k. hearing med representanter för kvinnoorganisationerna, där varje representant fick tio minuter på sig för att framlägga de synpunkter som kvinnoorganisationerna kunde ha i skattefrågor. Efter detta var man alltså färdig att gå till beslut.

Undra på att resultaten blir förvirrande när det så totalt saknas samordning mellan olika parter som kan vara intresserade!

En annan fråga gäller utbildningssektorn. Vi står inför stora reformer på utbildningens område, och det sägs allmänt att vi lever i ett utbildningssamhälle och att vi i vårt land verkligen bör slå vakt om en god utbildning. Men för att man skall kunna beräkna utbildningskapaciteten är man tvingad att begagna sig av prognoser. Prognoser är alltid ovissa, men särskilt ovissa är de bl. a. till följd av det faktum, att så många fler flickor i dag skaffar sig utbildning än de gjorde tidigare. Samtidigt vet vi att avgången bland de kvinnliga yrkesarbetande är mycket större än bland männen. Arbetsmarknadsstyrelsen har gjort prognoser beträffande viss arbetskraft, t. ex. sjuksköterskor, barnmorskor, ingenjörer, viss annan personal vid sjukhusen, vid laboratorier samt vid medicinska och andra vetenskapliga institutioner. Offentliga utredningar har gjort prognoser rörande personer med viss akademisk utbildning, såsom läkare, socio-nomer och sjukgymnaster. Jag skulle kunna nämna många fler utredningar som sysslar med dessa problem.

I samtliga utredningar, där man över huvud taget berör frågan, noteras en högre avgång bland kvinnliga yrkesutövare än bland manliga, men på grund av dåligt statistiskt material kan man inte med någon nämnvärd grad av säkerhet fastställa hur stor avgången kan beräknas bli. Vi vet också att flickor har mycket lägre examinationsfrekvens än pojkar, men statistiken beträffande examinationsfrekvensen är begränsad till fackhögskolorna. I övrigt har man alltså inte någon uppfattning om avgångsfrekvensen bland kvinnliga och manliga ungdomar.

Vi vet å andra sidan att den kvinnliga andelen av ungdomar som skaffar sig yrkes- och högre utbildning kom-

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

mer att öka, och det är ju ur både den enskildes och samhällets synpunkt en lycklig utveckling. Men kan det vara förenligt med rationellt tänkande, att samhället skall utbilda en så stor del kvinnor men samtidigt i sin planering utgå ifrån att en icke obetydlig del av dessa aldrig eller endast i ringa omfattning kommer att vara yrkesverksamma, så att en stor ökning av andelen kvinnor inom ett yrke kan komma att i realiteten innebära en reduktion av den totala ökningen av arbetskraften inom yrket?

Jag skall anföra ett exempel. Gymnasieutredningen har diskuterat frågan om intagningen vid de humanistiska fakulteterna. Man har avvisat kritiken mot överbelastning på de humanistiska fakulteterna med att säga att andelen kvinnor inom dessa fakulteter förmodligen kommer att öka ännu mer än tidigare, varigenom andelen icke yrkesverksamma humanister komme att öka, varför det inte skulle föreligga någon risk för överproduktion.

Samtidigt sysslar statliga och andra utredningar med frågor som hänger samman med kvinnornas lägre yrkesbenägenhet och anledningarna härtill. Enskilda institutioner och organisationer, t. ex. arbetsmarknadens parter, bedriver ett omfattande utredningsarbete som berör hithörande problem.

Trots alla dessa utredningar saknar man faktiskt i dag en helhetsbild av anledningarna till kvinnornas lägre yrkesbenägenhet. Vi som bor i stockholmsområdet är glada över den starke man, som har tillsatts för att lösa Storstockholms trafikproblem, men jag vågar påstå att det är minst lika angeläget, om inte angelägnare, att vi också får en stark man eller kvinna, som försöker samordna olika utredningar och sammanställa de utredningsresultat som i dag föreligger i de frågor jag berört och framlägga ett samlat förslag till lösning. Vi behöver i dag verkligen en helhetsbild, en helhetssyn på familjepolitikens

område. Frågorna om den kvinnliga arbetskraften blir inte mindre viktiga därigenom, att enligt samstämmiga uppgifter den allmänna ekonomiska utvecklingen och balansen på arbetsmarknaden även i fortsättningen kommer att i avgörande grad bli beroende på de gifta kvinnornas yrkesverksamhet.

Finansplanens beräkningar av arbetskraftsutbudet baseras på antagandet om en fortsatt ökning av yrkesintensiteten hos gifta kvinnor. Finansministern antyder i finansplanen, att man för att kunna tillgodose de växande behoven inom sjuk- och åldringsvården kan behöva försöka hittills oprövade metoder. Det sade han i januari, men ännu har ingen sådan oprövad metod förelagts riksdagen för att lösa problemen inom sjuk- och åldringsvårdens område.

Utän tvivel har finansministern sin del av ansvaret för att de gifta kvinnorna i dag fortfarande har så pass låg yrkesbenägenhet. Visserligen är det glädjande att skatteberedningen i sitt förslag har tagit upp en del av de förslag som högerpartiet under så många år fört fram, nämligen om lindring av den progressiva beskattningen. Tyvärr har vi inte fått resonans för det självklara yrkandet, att särskilda skattelättnader bör åstadkommas för barnfamiljerna. Det förslag som föreligger om ett förvärvsavdrag är också det, tycker jag, att betrakta som ett lappverk.

Det vore emellertid synd om finansministern nu skulle bli obeslutsam och inte vilja lägga fram en proposition på basis av skatteberedningens förslag. Det är angeläget att få nya förslag på skatteområdet, framför allt förslag innebärande skattelättnader i stället för skattehöjningar.

Beträffande den direkta skatten är det emellertid en fråga som jag tycker mer noggrant borde övervägas. Det framstår för mig åtminstone som egendomligt, att äktenskapet som sådant skall medföra lägre skatt. Enligt min uppfattning borde det vara rimligt att

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

ogifta och gifta utan barn hade samma skattebörda. Den frågan har skatteberedningen alltför lättvindigt skjutit åt sidan. Min uppfattning är den, att ogifta och gifta utan barn betraktas på samma sätt i skattehänseende, under det att just barnfamiljerna borde komma i åtnjutande av skattelättnad.

Med detta, herr talman, vill jag bara uttrycka den förhoppningen, att finansministern snart måtte presentera sin proposition i skattefrågorna men att innan dess en snabbutredning görs, där man just tar speciell hänsyn till barnfamiljernas problem utan att på det sätt som nu sker premiera äktenskapet som sådant i skattehänseende.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Som ledamot av skatteberedningen skall jag beröra några av de frågor som fru Kristensson tog upp. Det sker tydligen en viss mytbildning inom kvinnoorganisationerna beträffande skatteberedningens inställning till dem. Man kan beklaga att det inte fanns någon kvinnlig ledamot i skatteberedningen. Personligen beklagar jag det. Men det är regeringen som utser ledamöter i beredningen, varför jag inte kunnat göra något åt den saken.

Det förekom, som fru Kristensson säkerligen mycket väl kommer ihåg, en mycket livlig debatt om familjebeskattningen i tidningspressen, särskilt i början på året. I den debatten var det många kvinnliga deltagare, och kvinnoopinionen kom utförligt till uttryck. Vi var inom skatteberedningen utomordentligt angelägna att ta del av denna opinion och ägnade mycket arbete åt att särskilt diskutera och studera de synpunkter som förts fram i den offentliga debatten. Eftersom vi inte hade någon kvinnlig ledamot i skatteberedningen ansåg vi, trots att vi gjort oss

förtrogna med den offentliga debatten, att det var önskvärt att vi fick höra kvinnoorganisationernas synpunkter. Vi beslöt därför att anordna en s. k. hearing. Denna hearing lades upp på det sätt som representanterna för kvinnoorganisationerna själva önskade. Vi hade avsatt en avsevärd tid för den. Uppvaktningen tog emellertid inte så lång tid som vi hade avsatt. Ingen kvinnoorganisation hindrades från att föra fram alla de synpunkter den ville föra fram.

Beträffande de förslag som skatteberedningen sedan lagt fram delar jag fru Kristenssons uppfattning, att ytterligare utredning behövs beträffande familjebeskattningen. Detta har jag också antytt i det särskilda yttrande som jag avgivit till skatteberedningens betänkande. Det framgår även av löntagarepresentanternas särskilda reservationer.

När fru Kristensson tycks vilja göra gällande att skatteberedningen inte tagit hänsyn till barnfamiljerna, får jag däremot betona att den icke oväsentliga höjning av barnbidraget som vi föreslår är att betrakta som en skattelättnad just för barnfamiljerna.

Beträffande förvärvsavrdraget vill jag framhålla att den kraftiga höjning som vi föreslår — en fördubbling av maxibeloppet och en 25-procentig höjning av kvotavrdraget — dock är ett betydande framsteg jämfört med nuvarande system.

Fru KRISTENSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var roligt att höra att skatteberedningen ägnat stort intresse åt dessa problem, och jag vill inte bestrida det. Herr Gustafson i Göteborg ansåg för sin del att man hade avsatt en avsevärd tid åt dessa representanter för kvinnoorganisationerna. Här skiljer sig nog våra uppfattningar. Jag tycker inte det är så lång tid då varje organisation får 10 minuter för att framföra sina synpunkter — det var nämligen

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

den tid skatteberedningen hade avsatt härför. Dessutom är det litet skillnad mellan att stå inför ett auditorium och framföra sina synpunkter och att få vara med i en beredning och diskutera, få motargument och kanske så småningom komma fram till en enhetlig ståndpunkt.

Beträffande barnbidragen delar jag inte herr Gustafsons uppfattning. Vi anser fortfarande inom högerpartiet att även skattelättnader måste genomföras för att barnfamiljerna skall bli väl tillgodosedda i ekonomiskt hänseende.

Beträffande förvärvsavgifterna kan jag inte anse att den riktiga konstruktionen är schablonavgifter. Det är de faktiska kostnaderna som måste bli avdragsgilla. Vi måste komma därhän, att det är dessa som blir utslagsgivande, annars blir hemmet aldrig konkurrenskraftigt jämfört med arbetsmarknaden i övrigt.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp) kort genmäle:

Herr talman! Den linje som fru Kristensson föreslår för förvärvsavgifterna är inte praktiskt genomförbar.

Jag begärde emellertid ordet på grund av vad fru Kristensson sade om kvinnoorganisationernas uppvaktning, eftersom jag anser att den frågan kan behöva klaras upp. Vi frågade dessa representanter om de ville ha en allmän diskussion, där alla representanter skulle vara närvarande. Vi sade att vi var beredda att stanna hela eftermiddagen och hela kvällen, ja, så länge som de ansåg behövt. De ville emellertid inte ha en allmän diskussion. De ville framträda var och en för sig. Även om det således gavs en tentativ tid sades det samtidigt ifrån, att representanterna för kvinnoorganisationerna skulle få så lång tid på sig som de behövde. Det fanns också möjlighet till diskussion efter varje uppvaktning.

I och för sig kanske denna sak inte är så betydelsefull. Jag tycker dock att man måste försöka hindra utbredning-

en av den mytbildning som för närvarande pågår, att vi skulle ha behandlat dessa representanter snävt. Det verkliga förhållandet är nämligen ett helt annat.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Ja, inte kan man skylla herr Gustafson i Göteborg för hur det gick till på denna »kvinno parad», men inte tror jag att det är det rätta sättet när man vill göra sig underrättad om vad människor har för uppfattning beträffande en så allvarlig fråga som skatten. Där sitter alltså 30 män och tar emot de kvinnliga representanterna som trippar in en och en. De säger: »Hur var det här då?» Ni ville sedan att de skulle ha en diskussion med varandra. Det kan naturligtvis vara roande för alla att tänka sig hur det skulle ha låtit i den diskussionen. Jag tycker emellertid att de var kloka som avstod från att ha en sådan debatt. När kvinnoorganisationerna nu inte var representerade i skatteberedningen hade det varit bättre om de skriftligen fått framföra sina åsikter.

(Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp): Det fick de göra.)

Ja, det fanns möjligheter härtill, men jag tror inte att det gjordes.

Jag skulle även vilja beröra vad fru Kristensson sade. Det var mycket intressant. Hon antydde att hon ville ha särbeskattning. Det betyder väl att hon är missnöjd med högerns tudelningsförslag. Dessa båda förslag är nämligen så olika man kan tänka sig. Det är intressant att höra att högern inte är enig i fråga om tudelningsförslaget. Jag har dock inte av de förslag högern lagt fram fått den uppfattningen, att högern inte är enig i fråga om tudelningsförslaget.

I diskussionen kring särbeskattningen i anslutning till skatteberedningens förslag återoppar man ständigt de s. k. löntagarrepresentanternas förslag och menar att de hade uttalat sig för sär-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

beskattning. Jag har inte fått den uppfattningen. Jag har t. o. m. hört att de i realiteten inte tog ståndpunkt till frågan utan att vad de sagt endast får uppfattas som en antydning om att de inte ville ge uttryck för en avvisande ståndpunkt. Man ville ha en ny utredning om familjebeskattningen, och i samband därmed skulle även frågan om särbeskattning prövas närmare.

Om man ser närmare på nämnda reservanternas förslag finner man, att det ingalunda är ett förslag där gifta och ogifta jämställs och där man gör det hela mer rationellt. Tvärtom vill man dela upp grundavdraget så att det blir olika avdrag, om det är fråga om gift eller ogift, om de gifta har hemarbete eller förvärvsarbete och om de har barn eller ej. Det blir en ännu mer ingående kategoriklyvning än den vi redan har i fråga om grundavdragen. Det innebär knappast att man räcker ett finger åt särbeskattningen. Det visar väl också hur svårt man ansett det vara att i dag på allvar föreslå en särbeskattning. Det är mycket få som gör det, och de redovisar sällan följderna av en särbeskattning för de små inkomsttagarna, där det endast finns en inkomsttagare som skall försörja en familj. Inte heller redovisar man hur stora vinster det innebär för de familjer där två makar har förvärvsarbete med mycket höga inkomster. Inte heller tar man hänsyn till de dåliga inkomstmöjligheterna för kvinnor i trakter där hustrurna inte kan få ett arbete som lönar sig hur gärna de än skulle vilja ha det.

Skatteberedningen har däremot ingalunda förbigått problemet. Beredningen har påvisat att om man skulle genomföra något sådant, så skulle det bli en så stor börda på många, att man då måste åstadkomma lindringar i beskattningen på annat sätt. Då skulle de vinster man har utlovat åt barnfamiljerna praktiskt taget utebli.

Det är intressant att se hur bra man ansåg skatteberedningens förslag vara

när det framlades och hur uruselt det sedan plötsligt blivit. När det framlades var man allmänt överens om att man hade beställt en utredning angående »omsen», varigenom man skulle kunna avlösa en del av den direkta skatten. Man sade att det var en väg som man måste allvarligt pröva, därför att den direkta skatten inte skulle kunna höjas hur mycket som helst. Man sade att det var en mycket elegant lösning att låta arbetsgivarna betala grundskyddet, grundavgifterna för sjukförsäkring och folkpensionering. Man tyckte allmänt att det var rationellt att låta punktskattorna försvinna, att avskaffa energiskatten. Över huvud taget ansågs beredningens förslag från början såsom ett tekniskt mycket väl genomarbetat förslag.

Det var egentligen bara på en punkt man hade delade meningar, nämligen i frågan om man skulle ha sambeskattning eller särbeskattning. Därvidlag har jag inte funnit att man kommit så mycket längre än utredningen gjort. Den har klargjort följderna, och dessa följder är väl sådana att ingen i dagens samhälle skulle vilja stiga upp och tala för särbeskattning. Det har varit intressant att notera att ingen under denna remissdebatt har sagt att han vill ha särbeskattning. Herr Gustafson i Göteborg gjorde visserligen en liten antydning härom men han var ytterst försiktig, när han skulle redogöra för vilka följder en sådan skulle få utan en mycket kraftig omdaning av det sociala skyddet för barnfamiljerna och en utbyggnad av möjligheterna för kvinnorna att komma ut på arbetsmarknaden och en hel del annat. Jag tror inte han skulle våga säga: Jag ångrar att jag inte tillstyrkte särbeskattning. Han är säkerligen liksom alla som sysslat med detta medveten om att en särbeskattning får många sådana följder, att ingen vill stå för genomförandet av en dylik beskattning.

Man har också på ett par punkter på

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

ett intressant sätt avlägsnat sig ytterligare från tanken på en särbeskattning. Jag tänker på förvärsavdraget som man höjt så kraftigt. För egen del anser jag att det är olämpligt att välja formen med skatteavdrag för de inkomsttagande mödrarna om man vill hjälpa familjerna med barn. Det är riktigare att låta det bli ett bidrag i stället för ett avdrag och att låta detta bidrag gå ut till alla med barn. Vården av barn kostar för alla människor, och den kostar inte mindre för den som själv i sitt hem ombesörjer vårdnaden. Jag skulle alltså önska att man i en kommande gemensam beredning av skatteförslagen och av familjeberedningens förslag gick in för vårdbidrag som en ersättning för förvärsavdraget och att man åtminstone inte försökte sig på en ytterligare höjning av avdraget, vilket i själva verket avlägsnar förslaget ännu mer från särbeskattningen, som en del säger sig innerst inne vilja genomföra.

Det är en absurd tanke att, såsom fru Kristensson sade, familjeberedningen också skulle ha utrett skattefrågan. Här har suttit en skatteberedning med representanter för olika partier och med tillgång till expertis på alla områden, även från löntagarorganisationerna, och denna beredning har efter, såvitt jag förstår, ett mycket sakkunnigt övervägande framlagt ett skattepaket. Nu tycks man på olika håll vilja springa ifrån detta skattepaket. Från besparingsutredningen har jag själv erfarenhet av hur det går till när ett sådant paket göres i ordning, och jag vet att den ena saken efter den andra packas in på ett sådant sätt, att hela paketet ramlar sönder om någon lossar på snöret. Och så förhåller det sig väl också med skatteberedningens paket. Förslaget på en punkt utgör kanske ett byte mot förslaget på en annan punkt. Skatteskalen för den direkta skatten måste påverkas av att en större del av beskattningen sker i form av omsättningskatt. Och lika självklart är det väl att arbetsgi-

varna inte medverkar till rationalisering av socialförsäkringen genom att åta sig grundförsäkringarna utan att erhålla något i utbyte, och det är förmodligen på detta sätt förslaget beträffande energiskatten har tillkommit.

Om skattepaketet nu kasseras, finns det alltså risk för att man förlorar även de rationaliseringsvinster som varit avsikten med olika förslag.

Det är riktigt att den kritik som framkommit riktar sig mot de svaga punkterna i skatteberedningens förslag. Det är inte kritiken beträffande familje- och särbeskattning som tilldragit sig det största intresset. Angreppet gäller beredningen i andra avseenden. Det är förstäligt att LO har riktat kritik mot mervärdeskatten. Det är alltid mycket svårt att avgöra vart en sådan skatt leder. Införes det en sådan skatt på hela varuområdet, får man ingen kontrollmöjlighet, ingen hake på det hela, varigenom man kan fastställa var skatten slutar och andra prisstegringar börjar. Det blir oändligt besvärligt att få något riktigt grepp om vad skatten kommer att kosta medborgarna. Vid den direkta beskattningen kan man på ett helt annat sätt räkna ut vad en skatteändring innebär för den enskilde.

Det är inte heller rimligt som beredningen gör att sticka huvudet i busken och bortse från de stora utgifter, som kommunerna undan för undan har fått åta sig och som gör det oundgängligt med kommunalskattehöjningar.

Om sålunda både prisstegringar och kommunalskattehöjningar tränger sig igenom utredningsvallen, blir det mycket litet värde med de vinster som skisserats i skatteberedningens betänkande och som i fråga om både den direkta skatten och de aktuella bidragen är mycket snålt beräknade. Därför anser jag att om skattepaketet i sin helhet skulle komma till användning, barnfamiljerna redan tidigare under den tänkta perioden än 1970 bör få förbättringen. Barnfamiljerna har nu ett myc-



## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

ket dåligt skydd mot prisstegringar och annat, och det räcker inte bara med en nollställning för deras del.

Men detta kan inte bara ske genom ett byte av olika förslag i skatteberedningens paket. Stödet till barnfamiljerna kan inte klaras bara genom ett skatteförslag. Samtidigt kan inte en väsentlig förbättring av barnbidraget och ett förverkligande av familjeberedningens förslag om vårdbidrag, eventuellt med extra bidrag till de stora barnfamiljerna, komma till stånd utan hänsynstagande till förändringar av beskattningen. Det är därför olyckligt, om man nu skulle skjuta åt sidan frågan om skatteändringar, ty därigenom försenas genomförandet av mer väsentliga förbättringar för barnfamiljerna. Men under alla förhållanden bör det kunna företas en höjning av de kontanta bidragen, gärna i enlighet med familjeberedningens förslag, som inte är så dåligt, fru Kristensson, men som man inte haft någon chans att räkna in i skattepaketet. Det skulle givetvis ha varit helt bortkastat arbete, om även familjeberedningen suttit och utsett skatteändringar. Men när nu både skatteberedningen och familjeberedningen framlagt sina förslag, bör det kunna göras en samordning.

Jag kan inte komma ifrån, att intresset för barnfamiljerna på många håll är alltför ringa. I den sexdebatt som dragit upp diskrimineringen av olika slags sexuell umgänge är det ingen som reagerat mot den diskriminering som sker när ett samlag har givit upphov till ett barn och barnfamiljen därigenom får leva på en lägre standard. Och man reagerar inte heller mot den diskriminering som innebär att barn i flerbarnsfamiljer vanligen blir sämre ekonomiskt ställda än det ensamma barnet i en familj.

Jag har själv många gånger protesterat mot denna diskriminering, men det hjälper inte med sådana reaktioner i största allmänhet. Man måste också för-

söka finna vägar för att avhjälpa missförhållandena, och för min del anser jag att familjeberedningens förslag innebär en början därtill.

Skatteberedningens förslag har i tidningspressen fått rubriken »Ett skattevänligt förslag», och jag tycker inte att man skall göra sådana ändringar att denna rubrik blir missvisande. Förslaget uttrycker dock en vilja att hjälpa barnfamiljerna, visserligen inte genom barnavdrag men på annat sätt, så att de får det litet bättre än som brukar bli fallet vid skatteändringar.

När sparpaketet ramlade sönder, slog herr Sträng själv in ett nytt paket, och det blev inte något dåligt paket. Om han skulle göra det även denna gång, så blir det inte någon mer ingående debatt, eftersom riksdagen då måste fatta sitt beslut tämligen snabbt. Jag hoppas därför att finansministern läser protokollet från denna remissdebatt och får klart för sig att det finns ett absolut krav på att barnfamiljerna skall bli bättre tillgodosedda i en tid, då vårdnaden om barnen ställer sig mycket dyrbar och då barnfamiljernas möjligheter att skaffa sig två inkomster vanligen är mycket liten, i många fall därför att vårdnaden om barnen tar hustruns krafter i anspråk och i andra fall därför att det inte finns tillgång till lämpligt yrkesarbete för henne. Över huvud taget är det svårt för barnfamiljerna att på denna väg förbättra sin ekonomi, såsom andra familjer kan göra.

Jag hoppas alltså att finansminister Sträng ser till att det blir en förbättring för barnfamiljerna vid sidan om det nuvarande skatteförslaget. Jag anser dock inte, att det därvid är omöjligt att göra justeringar som ger större säkerhet för att varuskatten håller sig inom rimliga gränser. Också de kommunala utgifterna bör beaktas när man beräknar den kommande ekonomiska situationen. Man skall inte kasta yxan i sjön utan i stället titta närmare på be-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

redningens förslag, men det kan behövas tid till detta. Medan man väntar kan man göra som man har gjort tidigare, nämligen rycka ut en bit och klara den för sig. I första rummet bör man därvid se till att barnfamiljerna får ett bättre stöd.

Fru KRISTENSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Liksom många gånger förr tycker fru Eriksson i Stockholm och jag litet olika, och det är i och för sig ej egendomligt.

Jag måste emellertid, herr talman, reagera mot att fru Eriksson i likhet med många andra politiker talar om barnfamiljerna som om dessa på något sätt vore nödlidande. Man skall tydligen ge dem stöd därför att det är så synd om dem. Vad det egentligen gäller är väl bara att avväga skattebördan efter deras förmåga. Det är väl inte mer synd om barnfamiljerna än om oss andra. Tvärtom är de ofta lyckligt lottade, ty att ha barn innebär ett stort mått av lycka.

Fru Eriksson har länge talat om vårdnadsbidrag. Jag kan inte hjälpa att jag fortfarande reagerar instinktivt mot detta. Jag tycker att det är felaktigt att tänka sig, att man därför att man är lycklig nog att få barn skall ha lön av staten för att man är hemma och vårdar dem. För övrigt skall man ju få denna lön, även om man inte stannar hemma och sköter barnen själv.

Detta var en psykologisk reaktion mot fru Erikssons tankegång. En saklig invändning är att dessa vårdnadsbidrag av statsfinansiella skäl alltid måste bli tidsbegränsade; tre år är den tid som har nämnts. Detta skulle påverka allmänna opinionen så, att folk menade att om man har ett barn som är under tre år skall man vara hemma och sköta det, ty det har man betalt för, men om barnet är över tre år skall man ut på arbetsmarknaden, ty det är samhällets önskan.

Vi glömmar hela tiden att barn liksom vi vuxna är individer som reagerar olika. Det är inte säkert att det passar alla barn att mamman är hemma de första åren; hon kanske blir nervös av det. Kanhända passar det inte heller att mamman så fort det minsta barnet blir tre år gammalt skall ut i förvärvsarbete. Ett sådant system får en dirigerande effekt. Jag kan inte begripa att man i vårt land inte kan betrakta hemmet som en rörelse med rätt till avdrag för de verkliga kostnaderna. Det förefaller mig naturligt.

Jag har inte nämnt ordet särbeskattning. Jag anser fortfarande att tudelningsprincipen måste accepteras. Något bättre skattesystem har ännu ej presenterats. Men jag kan inte bortse från en nackdel som den för med sig och som jag i dag inte har något recept emot, nämligen att äktenskapet som sådant skall medföra lägre skatt. Detta vänder jag mig emot.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Detta var en egendomlig vändning. Äktenskapet som sådant skall inte medföra någon dirigering av skatten, men det skall medföra att en man får fördela sin inkomst på två personer och därigenom erhålla en mycket lindrigare skattebörd. Vad är det för skillnad? Fru Kristensson måste väl medge, att inte något förslag ligger så långt ifrån att betrakta varje individ med inkomst som ett särskilt skatteobjekt som högerns idé om fullständig tudelning. Dessa tankegångar går inte att förena. Jag förstår att situationen är svår för fru Kristensson, ty hon håller inte med högern på denna punkt, men i så fall är det bäst att också erkänna det. Det går inte att ha bägge åsikterna.

På tal om vårdnadsbidraget säger fru Kristensson, att hon finner det upprörande att man skall ha ett bidrag för att man vårdar sina barn. Vad annat

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

är förvärvsavgdraget? Det är ett bidrag som bara utgår till mödrar som har inkomst. Ju större inkomsten är, desto större blir bidraget. Det täcker inte hela vårdkostnaden men är i alla fall ett vårdnadsbidrag.

Ett egentligt vårdnadsbidrag — eller vad man vill kalla det — som gavs till alla skulle däremot inte dirigera, och det har heller aldrig sagts från vårt håll. Centern har talat om att vårdnadsbidrag borde utgå bara till den mor som stannar hemma, men från vårt håll och — såvitt jag vet — inom familjeberedningen har det aldrig ansetts att ett vårdnadsbidrag skulle fördelas efter hur mödrarna eller fäderna är sysselsatta. Det skulle gå till barnets vård, och sedan finge det bli familjens ensak att bestämma hur den vill ordna vårdnaden. Denna bidragsform kan inte på något sätt bli dirigerande; den blir ett stöd åt alla som har barn, vare sig de är män eller kvinnor, vare sig barnen vårdas inom eller utom hemmet.

Fru Kristensson har helt och hållet missuppfattat frågan. Jag förstår att hon inte kan tycka om förslaget, om hon tror så tokigt om det. Man är lycklig när man har barn — vad är det för resonemang? Om det följdes, skulle det ju innebära att lönen borde beräknas efter hur lycklig man är. Var man lycklig skulle man ha mindre lön, ty då var man lycklig ändå. Så kan vi inte resonera. Vi måste vara en smula rationella. Människor måste äta vare sig de är lyckliga eller ej, och det kostar pengar. Därför hör detta tal om lycka inte hemma här; allra minst passar det en så rationell människa som fru Kristensson. Hon måste känna sig helt hjälplös när hon tillgriper ett sådant argument.

Fröken ANDERSON i Lerum (s):

Herr talman! Vid denna tidpunkt, då remissdebatten har pågått i snart två dagar, är det kanske förmätet att ta kammarens intresse i anspråk med

ytterligare inlägg, men i likhet med flera föregående talare vill jag göra några reflektioner i anledning av årets andrakammarval.

Från olika utgångspunkter drar vi givetvis olika slutsatser av valets resultat. En sak tror jag emellertid vi kan vara ganska ense om, nämligen den att vi i år, i varje fall i de flesta valkretsar, har haft ett mycket lågt valdeltagande. Det verkar som om många människor inte hade något som helst intresse av att delta i valhandlingen och att på det sättet försöka påverka samhällsutvecklingen. På mig gör detta ett beklämmande intryck av likgiltighet för vårt demokratiska styrelsesätt, av likgiltighet för vårt samhälle.

Sedan kan man nog inte heller bortse från att det för vissa grupper av människor är förknippat med stora svårigheter att delta i valet. Jag tänker närmast på den inte ringa mängd röstberättigade som på grund av ålder eller sjukdom är förhindrade att uppsöka vallokalen. Nu gällande bestämmelser ger visserligen formell möjlighet för den som är intagen på sjukvårdsanstalt att avlämna sin röst vid där upprättad, tillfällig postanstalt, men vem svarar för att patienterna får den vals-service som är erforderlig? Vem hjälper t. ex. en ensam sjukling att få den valsedel han önskar? Vem ger upplysningar om valtider och valmöjligheter? Är man beredd att låta företrädare för olika partier kontakta patienterna?

Problemen är stora. Detta gäller i särskilt hög grad för de mindre anstalterna, t. ex. sjukhemmen för långtidsvård. Även en annan grupp inrättningar kommer här med i bilden, nämligen ålderdomshemmen. Det förekommer ju alltmär att man har särskilda sjukavdelningar vid ålderdomshemmen. Oftast är det landstingen som är huvudmän för dessa avdelningar. Är det då rimligt att bara de som är intagna på sjukavdelningen skall ha möjlighet att rösta vid den tillfälliga postanstalten, inte de

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

andra åldringarna som kanske har lika svårt att ta sig till vallokalen som de på sjukavdelningen inlagda?

Och hur blir det i framtiden? På många platser planerar man nu att bygga hem för långtidsvård och kommunala ålderdomshem i mycket nära anslutning till varandra. Personligen tror jag att man måste ta upp de här påpekade detaljerna i vallagen till omprövning. Självfallet måste detta ske med allt hänsynstagande till att valhemligheten skall skyddas och att ingen människa, sjuk eller frisk, ung eller gammal, skall utsättas för påtryckning.

Beträffande den andra gruppen, valskolkarna, alltså de som utan påtaglig orsak underlåter att rösta, finns det väl bara ett botemedel, nämligen upplysning, upplysning om hur demokratin fungerar och hur de olika samhällsorganen arbetar. Detta sista gäller inte minst riksdagen. Det är beklämmande att konstatera att det finns grupper av människor, som tycks tro att riksdagen och dess ledamöters verksamhet allena kan mätas efter den aktivitet som utvecklas från dess talarstolar — i sanning ett skrämmande bevis på bristande kunskaper och bristande förståelse! I den upplysningskampanjen måste press, radio och TV, frivillig bildningsverksamhet och skola hjälpas åt.

I detta sammanhang måste jag beklaga att i de förslag rörande gymnasier och fackskolor som vi inom kort skall behandla icke har givits större utrymme för ämnet samhällskunskap. Det måste ju för hela vårt demokratiska styrelsesätt vara av oerhört stor betydelse, att de ungdomar som inom kort skall sätta sin prägel på vårt samhälle har bästa möjliga kunskap om dessa ting.

Herr talman! Med dessa enkla reflektioner har jag velat fästa kammarens uppmärksamhet på några detaljer i vallagen, som jag hoppas skall bli föremål för omprövning.

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Bland de frågor som för närvarande ligger på riksdagens bord i form av dels propositioner, dels betänkanden är det tre som intresserar inte bara oss riksdagsmän utan även den stora allmänheten och näringslivet och däribland de många mindre och medelstora företagen alldeles speciellt. Det är lokaliseringspolitik, skatteberedningens betänkande och förslaget om de framtida gymnasierna.

Mycket har redan sagts, herr talman, i dessa frågor. Låt mig bara helt kort till denna debatt lägga ytterligare några synpunkter. Jag vill göra det därför att när man som enskild medborgare eller mindre företagare ute i landet tar del av handlingarna i dessa tre ämnen, får man en känsla av att förslagen trots allt medverkar till dels en snabbare koncentration av näringslivet till mycket stora enheter på bekostnad av de mindre företagen med ty åtföljande försämrad service och ytterligare höjda varupriser för den köpande allmänheten, dels koncentration av den aktiva befolkningen till ett begränsat antal tätorter med ty åtföljande stora omflyttnings-, bostads- och trivselproblem.

Jag anser för min del att lokaliseringspolitik skall främja en utbyggnad av redan befintliga företag och lokalisering av nya företag så, att den innebär ett effektivt utnyttjande av landets tillgångar, och så att välståndsökningen fortsätter i snabbast möjliga takt praktiskt taget överallt i landet där företagsekonomiska möjligheter till en utveckling föreligger.

Därför hoppas jag att den lilla chans, som propositionen medger till frångående av de i propositionen klart avgränsade geografiska områdena där lokaliseringsåtgärder får sättas in, kommer att ökas. Jag är t. ex. som hälsingland är inrymt i det område där lokaliseringsåtgärder kan ifrågakomma. Men som representant för Gävleborgs

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

läns mindre företagare har jag svårt att förstå att de som vill utveckla eller starta ett företag t. ex. i områden inom Gästrikland, där man har samma sysselsättningsproblem, inte skall ha samma möjlighet.

Samma möjligheter eller konkurrens på lika villkor bör det också vara mellan redan befintliga företag och eventuellt nystartade. För att nå det målet och ge stimulans även åt de redan befintliga företagen bör man i första hand sätta in generellt verkande lokaliseringspolitiska medel. Det sker bäst genom att det samhälleliga stödet inriktas på att skapa goda allmänna förutsättningar för drivande av företagsamhet på berörda orter eller inom respektive områden. Åtgärder i detta syfte är en väl utbyggd upplysnings- och rådgivningsverksamhet, en bättre och snabbare planering, förbättrade kommunikations- och transportförhållanden, ökade utbildningsmöjligheter — däri inbegripes även kurser för företagare eller blivande företagare, företagarspel etc. — en utjämning av det kommunala skatetrycket och av drivmedelskostnaderna för olika zoner genom t. ex. en differentierad bensinskatt, en reformerad företagsbeskattning och en begränsning av olika avgifter och pålagor. I andra hand bör man sätta in direkta ekonomiska stödåtgärder, detta därför att konkurrensen mellan befintliga företag och nya företag inte skall snedvridas.

I nära anknytning härtill vill jag uttala min förvåning över att propositionen — i motsats till den Näslundska utredningen — endast uppstår två huvudformer för det statliga ekonomiska stödet: statliga investeringsbidrag och statliga lån. Verksamheten skall alltså helt finansieras över statsbudgeten och därmed belasta skattebetalarna! Mig förefaller det — vilket utredningen också framhållit — som om kreditgarantier är bättre än statliga lån. De är smidigare, de är lättare att administrera och de är billigare.

Sist men inte mindre angeläget är det, att åtminstone åtskilliga kommuner visar en ökad förståelse, en vänligare inställning till företagen och framför allt åstadkommer en snabbare behandling av med näringslivet sammanhängande planeringsfrågor. Det är i regel lättare att utveckla ett redan befintligt företag — det kräver också mindre insatser från kommunens sida.

Får jag så med ett exempel understryka vikten av vad jag inledningsvis sade, att man inte skall försmå de små företagen och de möjligheter som finns i de norrländska skogs- och jordbruksbygderna tack vare närbelägna råvaror och från skogs- och jordbruk friställd arbetskraft.

För några decennier sedan startades ett mycket litet företag inom träförädlingsbranschen i Hälsingland. Man ifrågasatte då starkt dess framtida öden. Företaget växte, drog till sig den ene efter den andre som genom rationalisering av skogs- och jordbruk friställdes. För några dagar sedan invigdes nya lokaler — företaget sysselsätter nu 450 personer. Exemplet visar att med gott samspel mellan företagare och kommunala myndigheter, länsmyndigheter samt statliga myndigheter går det att nå resultat utan annat lokaliseringstöd än god förståelse, förutseende planering och service från samhällets sida. Det visar också att sysselsättningsproblemet inte i första hand bör lösas genom att man ökar arbetskraftens rörlighet, utan man bör i stället söka skapa ökat antal arbetstillfällen där människorna är bosatta, trivs och känner sig hemma.

Så några ord om skatteberedningens betänkande!

Finansministern har ju för avsikt att fundera på förslaget ytterligare ett år. Får jag då be finansministern att också fundera över den ökade belastning som främst införande av höjda arbetsgivaravgifter och av mervärdeskatt kommer att utgöra för de mindre företagen inom hantverk, industri, handel och

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

servicenärningar samt de följdverkningar denna belastning kan få dels för dessa företag i form av sämre lönsamhet, dels för allmänheten i form av ökade varupriser.

I fråga om socialförsäkringarnas finansiering synes mig en långsammare ökning av företagens indirekta personalkostnader vara nödvändig. Beträffande mervärdeskattens utformning anser jag att förslaget bör genomgå en viss överarbetning. Särskilt starkt vill jag understryka de olägenheter som skulle följa med den föreslagna begränsningen av redovisningsskyldigheten. Jag vill också kraftigt understryka behovet av ersättning för företagens merarbete med uppbörd och redovisning av för statens räkning inkasserade medel.

Jag vill även säga några ord om en fråga som har samband med de tekniska gymnasierna.

Skogsbruket har sedan gammalt varit en betydande näringsgren i vårt land. I nära anslutning till skogsbruket har helt naturligt ett stort antal träförädlingsindustrier vuxit upp. Dessa sysselsätter för närvarande över 40 000 arbetare, och ifrågasvarande företag är självfallet i stort behov av ingenjörer, verkmästare, tekniker, planeringsmän etc. Mot denna bakgrund synes det mig mycket angeläget att vid något eller några av de tekniska gymnasierna skolöverstyrelsen bereds tillfälle att under sista gymnasieåret inrätta en träteknisk linje. Jag ber, herr talman, att i motion få återkomma och närmare utveckla argumenten för en sådan linje.

Jag sammanfattar vad jag sagt: Låt oss i lokaliseringpolitiken inte glömma människan, låt oss i den kommande behandlingen av skatteförslaget inte glömma de mindre företagen och låt oss i gymnasiefrågan inte glömma valfriheten och kvaliteten på utbildningen för våra ungdomar.

Får jag, herr talman, sluta med att

under åberopande bl. a. av motion II: 674 vid 1963 års riksdag ställa en fråga till statsrådet Skoglund — även om han inte är inne i kammaren — med anledning av den dystra rubrik vi kunde läsa när det gällde oktobertrafiken: »Halka och mörker tog 129 liv.»

Hur långt har man nu kommit med de olika försöken på detta område — med halkproven, med olika metoder för sidoljus på bilarna, med arbetet för att motverka de alltför ofta förekommande mörkerolyckorna och halkningsolyckorna på våra vägar?

Herr HAGLUND (s):

Herr talman! Romantik eller nybrutalism, zonindelning av städer i en zon för bostäder, en för arbetare, en för nöjen, en för service, produktionsanpassad projektering etc. är begrepp som bekymrade stadsplanerare rör sig med i vår av stress karakteriserade tid. Åtskilliga idélösningar är kvalificerad idioti, tycker andra.

Att tycka är som bekant lätt. Det är i allmänhet betydligt svårare att ange lösningar och föra fram förslag. Remissdebatterna brukar ju vara tillfällen då vi riksdagsmän har möjlighet att tycka mycket — men kan göra så litet. För min del inskränker jag mig därför till att nu i debattens slutskede beröra endast ett område, nämligen lokaliseringpolitiken.

Lokaliseringpolitiken diskuterades mycket under valrörelsen men har sedan fört en tämligen tynande tillvaro — så har ju varit fallet även under remissdebatten. Man frågar sig därför om intresset inom oppositionen inte räckte längre än till den 20 september. Regeringen har däremot visat intresse och handlingskraft — en handlingskraft som tydligen utlöst allmän tillfredsställelse på oppositionssidan. De få inläggen kan ju inte tolkas på annat sätt.

Självfallet är också jag tillfredsställd

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

med de åtgärder som föreslås i lokaliseringspropositionen, som jag inom parentes sagt skulle vilja kalla planeringspropositionen. Jag ställer mig dock tvivlande till om de föreslagna åtgärderna är tillräckliga för att minska befolkningstrycket på storstadsregionerna och därigenom skapa möjlighet för dessa regioner att ge plats för ökat bostadsbyggande och ökad trafik. Att jag ställer mig tvivlande härvidlag beror på att jag inte ens teoretiskt kan räkna ut hur det skall gå till att minska detta befolkningstryck.

Följande siffror är ändock framräknade. Storstockholmsregionen ökar med minst 15 000 invånare per år. Åren 1961 och 1962 uppgick ökningen t. o. m. till över 20 000, och befolkningen beräknas om 30—35 år uppgå till 1,7 miljon mot f. n. 1,2 miljon. Hur skall bl. a. dessa 15 000 människor kunna få bostäder, när man vet att nytillskottet är 10 000—15 000 per år? Till detta kommer så alla välgrundade krav från familjer, som vill byta sig till större lägenheter. I början av 50-talet ville 300—400 familjer av 1 000 byta till sig större lägenheter. År 1963 ville mellan 700 och 800 familjer av 1 000 ha större lägenheter.

Så övergår jag till trafiken. Storstockholmsutredaren statssekreterare Hörjel räknar med att vi om 30—35 år har cirka 700 000 bilar mot f. n. 250 000. Utredaren uttalar vidare: »Vi kan aldrig bygga gator och vägar så att det räcker för rusningstidens trafiktoppar.» Denna slutsats bygger bl. a. på erfarenheter från USA.

Vad en sådan anhopning av människor och bilar kommer att kosta i form av kapital, stressade och nedslitna människor kan aldrig mätas i pengar. Men vad vi däremot borde kunna mäta och bedöma är, att problemen, om den nuvarande utvecklingen fortsätter, troligen blir svårare att lösa än inom avfolkningsbygderna. I det senare fallet kan t. o. m. en vanlig riksdagsman räk-

na ut att det kommer att finnas plats för både bostäder och trafik. Om dylikt utrymme kommer att finnas i storstadsregionerna ställer jag mig dock tvivlande till.

I göteborgs- och malmöregionerna försiggår i stor utsträckning samma utveckling. I båda fallen förekommer befolkningsökningar på omkring 30 procent. Och frågan är nu om denna befolkningskoncentration kommer att fortsätta. Att denna utveckling inte är till gagn för vare sig av- eller tillflyttningsområdena är vi väl alla överens om. Därför kommer nu de föreslagna åtgärderna på 800 miljoner kronor under fem år att skapa en förnuftigare och rationellare utveckling till fördel för människorna. Ty det är väl ändå för dessa vi skall försöka göra vårt samhälle så människovänligt och trivsamt som möjligt.

Jag tillåter mig tro att vi redan nu borde ha vidtagit ännu hårdare och bestämdare planeringsåtgärder i likhet med vad exempelvis Frankrike och delvis Holland gjort. I Frankrike håller man på att skapa s. k. regionala huvudstadsområden. Jag är fullt medveten om att Sverige icke är Frankrike och att Stockholm inte är detsamma som Paris med dess elephantiasisproblem. Men jag är angelägen om att vi skall planera medan vi har möjligheter. Det kan inte vara till glädje för någon i vårt land om vi skulle gå mot en utveckling med folkanhopningar, slumtillvaro och kvartersbildningar som förekommer i många europeiska och andra storstäder.

Vad gör man då i Frankrike och i Holland? Statsmakterna går, skriver en rapportör, nu in för reformer vilka sammantagna kan betecknas med ordet revolution. Man har satt upp en mångfald organ, som arbetar på denna förändring av Frankrikes struktur, och tre huvudorgan står härvidlag i förgrunden.

Det första organet har som väsentlig

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

uppgift att svara för huvudstadens utvidgande, moderniserande och tekniska förbättrande. Det andra presenteras som organet för landsbygdens rationalisering och omorganisation medan det tredje handhar förvaltningsreformer.

Det sägs om den första uppgiften, huvudstadens utvidgande och modernisering och skapandet av satellitstäder, att den inte underlättas av de perspektiv som befolkningsstillväxten frammanar. Man anser det nödvändigt att kanalisera denna människoflod och menar att man kan göra detta genom att skapa s. k. regionala huvudstäder. Dessa huvudstäder vill man skapa genom att gruppera näraliggande större och mindre städer till regionala enheter, vilka ju mer de sammanväxer i allt högre grad antar karaktären av s. k. huvudstadsområden. Dessa skall förbindas med särskilt goda vägar, betydande kulturinstitutioner, utmärkta teatrar och moderna sportpalats. De kommunala statussymbolerna i form av simhallar, som vi börjar få här i Sverige, borde väl också komma med i denna bild.

Man inriktar nu medvetet sin planering på sex huvudstadsområden i Frankrike och samordnar därför tre sådana städer i norr, tre i öster, två i söder, två i sydväst, två i sydost samt två i västra Frankrike. Man tror att denna omgestaltning skall minska trycket på Paris och att de befattningar som kommer att inrättas kommer att få en sådan betydelse, att huvudstaden kommer att sända ut ett urval av sina mest begåvade statsförvaltare till landsorten. Paris skulle således inte bli den enda stad där det skulle gå att göra en lysande statstjänstemannakarriär.

Jag skall sluta med de holländska förhållandena. En skribent säger om den lokaliseringspolitik som inleddes i slutet av 1940-talet, att lokaliseringspolitiken till en början gick ut på att bekämpa den strukturella arbetslösheten inom vissa områden. Så småningom blev det främsta motivet för lokaliseringspoli-

tiken att motverka befolkningskoncentrationen till de mest tätbefolkade områdena av landet. På sistone har, skriver man i augusti i år, ett nytt motiv tillkommit, nämligen att åstadkomma en någorlunda jämn fördelning av industrien över hela landet.

Om vi kan dra några lärdomar av vad andra länder gjort, bör vi göra detta. Jag tror nämligen att den nyligen framlagda lokaliseringspropositionen får kompletteras med åtgärder i stil med dem jag anfört från andra länder — ty vad är det som säger att inte också vårt land skulle ha nytta av att skapa 6—10 s. k. huvudstadsregioner?

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Även i denna remissdebatt har några talare berört bostadsfrågan. I våras uttalade jag och flera andra talare i denna kammare bekymmer för finansieringen av de 85 000 lägenheter som regeringen angett i årets statsverksproposition. Vi fick tyvärr alltför rätt i våra farhågor. Bostadsbyggandet har haft stora kreditbesvärigheter, vilket tyvärr går ut över en behövlig planmässighet och effektivitet. Men det har inte gällt att skaffa krediter enbart till dessa 85 000 bostäder — enligt tillgängliga uppgifter när vi upp till ett bostadsbyggande på drygt 90 000 bostäder. Dessa lägenheter är mycket välkomna, och jag vill gärna räcka en blomma till regering och bostadsstyrelse för denna mycket förnämliga prestation. Men tyvärr är vår byggkapacitet ännu inte omställd för en så stor produktion. Jag syftar här både på material och nödvändigt kapital. Den högt uppskrivade bostadsproduktionen har därför saknat det nödvändiga sambandet mellan antalet lägenheter i nyproduktionen och dess finansiering. Det måste bli en huvuduppgift att nästa år komma till rätta med dessa problem, vilka bland annat för den olägenheten med sig att priserna pressas upp och konsumenterna belastas.



## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

Ett annat önskemål som man vill framhålla är en klarare målsättning när det gäller bostadsproduktionens innehåll och inriktning. För närvarande arbetar 13 statliga utredningar med uppgifter som berör den samlade bostadsmarknaden. Under nästa riksdagsperiod kommer givetvis åtskilliga av dessa utredningar att bli föremål för riksdagens åtgärder. Men tiden rinner snabbt i väg. Medan utredningskvarnarna mal sker snabba förändringar som ökar kraven på ett mera samlat grepp om bostadsfrågorna. Jag syftar här på räntepolitiken, på de statliga räntesubventionerna och det allmänna prisläget. Det har blivit dyrare att bo — alltför dyrt för många människor — och därför måste prisskruven på bostadsmarknaden fås att fungera nedåt. Större intresse bör ägnas det industrialiserade elementbygandet, där vi uppnått förhållandevis goda resultat. Kapaciteten ökar där en förnuftig rationalisering sätts in. En översyn av boendekostnaden, parad med en målsättning för bostadspolitikens framtida utformning med särskilt silkte på dess socialpolitiska förankring, måste te sig som en ytterst angelägen uppgift för regering och bostadsstyrelse.

Vi har emellertid en fråga i sammanhanget som regeringen bör fundera på rekordsnabbt. Jag syftar på det rivningsraseri beträffande fastigheter, som är belägna i exempelvis storstaden Stockholms innerkärna och som inte berörs av stadsplaneändringar eller utdömts av hälsovårdsnämnden. Man river fastigheter som har en god standard och bra läge och evakuerar hyresgäster som betalar rimliga hyror. Därefter bygger man en ny fastighet till helt andra boendekostnader. Det uppges att det i Stockholm rivs cirka 6 000 bostäder för att lämna plats åt nyproduktionen. Troligen är denna siffra avsevärt högre och torde sannolikt beröra 25 000 å 30 000 personer. Som svepskäl anges att det är hyresregleringen som

förorsakat detta rivningsraseri. Jag använder med avsikt uttrycket svepskäl. Motiven är i själva verket helt andra. Det lönar sig bättre, ger bättre vinster och förtjänster att bygga nytt. Drivkraften är också här — som vi känner igen från så många andra områden på bostadsmarknaden — vinstbegäret och spekulationen i en väldig bostadsbrist. Det är många miljoner kronor som är i omlopp — där förmärks sannerligen inga svårigheter med bankkrediter. Det säger sig själv att denna spekulativa byggnation inriktar sig på kontor och lokaler och enormt dyra bostäder — man bygger över huvudet på både låglönegrupper och folk i mellaninkomstlägen. Samtidigt tar man i anspråk både kapital, arbetskraft och material som så väl behövs i nyproduktionen.

Här måste samhället gripa in. Först är främst bör regeringen tillståndsbelägga rivningen av fastigheter vilka inte berörs av stadspanelägningen och där nybyggnadsmotivet ligger på den rent spekulativa och förtjänstmässiga nivån. I andra hand — eller gärna som ett komplement — bör samhället, eventuellt i samråd med kooperationen och de samhällsägda företagen, förvärva dessa fastigheter och svara för deras förvaltning. Vi talar om oförtjänt markvärdestegring, men denna torde ligga i lä för de enorma belopp som omsättes på den helt onödiga rivningen och nybyggnationen av centrala fastigheter av förhållandevis god standard. Först när vi sätter stopp för denna spekulativa verksamhet får samhället den behövliga möjligheten att ta ett samlat grepp på hela bostadsfrågan.

Så bara några ord i en annan fråga som i korthet berördes under gårdagens debatt. Det gäller Sydafrika. Få stora internationella rättsprocesser har så lidelsefullt engagerat stora grupper av Sveriges folk som de täta våldsdåden i Sydafrika. Inte minst ungdomen har där visat prov på lojalitet och engagemang. Men de många protesterna har varit för-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

gäves. För några dagar sedan lät den rasförblindade regeringen i Sydafrika avrätta tre män vilkas enda brott var kampen för frihet och likaberättigande, där de för övrigt haft stöd av FN-stadgan. De som hoppats på en sinnesförändring hos regeringen i Sydafrika har blivit grymt besvikna. Vid den omnämnda avrättningen mördades ytterligare en elit av landets allra präktigaste söner. Om vår opinion och kamp för likaberättigande åt Sydafrikas folk inte skall vara förgäves bör tidpunkten nu vara inne för en radikal omläggning och skärpning av trycket vilket kan leda till ett avbrytande av våra förbindelser med Sydafrika. Ungdomarna har ställt sådana krav — också SSU — och det är djupt tragiskt om vi skall behöva invänta nästa generation av ledande politiker innan vi bryter förbindelserna med en regim som ingenting har lärt och ingenting vill lära av utvecklingen.

I sammanhanget kommer Albert Luthuli in i bilden — en av 60-talets fredspristagare. Han befinner sig under arrest. Hur skulle det vara om Sveriges regering inbjöde Luthuli att besöka Sverige för en kombinerad rekreations- och studieresa? Ingen skulle vara mera välkommen i vårt land än denne store fredskämpe.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr TÅGMARK (cp):

Herr talman! Såsom nykomling i denna kammare borde jag kanske finna det angeläget att komma upp i en sakfråga i stället för att komma upp i en remissdebatt som handlar om åtskilligt annat än vad rubriken avser. Vad jag har att säga anknyter till den debatt som har förts rörande skogsfrågor med anledning av den departementspromemoria som nu är ute på remiss och som gäller jordlagstiftningen.

Man kan givetvis ha olika uppfattningar om vem som bör inneha jord och skog i detta land. Själv är jag från ett

län där bolagen har 40 procent av skogen ungefär. Endast två, tre län i landet har högre andel bolagsskog. Under sådana förhållanden följer man självfallet med stort intresse de lagändringar som ytterligare kan förstärka bolagsinnehavet i sådana bygder.

Vad jag främst fäster mig vid i promemorian — om jag nu skall undvika att prata om det som redan tidigare har vidrörts — är att promemorian accepterar tanken på den s. k. säkra råvarubasen. Man får komma ihåg att tillväxten av virke är dels arealbunden, dels beroende av skogens skötsel. Både björk, tall och gran är förvånansvärt likgiltiga för vem som äger dem men reagerar häftigt för ändringar i den biologiska miljön som yxan skapar kring dem. Resonemanget om råvarubasen är i själva verket ett resonemang om pris mellan köparen-industrien och säljaren-skogsägarföreningen. Det blir inte en kubikmeter mera i skogen därför att industrierna äger skogen under förutsättning att denna sköts på det sätt den skall skötas. Det är förvånansvärt att talet om råvarubasen har accepterats som argument.

De som skrivit denna promemoria har inte låtit förstå att de har observerat den integration som i dag sker inom skogsägarnas egna organisationer. I själva verket har vi en integration mellan skogsägaren, skogsbruksområdet, skogsägarföreningen och en eventuellt existerande egen förädling. Rätt skött är denna integration lika effektiv som industriens eller domänverkets. I princip är det samma sak.

Vi kan också konstatera att skogsägarna etablerar sig på industrisidan, inte för att söka åvägabringa någon form av monopol utan snarare i liknande syfte som när Kooperativa förbundet startade Gislaveds galoschfabrik. I södra Sverige skedde tidigare att virkesöverskottet exporterades obearbetat ur landet. Det var inte till fördel för någon, vare sig för skogsägarna eller

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

någon annan. I norra Sverige har skogsägarna måst etablera industri för att bryta en köparkartell som inte kunde brytas på annat sätt. I övriga delar av landet pågår utredningar som utgår från bl. a. det faktum att det på olika håll ansetts som »asocialt» att ha skog som inte har anknytning till jordbruk och att det enda acceptabla alternativet är integration mellan skogsbruk och industri. Nåväl, då kan vi skogsägare givetvis skaffa oss industrier. Vi gör emellertid detta inte därför att det ligger något särskilt nöje i att driva industrien utan helt enkelt därför att vi blir tvingade till det.

Vi tror för vår del att råvarubasen i landet räcker till för alla. En hel rad av de industrier som nu köper virke är av den beskaffenheten att de inte kan bedriva sin verksamhet så många år till. Det finns bygder i landet där investeringsviljan hos industrien är så obetydlig att även skogsägarna måste överväga initiativ för att utnyttja produktionsresurserna och för att göra industrien så effektiv att den kan betala de bästa priserna. Vi kan alltså konstatera att integrationen är ett faktum inom alla skogsägarkategorier. Då kanske man också kan konstatera att den enskilde skogsägaren eller skogsbrukaren är en såvitt jag kan förstå relativt effektiv person, en effektiv företagare, givetvis under förutsättning av att han kan sitt jobb. Man kan konstatera att han ensam utför en rad av de arbetsprocesser som det stora bolaget har åtskilliga personer inkopplade på och som givetvis i sin tur medför transport av personal och redskap mellan olika avverkningsplatser. I dessa sektorer håller man nu på att komma över till samma system. Man har där även funnit att skogsarbetarens yrkeskunskaper är tillräckligt stora för att sköta de arbetsuppgifter, vilka tidigare anförtroddes åt apterare och skogvaktare, och man har kommit fram till en mera ekonomisk ordning och lönsamhet när det gäller de större arbets-

givarna. Det visar att man accepterar det system som den lilla företagaren tvingas att arbeta efter. Om bolagen börjar köpa relativt fritt som nu föreslås, kommer detta inom skogsbruksområdena, som jag i förbigående nämnde, att få en effekt som är minst sagt ogynnsam. I skogsbruksområdena förefinnes i dag som den snabbaste form av rationalisering som går att åstadkomma, en form som ger mycket snabbare resultat än vad som är möjligt att uppnå via lantbruksnämnderna. Man kan där kombinera den effekt som ligger i den enskildes intresse för sin egen fastighet, man kan där kombinera med hans egen arbetskraft och arbetsvillighet. Man kan kombinera detta med den maskinella utrustning som inte är möjlig att köpa för den mindre fastigheten, och man kan framför allt kombinera med anställandet av fast skogsarbetskraft som på det sättet tillförsäkras en social trygghet som den tidigare inte haft då det gäller enskilt skogsbruk.

Denna utveckling har gått relativt snabbt. Någon kan säga att den skulle ha gått snabbare. Den började först 1955, och vi håller nu på och täcker in landet i skogsbruksområden och arbetar i Värmlands län på att få hela länet intäckt.

Det är givetvis inte möjligt att med en gång få 100-procentig anslutning, men vi kan konstatera att företagargrupper, som är i genomsnitt 55 år, själva inte springer på myndigheterna utan måste bearbetas. Det är här fråga om böndernas självverksamhet och böndernas eget initiativ, och vi är förvånade över att detta inte har beaktats i denna promemoria på ett sådant sätt som vi hade räknat med. Vi har tidigare haft det intrycket att denna verksamhet varit välsedd från statens sida.

Vi kan alltså konstatera att det förefinns ett intresse för oss i skogsbruksområdena att hålla dessa så slutna som möjligt. Om nu bolagen fritt får köpa, riskerar vi att möjligheten att byta in

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

marken brytes. Jag vill också nämna att bolagsskogsbruken ofta behandlas som rena storskogsbruk, vilket de naturligtvis också totalarealt är, om man ser på exempelvis Billeruds med 280 000 hektar för att ta ett näraliggande exempel. Men vi skall komma ihåg att en stor del av bolagens arealinnehav ligger på mycket små lotter, splittrade på stora områden. I princip innebär detta att man driver ett småbruk på dessa områden. Det bedrivs med oändligt mycket större administration än den enskilda använder sig av, ty i huvudsak har han sin administration i sitt eget hushåll.

Jag kan också konstatera att anledningen till att dessa skiften hålles kvar är den omständigheten att de ligger närmare industrien än de stora områdena, som ligger längst bort från industrierna, ofta i glesbygderna, och att transportavståndet i en hel del fall inverkar utjämnande på det rent tekniskt sämre utbytet av skiftet.

Det är givetvis ur vår synpunkt angeläget att bytesverksamheten inte stoppas upp utan i stället förbättras. Men får bolagen köpa utan byteskrav så gör de också detta. Jag har själv fått en muntlig försäkran från en bolagsman om att det nu saknas anledning att släppa ifrån sig mark, då bolagen i stället kan utnyttja dessa må skiften för att köpa till sig ännu mera mark i omedelbar anslutning därtill.

Jag anser att den egna skogsbrukaren är en effektiv företagare och att det saknas anledning att, som sker i promemorian, diskriminera honom till förmån för bolagen.

Vi kan bara peka på den omständigheten att det i dag friställes tusentals kunniga skogsarbetare och även skogvaktare från skogsbolagen. Det gäller arbetskraft som har en yrkesmässig utbildning som den inte får någon nytta av i andra branscher. Det kan inte vara förenligt med det allmännas intresse att dessa människor inte skall få bruka

denna yrkeskunskap inom den egna branschen. Det är ur den synpunkten också egendomligt att de skall diskrimineras som köpare av de fastigheter som kan väntas bli till salu. De är sannolikt i allmänhet bäst skickade att sköta dessa fastigheter.

Statsrådet Holmqvist sade i går att det saknas anledning för staten att betala ut bidrag och lån till sådana förvärv. Jag vill klart säga ifrån att det aldrig kan bli tal om att betala ut bidrag till köp av sådana fastigheter. Och vad beträffar lånen förhåller det sig väl på det sättet att staten hittills inte har betalat ut garantilån. Vad staten gör är att gå i borgen för garantilånen som sedan lyftes i en bank, det må vara affärsbanker, provinsbanker eller jordbrukskassor. Det betyder att dessa pengar betalas ut på samma ställen som bolagen anlitar om de behöver låna. Det är samma pengar som går ut via kungl. myntverket.

Vi kan konstatera att staten då är borgensman för, enligt domänverket som är en officiell myndighet, de mest värdesäkra objekt som finns i detta land. Denna värdesäkerhet späds på ett uns varje år genom en inflation som ingalunda ökar riskerna för borgensmannen. Därmed har jag inte sagt att inflationen beror på staten; den beror på oss själva. Det är alltså inte här fråga om några egentliga kostnader, utan vad saken gäller är en säkerhetsfråga och en borgensfråga. Jag tror att detta är överkomliga »kostnader», särskilt om man ställer dem i relation till de direkta kostnader som är förenade med att frakta folk med yrkesutbildning från en bygd till en annan med annan samsättning och följaktligen också med andra utbildningskrav.

Herr talman! Eventuella lättnader i bolagsförbudslagen — jag sade inte jordförvärvslagen — kommer i sådana bygder som den jag tillhör att få mycket allvarliga återverkningar för framtiden.

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Herr C.-H. Hermansson besvarade i går statsminister Erlanders angrepp på kommunistiska partiets politik, främst i den mån dessa berör partiets nuvarande situation. Jag behöver inte göra något tillägg till detta.

Herr Erlanders försök till historiskrivning uppkallar mig dock. Jag känner detta behov så mycket starkare som detta är min sista remissdebatt efter att jag har deltagit i samtliga sedan 1932. Det vore nämligen bra om några standardklyschor kunde rensas bort och en sakligare ton prägla debatten både i riksdagen och inom arbetarrörelsen.

Där har vi den standardiserade klyschan: kommunisterna har framställt socialdemokratiska partiet som huvudfienden. Men kommunisterna har alltid framställt kapitalismen-imperialismen som huvudfienden. Vi har däremot, ungefär som herr Erlander ännu säger om oss, tidigare sagt att socialdemokratiska partiet är vår huvudfiende inom arbetarrörelsen. Hans paroll att göra varje arbetsplats och varje fackförening till ett slagsfält mot kommunismen uttrycker klart hans uppfattning om vår förmenta fiendlighet mot hans parti.

Denna fiendlighet har framträtt på många sätt. Klyschan »de fyra demokratiska partierna» har markerat en linje att ställa kommunistiska partiet i en diskvalificerad särklass. Detsamma har skett i praktiken. De viktigaste frågor som berört hela vårt folk, varje enskild medborgare, har han alltid sökt lösa i samförstånd med de borgerliga partierna och med ignorering av kommunistiska partiets meningar och förslag. Detta är av alla kända fakta.

Skillnaden mellan våra nuvarande attityder är alltså, att medan vi handlar och talar utifrån övertygelsen att hela arbetarrörelsen måste hålla ihop mot den gemensamma fienden för att betjäna arbetarklassens intressen, handlar statsministern utifrån uppfattningen att

hans parti måste försöka komma överens med den borgerliga fronten i politikens huvudfrågor och därvid ställa kommunisterna utanför alla avgöranden.

Vi har naturligtvis modifierat vissa åsikter och uttalanden om socialdemokratiska partiet. I samband med vår kongress 1953 bröt vi exempelvis med den förkastliga metoden att dra alla socialdemokratiska partier över en kam. Vi ansåg den metoden vara inte blott ofruktbar utan orättvis och skadlig. Vi gjorde exempelvis på sin tid Sveriges socialdemokratiska parti medansvarigt för den tyska socialdemokratiens svek mot Internationalen under första världskriget, för Noskes politik och för den politik som jämnade vägen till makten i Tyskland för hitlerfascismen. Visserligen försvarades den politiken i svensk socialdemokratisk press, men detta var inte något försvar för våra orättvisa och skadliga jämförelser.

Våra beslut vid kongressen 1953 markerade inte bara detta utan också att vi betraktar socialdemokratiska partiet som ett arbetarparti och att huvuduppgiften måste vara att åstadkomma samverkan med detta parti i kampen för fred, demokrati och nationell frihet — en samverkan som kunde bana väg för hela arbetarrörelsens kamp för socialismen i vårt land. Denna linje för arbetarenhet och gemensam kamp gillades inte av den tidigare riksdagsmannen och borgarrådet i Stockholm, Set Persson, som på grund av partiets enhetslinje vid kongressen begärde sitt utträde ur partiet.

I fjol utkom i Sverige en skrift Öst mot Öst, skriven av den borgerliga engelska tidningen Observers expert på östfrågor, Edward Crankshaw. I denna bok återges efter kinesiska, italienska och franska källor några av de uppfattningar som jag såsom kommunistiska partiets talesman framförde vid de 81 kommunistiska partiernas konferens 1960 i Moskva. Han skriver bl. a.: »Det

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

var Hagberg som klarast och tydligast tog fasta på den anmärkning om reformism som — italienaren — Longo hade gjort. Han sade att det svenska kommunistpartiet i själva verket hade slutat att bekämpa de svenska socialdemokraterna och att det inte hade några avsikter att någonsin återuppta kampen. Socialdemokraterna hade varit vid makten i Sverige i många år och det skulle vara barnsligt att påstå att de vore något annat än ett typiskt arbetarklassparti. Kommunisterna skulle inte komma någonstans genom att okväda dem. Vidare, sett i ett större perspektiv, hade de svenska kommunisterna ingen önskan att tillintetgöra socialdemokraterna. Snarare arbetade de mot den dag då de två partierna kunde slås samman till ett.»

Ordvalen är inte mina utan Crankshaws, men den i sammanhanget väsentliga tankegången uttrycktes där av mig. Crankshaw tillägger också att han måste tillmäta både Longos och Hagbergs förklaringar den största vikt — det handlade nämligen om ett internt möte med kommunistledare från hela världen, inte om något slags offentligt möte.

Vår syn på socialdemokratiska partiet som en del av den svenska arbetarrörelsen och att arbetarenheten är ett villkor för framgång innebär naturligtvis inte att vi godtagit den socialdemokratiska ideologien, inte heller arbetshypotesen om samarbete med storfinsan. Denna ideologi anser vi vara ett hinder för arbetarklassens kraftutveckling, och vi är övertygade om att den så småningom skall tillhöra det förgångna.

Men om vi nu sedan 1953 i kampen för arbetarenhet inte längre upprätthåller vissa tidigare teser, borde vi då inte kunna vänta åtminstone en vilja till saklig bedömning av våra handlingar och motiv? Borde inte ledningen för socialdemokratiska partiet kunna ålägga sig så pass mycket saklighet, att den

anpassar sina anklagelser till dagens verklighet?

Finns det en gnutta av resonlighet i försöken att framställa kommunisternas kamp för arbetarenhet som en Moskvaorder, d. v. s. försöka bestrida att kommunistiska partiets politik bestämmas av dess egna kongresser och utformas i Stockholm?

Herr Erlander befinner sig här i ett svårt dilemma. Han anklagar vårt parti för ett lydnadstillstånd som inte bara är föraktligt utan till och med något ändå värre. Men han överlämnar åt detta parti att gång på gång avgöra, om Sverige skall ha en socialdemokratisk regering eller en borgerlig. Jag tror inte att han vill riskera att det blir en borgerlig regering i Sverige, och om denna min tro är riktig respekterar jag motiven därför.

Det finns då bara ett sakligt motiv för sådana handlingar, nämligen att han litar på att kommunistiska partiet är så ansvarskännande att det inte släpper fram en borgerlig regering. Att misstänka något annat vore ju att underkänna herr Erlanders egen ansvars-känsla.

Jag har visserligen sett socialdemokratiska skribenter utveckla tanken, att kommunisterna inte vågar fälla den socialdemokratiska regeringen därför att det då skulle gå oss illa i valet. Jag tror inte att herr Erlander har så primitiva och äventyrliga bevekelsegrunder.

Han borde för övrigt av det norska exemplet förra året ha förstått, att så enkelt går det inte till. Jag ansåg exempelvis att det norska SF-partiet handlade oriktigt när det på en alldeles osaklig grund hjälpte de borgerliga partierna att störta arbetarregeringen. Men faktum kvarstår dock att det klarade sig bra i valet därefter.

Herr Erlander utgår alltså ifrån att våra förklaringar är allvarligt menade och att vi inte sviker när det gäller att förhindra tillkomsten av en borgerlig regering i vårt land. Då borde vanlig

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

anständighet kräva att han omprövar sin äreröriga vokabulär och sin attityd av självtillräcklighet. En minoritetsregering, som vill tjäna arbetarklassens sak och för vilken regeringsinnehavet inte får vara ett parlamentariskt pussel, har behov av understöd.

Crankshaw tror att när jag i Moskva uppträdde för vårt partis linje vägledades jag liksom Longo av fruktan för ett kärnvapenkrig. Ja, det är *ett* av våra motiv: vi fruktar kärnvapenkriget och vi anser att kampen för att hindra detta är den viktigaste uppgiften. För att åstadkomma detta måste det skapas den bredast tänkbara front, där alla krafter måste medverka, även vacklande och oklara. Jag vill gärna tro att denna vår fruktan delas av regeringspartiet och dess ledning liksom den delas av det överväldigande flertalet av vårt folk. Vår doktrin i kampen mot kärnvapenkriget — fredlig samlevnad mellan länder med skilda sociala och ekonomiska system — har i vart fall godtagits av Sveriges regering liksom av flertalet regeringar.

Men det är bara i Sverige en regeringschef förklarar att arbetarenheten inte är önskvärd, att en regering inte behöver stärka sitt underlag eller ta hänsyn till kritiska meningar.

Denna yverborenhet blottar inte bara principlöshet och förvirring inför en obekvämlig position; den blottar också ovilja till saktighet och rent spel i politiken.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Även med risk att göra herr Hagberg ledsen när han nu deklarerar, att det är den sista remissdebatt han deltar i efter att ha deltagit i alla sådana sedan 1932, tvingas jag ändå att säga några ord med anledning av det anförande han här nyss höll.

Herr Hagberg säger att man från kommunistisk sida inte har gjort gällande, att socialdemokratien skulle vara

huvudfienden. — Det var huvudfienden inom arbetarrörelsen man menade. Men, herr Hagberg, hur länge sedan är det som Ni och Ert parti betecknade socialdemokraterna som fascistlakejer, nazidrängar o. s. v.? Herr Hagberg säger att kampen som herr Erlander vill driva på arbetsplatser och inom fackföreningar visar, att vi inom socialdemokratien inte skulle vilja ha någon enighet på arbetsplatserna.

Ja, men den där kampen, herr Hagberg, den har ju bottnat i att vi för vår del aldrig har accepterat den ideologi som ligger till grund för det kommunistiska partiet, den ideologi som ni i många år har predikat och som går ut på en proletariats diktatur. Och hur har det gått i de länder där ett samarbete med kommunisterna har bedrivits från de socialdemokratiska partiernas sida? Låt mig hänvisa till Polen, till Östtyskland, till Tjeckoslovakien.

Herr Hagberg säger även, att nu skulle vi vara inställda på att i alla frågor försöka komma överens med borgerligheten. Ja, jag skall även därvidlag hänvisa till vad som åtskilliga gånger har skett. Har inte vi tagit upp striden med borgerligheten i frågor där regeringens fortsatta existens stått på spel? Hur har herr Hagberg uppträtt i sådana frågor vid olika tillfällen? Har inte herr Hagberg, i varje fall åtskilliga gånger, gjort gemensam sak med borgerligheten i dylika frågor?

Sedan skulle jag bara vilja tillägga att det ändå är ganska egendomligt att varje svängning i det svenska kommunistiska partiets politik exakt följer svängningarna i den ryska och i den internationella kommunistiska politiken. Hur kan man då göra gällande att det skulle ligga något självständigt tänkande bakom de förändringar som man nu pläderar för?

Herr Hagberg nämnde ordet anständighet. I går diskuterade vi utseende. Jag vet inte om vi i dag skall diskutera anständighet, men i varje fall borde väl

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

herr Hagberg vara den siste att tala om politisk anständighet.

Herr **HAGBERG** (k) kort genmäle:

Herr talman! Herr Gustafsson i Stockholm framförde ett gammalt uttalande om att kommunisterna skulle ha kallat socialdemokraterna för »fascistlajeker, nazidrängar» etc. Det har aldrig förekommit. Detta citat, som har spökät gång på gång, är taget ur en artikel i en sovjetisk tidning. Däremot har vi för vår del aldrig återgett det och aldrig varit överens om det. Kunde man inte efter det här enas om att avlysa det ur diskussionen?

Det är klart att socialdemokraterna inte har accepterat ideologien om proletariatsdiktatur. Vi har inte begärt det heller. Men vi har inte accepterat den socialdemokratiska ideologien. Men det är inte detta det handlar om, utan om man kan samverka i kampen för fred, internationell frihet och arbetets stabilitet — och det är någonting helt annat.

Vidare säger herr Gustafsson att han blivit misstrogen genom kommunisternas uppträdande de gånger regeringens existens har stått på spel. Denna regering har själv satt sin existens på spel, och det har åvilat kommunisterna att hindra att sådant hasardspel skulle leda till att vi fick en borgerlig regering. Detta är den enkla sanningen.

Herr Gustafsson talade också om att varje svängning i vårt partis politik följer svängningarna i den internationella kommunistiska rörelsen eller förändringar i uppfattningen i Moskva. Till det vill jag säga att det citat som jag anförde visar att vi försökte påverka opinionen, nämligen i den internationella kommunistiska rörelsen. Vi har efter de beslutet inte haft anledning att revidera de åsikter som jag nämnde särskilt från 1953 års kongress.

Herr **GUSTAFSSON** i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hagberg försöker

sig på den omöjliga uppgiften att förneka att man från kommunistiskt håll har använt de invektiv gentemot socialdemokraterna, som jag tidigare citerade. Herr Hagberg, jag har arbetat inom den svenska fackföreningsrörelsen i ungefär 35 år, och jag har haft med herr Hagbergs partivänner att göra. Jag skulle kunna citera mycket värre invektiv än jag nyss gjorde från diskussioner ute på olika arbetsplatser. Men jag skall inte fortsätta denna diskussion längre.

När herr Hagberg nu gör gällande att det svenska kommunistiska partiet skulle vara så självständigt skall jag bara ställa en enda fråga till honom, på vilken jag gärna skulle vilja ha ett klart ja eller nej som svar. Står ni kommunister fortfarande kvar på den marxistisk-leninistiska grunden?

Herr **HAGBERG** (k) kort genmäle:

Herr talman! Ibland kan man ju begära ja eller nej i de mest orimliga situationer. Om jag exempelvis frågar herr Gustafsson i Stockholm om han fortfarande slår sina småsyskon, så blir det väl inte så enkelt att svara ja eller nej. På herr Gustafssons fråga kan jag dock svara ett klart ja och ingenting annat.

Sedan återstår bara att konstatera att även om man upprepade de där falska beteckningarna, som jag nyss nämnde ursprunget till, och säger att man vet att sådana termer har förekommit, så har man därmed inte bevisat att vårt parti står bakom dem. Det gör vi inte, och jag har klart markerat det. Att det eljest har fällt hårda ord på arbetsplatser och i fackföreningar tvivlar jag inte alls på, men vi är troligen inte de enda syndarna därvidlag. Under debatten i går kunde herr Gustafsson få ganska näraliggande exempel på vilka uttryck som är tillåtna mot det kommunistiska partiet.



## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Eftersom jag i likhet med herr Hagberg förmodligen talar här för sista gången i en remissdebatt och självmant avstått från att kandidera till riksdagsmannaskapet — jag är därmed inte utslagen, vilket kanske hade föränlett något annorlunda kommentarer — tror jag att jag kan tala ganska fritt. Jag skulle först vilja säga något om riksdagsarbetet.

Den som i går såg på aktuellt i TV ca klockan 19.50 fick det intrycket att det inte fanns några ledamöter i kamrarna. Så förhöll det sig dock inte i går. Den situationen har visserligen inträffat många gånger, när jag talat bland de sista i remissdebatten, men det säger jag förvisso ingenting om. Som herr Lundberg i Uppsala framhöll har det i remissdebatterna och annorstädes blivit en partiledardominans. Partiledarna tycks ibland inbilla sig att vanliga riksdagsmän inte vet någonting i många frågor. Många riksdagsmän kanske hade i en del frågor haft väsentligare saker att säga än partiledarna, och om inte partiledarna hade talat så mycket kunde de andra ha hörts oftare från denna talarstol. Tyvärr har jag själv hört till dem som varit flitigt uppe i talarstolen. Jag talar alltså inte för de »tigande».

Ett av de mest orättvisa angrepp som företagits mot den svenska riksdagen kom för övrigt under valrörelsen, när man räknade upp alla dem som tigit i riksdagen under senaste riksdagar. Jag vet att många av dem som sålunda utpekats har gjort stora insatser i utskottsarbetet. Det är en förunderlig demokrati, när man bedömer riksdagsmännens insatser efter vad en kommentator i TV i går kallade ordsvallet. Jag fann det för övrigt något underligt att en kommentator i ett monopolföretag vid återgivandet av vad som händer i riksdagen använde ordet ordsvall. Det kan knappast uppfattas som annat än kritik? Eftersom vi inte har tidsbegränsade anföranden — varom jag motio-

nerat under åtskilliga år — talar vi icke sällan längre än vi annars skulle göra. Men vi har ett mindre gott föredöme härvidlag ofta i partiledarna.

Naturligtvis ångrar man många beslut som man varit med om att fatta, och eftersom jag icke sällan intagit en egen ståndpunkt och röstat mot mitt parti vill jag säga att det är kanske främst en sak jag ångrar. Med tanke på de skarpa beskyllningarna mot herr Königson vill jag säga att jag själv var mycket tveksam i ATP-frågan. Mitt ställningstagande i den frågan berodde på att jag i hög grad följde den nationalekonom som nu kanske i Stockholms-Tidningen blivit något av ett orakel för socialdemokraterna. Denne ekonom hävdade då från sina nationalekonomiska utgångspunkter att ATP-förslaget var oerhört illa underbyggt. Jag säger detta för att exemplifiera den något kritiska syn som vetenskapsmännen har på riksdagsarbetet och som spritts bland svenska folket och kan skapa något av parlamentsleda. Vetenskapsmän tycks ibland tro att vi är mycket dummare än de och att vi fattar beslut på lösa grunder. Själv fattade jag i viss mån mitt beslut i ATP-frågan på grundval av en framstående nationalekonoms åsikter.

Jag kom att tänka på detta i går, inte minst när herr Eliasson i Sundborn uttalade sig otroligt kategoriskt om både det ena och det andra. Jag vet att herr Eliasson inte bara kan göra om Strindberg utan att han över huvud taget läser mycket litteratur. När han gjorde sina kommentarer beträffande mittenpartierna borde han kanske dock ha tänkt på vad Bertrand Russell skriver i »Det moderna kunskapslivet», nämligen att även varje kategoriskt påstående innebär att man uttalar sig om förhållanden som är sannolikheter här i världen. De främsta vetenskapsmän kommer inte heller längre än vi på många områden.

Herr Eliasson sade i en replik till statsminister Erlander beträffande MbS,

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

att herr Erlander kanske i själva verket skulle varit belåten om vi i hela Sverige hade haft MbS. Jag vill inte i allo solidarisera mig med allt i propagandan för MbS, men jag kan inte heller hålla med herr Adamsson, som i går sade att MbS förde en Goldwatersk propaganda. Det fanns ingenting av Goldwater i vår förkunnele. Jag hör till dem som ställer sig mest kritiska mot sådan propaganda. Det kanske var en propaganda enligt amerikanskt mönster, men en del folk tyckte att de politiska möten MbS anordnade var ganska roliga. Den åsikten hyser de kanske inte om riksdagsmännens debatter här.

Just nu är av en slump ganska många ledamöter närvarande i denna kammare, men inte finns det några TV-apparater här nu. I går var de nästan enbart inriktade mot partiledarna i talarstolarna trots att väl även andra talare också framträdde.

Utan att gå närmare in på den debatten vill jag säga till herr Eliasson, att om man jämför statistiken för valen 1962 och 1964 finner man att i ingen valkrets i landet har borgerligheten ökat sin andel i väljarkåren så mycket som i fyrstadskretsen. Om vi antar att två tredjedelar av dem som röstade med KDS var borgerliga — det är litet olika i olika län — skulle visserligen Göteborg ligga före, men fyrstadskretsen skulle i varje fall komma upp till näst högsta antalet i fråga om ökningen för borgerliga väljare relativt sett. Vi hade emot oss mycket energiska och skickliga motståndare. Tidningen Arbetet propagerade mot oss, Skånska Dagbladet förde nästan sin huvudpropaganda mot oss, likaså ibland ett par av höger-tidningarna. Det är ganska märkligt, herr Eliasson, att högern som i Malmö samlade ca 40 000 röster i 1960 års val endast fick knappt 6 000 röster i 1964 års val. Man skall vara underligt funtad om man inte säger att det var en strömkantring.

Den fungerande partiledaren för cen-

terpartiet säger sedan att inom folkpartiet och centerpartiet är man överens, högern vill man däremot inte ha något samröre med. Det lät inte så i folkpartipressen för tio år sedan. Jag minns när en stor liberal tidning skrev att centern nästan var ett diktaturparti. Man kunde inte lita på det partiet, bland annat för att det hade gått i koalition med socialdemokraterna. För min del fann jag inte den koalitionen så häpnadsväckande. Politiken bygger ju på kompromisser. Motsättningarna i det politiska livet här i Sverige är inte större än att vi kan högakta även motståndarna. Man kan inte inbilla svenska folket att eftersom man antagit en paroll om mittensamverkan skall man därmed stämpla högerpartiet som reaktionärt.

Vi gjorde väl alla våra misstag i ATP-frågan. Det citat som herr Heckscher använde i går mot herr Eliasson i Sundborn kan denne replikera med att hjärnan förändras, men inte desto mindre kan man notera att ståndpunkterna har förändrats.

Till herr Hagberg i Stockholm vill jag säga att det var dock herr Hagberg som i en kommentar till kommunistiska partiprogrammet sade, att endast Sovjetunionen för en sådan politik som svenska arbetarklassen kan offra liv och blod för. Det innebär väl ändå ett slags dirigerering. Även om jag tycker att det är tråkigt att behöva säga det, när det nu kanske är sista gången jag debatterar med herr Hagberg, vill jag framhålla att det inte var honom obekant, att den anklagelsen riktats mot socialdemokraterna för att dessa var socialfascister.

Får jag ställa en fråga till herr Eliasson: Tror inte herr Eliasson att socialdemokratien är mycket nöjd med en sådan deklaration som att det enda resultatet av de borgerliga samarbetssträvandena blir ett samarbete mellan centerpartiet och folkpartiet? Kommer inte herr Erlander att vara i ungefär samma

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

gynnsamma position som nu, om han i 1966 och 1968 års TV-debatter kan säga: Ni säger att vårt land kan utvecklas till en enpartistat genom maktkoncentration, men ni har inte lyckats ena er på den borgerliga sidan. Visserligen är det kanske ett steg framåt att centerpartiet och folkpartiet står på samma linje. Herr Antonsson sade att han naturligtvis önskade att högerpartiet skulle få bli kvar, men bara som ett litet parti. Ja, herr Antonsson, centerpartiet är fortfarande ett mindre parti än högerpartiet, så att han kan helt visst inte helt radera ut högerpartiet från den politiska kartan.

Eftersom jag i många punkter haft en kritisk inställning till vissa ståndpunkts-taganden av högern kan jag säga, att det är riktigt som den socialdemokratiska tidskriften Tiden — vilken verkligen bidrar till att hålla den politiska debatten levande — påpekade för ett halvår sedan, nämligen att man behöver ett klart alternativ till socialdemokratien av det skälet att socialdemokratien behöver möta motstånd, om den inte själv skall hamna i en föga dynamisk politik. Det ligger ävenledes åtskilligt sant i vad en mycket omstridd engelsk historiker sagt, nämligen att allt behöver motstånd för att utvecklas. Jag har alltid, herr talman, haft den största respekt för det patos som legat bakom socialdemokratiens humanitära strävanden och som väl enligt min mening kan vara ett utflöde av bergspredikan i mycket högre grad än en KDS:s propaganda, där man kan hamna i antidemokratiskt tänkande. Jag tror att det för demokratin är viktigt att partiledare och fungerande partiledare erkänner att ett stort parti behöver stark motvikt för att demokratin skall utvecklas.

Jag skall sluta med att säga några ord om en fråga som spelat stor roll i debatten och som upprört mig mycket. Det gäller viss kristen argumentering. Man har till och med — det gjorde en

folkpartist — gjort en analys av dem som stod på MbS:s lista och sagt: Den och den är inte kristen, vi är mera kristna. Jag har många gånger ställt frågan: Hur skulle Kristus själv ha reagerat inför sådana deklamationer? Han sade ju: Den som är utan skuld etc. Vad har vi egentligen för djupgående debatt om kristna värden i detta land? Man säger i en motion i riksdagen att vi skall läsa mer om budorden o. s. v. Nej, det är oändligt mycket viktigare att vi i våra gärningar arbetar efter kärleksbuden utan att ta på oss den ena eller andra etiketten. Det finns så mycken nöd och lidande i denna värld att man skulle kunna säga som en stor författare att vi lever i ett dårhus. Det finns sannerligen tillräckligt med arbete för var och en i bergspredikans anda utan att KDS eller något annat parti skall försöka ta monopol på humanitet eller de kristna värdena. Religion är något vi gör upp inför vår Herre. Det är ingenting vi skall föra ut i självbelåtenhet på den politiska arenan.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Jag vill göra herr Braconier uppmärksam på att det inte var jag som förde in Goldwaters namn i denna debatt utan det var herr Heckscher. Om herr Braconier vill göra sig besväret att i kammarprotokollet läsa vad jag sagt, så skall han finna att jag inte gjort några påståenden härvidlag. Vad jag har velat säga är att om något parti vill tillskriva sig äran av att ha använt amerikanska metoder så är det MbS som har rätt därtill. Det har man själv sagt från det hållet. Jag håller gärna med herr Braconier om att man kan diskutera om det var amerikanska eller grönköpingsmässiga metoder. Den debatten skall vi emellertid inte föra här. Det uttalande jag gjorde om de amerikanska metoderna var närmast att de inte hade mycket med politisk upplysningsverksamhet att göra.

Jag skall göra ett erkännande, efter-

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

som det kanske är sista gången herr Braconier deltar i en remissdebatt. Jag hade tyvärr inte tillfälle att höra hans anförande i MbS:s mötesverksamhet, men de som följde med anförandena där sade, att det enda undantaget från den karakteristik av anförandena i denna verksamhet som jag gjort, utgjorde herr Braconiers anförande på Stortorget, om det nu kan vara till någon glädje. Jag vill också säga att det var med en viss tillfredsställelse jag konstaterade att riksdagskollegerna Braconier och Palm inte länade ut sina huvuden till MbS-plakaten.

Herr Braconier gör samma jämförelse som herr Regnéll gjorde i går mellan valen år 1962 och 1964. I och för sig är det inte så mycken mening med detta. Herr Braconier erkände att om man gör en jämförelse mellan valkretsarna beträffande var borgerligheten har gjort sitt bästa val, kommer man inte förbi att den lyckades bättre i Göteborg än i fyrstadskretsen.

Det är emellertid inte detta jag vill diskutera. Jag skulle i stället vilja fråga: Var har socialdemokraterna gjort ett bättre val än i fyrstadskretsen? Den frågan kan också vara intressant. En fortsatt framgång för MbS i ett kommande val kommer inte att i första hand drabba socialdemokraterna utan ett borgerligt parti, nämligen folkpartiet.

Herr BRACONIER (h) kort genmäle:

Herr talman! I går nämnde herr Adamsson Goldwater. Jag förstår nu att han kanske inte menade något illa med det, men han använde faktiskt uttrycket att MbS tillämpade något av Goldwaters propaganda, och detta reagerade jag emot. I vår förkunnselse fanns ingenting av Goldwater. Det är däremot alldeles riktigt att MbS drev en valkampanj i amerikansk stil. Expressen, som inte alls är någon vän av MbS, skrev att våra mötesformer bidrog till att öka valintresset.

Det är rätt att socialdemokraterna

gjorde ett gott val i fyrstadskretsen, men de klarade sig ännu bättre i de närliggande länen. Detta hindrar i alla fall inte att fyrstadskretsen var den valkrets där borgerligheten ökade sin relativa andel av valmanskåren mer än i någon annan, möjligen med undantag av Göteborg, om man utgår från att två tredjedelar av KDS där var borgerliga. Icke desto mindre kommer vi i så fall på andra plats.

Jag framhöll närmast i polemik mot herr Eliasson i Sundborn, som i går förde ett resonemang om MbS med statsministern, att man av resultatet i fyrstadskretsen ingalunda kan dra den slutsatsen att MbS på lång sikt skulle gagna borgerligheten. Givetvis beror utgången mycket på vilken politik socialdemokraterna och vi själva för.

Jag tror inte att taktiken är det avgörande, utan det är innehållet. En gång stod centerpartiet och folkpartiet i många år under samma kartellbeteckning som högern utan att centerpartiet då ansåg det vara någonting ohederligt att gå samman med högern. Det är rätt farligt att, som centerns fungerande partiledare gjort, hävda att om man ginge tillsammans med högern, skulle detta skada borgerligheten. Inte har det skadat borgerligheten vare sig i England eller i Västtyskland att man där haft ett enda dominerande borgerligt parti. Tvärtom har man där haft växling vid makten och på det sättet verkligen fått en vitalitet i demokratien som är till fromma för folkstyret.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp) kort genmäle:

Herr talman! Först vill jag påpeka för herr Braconier att vad jag sade om att även hjärnan är en mänsklig organism som kan utvecklas inte är något bevis vare sig för att jag har ändrat mening eller för att den ståndpunkt jag intog i den återopade pensionsdebatten på något sätt står i principiell strid mot den ståndpunkt jag i dag har i pensionsfrå-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

gan och mot partiets uppfattning att vi bör genomföra en förbättring av folkpensionerna.

Om man gör så kategoriska påståenden som herr Braconier, bör man kanske även erinra sig vetenskapsmännens ord att kategoriska påståenden ofta innehåller mycket som kan karakteriseras som stor sannolikhet. Är detta riktigt, finns det väl risk för att också detta kategoriska påstående bara är en sannolikhet.

Jag undrar, om inte herr Braconier blandar ihop två saker när han talar om att vi tidigare hade ett tekniskt val-samarbete med högern och folkpartiet under gemensam kartellbeteckning. Detta berodde — som alla vet — på att vi då tillämpade det d'Hondtska valsyste-met, som medförde våldsamma orätt-visor. Nu har vi emellertid ett valsistem — genomfört under koalitionsregering-ens tid — som innebär att vi får rättvisa i stort sett över hela landet. Partierna har också godkänt det. Situationen är alltså nu en helt annan. Därför skall man inte blanda ihop frågan om tekniskt samarbete då med tanken på politiskt samarbete nu.

Naturligtvis, herr Braconier, är jag ingen expert på fyrstadskretsens för-hållanden. För övrigt verkar de så pass förvirrade att jag undrar, om över hu-vud taget någon ens inom MbS är på det klara med vad som hänt där och or-sakerna därtill. Kanske har jag fått all-deles felaktiga uppgifter, eller också är jag dålig i matematik, men för mig framstår fyrstadskretsen som en av de få valkretsar där socialdemokraterna har ökat sin procentuella andel av val-manskåren sedan år 1960. Kommunisterna har också ökat sin andel där sedan samma år. Hur skall man kunna beteck-na detta som ett stort framsteg?

Herr Braconier går vidare förbi en fråga som jag förstår är en smula besvärande, nämligen frågan om MbS har lyckats med sin aktion. Vem här i kam-maren kan stiga upp och tala om huru-

dant resultatet skulle ha blivit, om det i denna valkrets bara hade funnits tre valsedlar: socialdemokraternas, kommu-nisternas och MbS'?

Man bryr sig inte om att fråga, vart en stor del av de väljare som nu röstat på centerpartiet och folkpartiet skulle ha tagit vägen. Och därmed har man visat att det inte finns någon grund för påståendet om MbS' frammarsch och allt vad man talar om.

Jag har stor respekt för andras rätt att hysa en egen mening, även om jag ogillar denna mening. Men jag måste tyvärr säga att det är ganska karakteris-tiskt för MbS vad som för inte länge sedan inträffade i ett län som inte lig-ger så långt från det län där herr Bra-conier är bosatt. En nybildad MbS-kom-mitté skickade till de tre partiernas kommunala förtroendemen på olika håll ut ett cirkulär, där man uppmanade dem att vid 1966 års val gå fram med en gemensam lista, samtidigt som man framhöll att MbS under sådana förhål-landen inte skulle uppträda som själv-ständigt parti. Däremot skulle MbS göra detta i varje kommun, om det inte blev någon gemensam lista. Detta påminner mig om fanjunkaren som sade till man-narna i ledet: »Det är bäst, pojkar, att ni anmäler er frivilligt till den här tjänsten, för annars kommer vi, ta mig sjutton, att tvinga er att göra det.»

Jag skall inte ytterligare med herr Braconier diskutera frågan om vad stats-ministern skulle tycka om det ena eller andra alternativet, eftersom jag redan i går sagt min mening om den saken och inte har någon anledning att ändra den. Det är givetvis en olycklig situation med en splittring i den demokratiska oppo-sitionen — därom kan väl inte råda mer än en uppfattning. Men enligt mitt och mångas förmenande skulle det vara ännu olyckligare med tillkomsten av ett sam-lingsparti eller en samlingspolitik, vars profil skulle — såsom jag uttryckte det i går — uppvisa tydliga eftergifter åt högerpolitiken från centerpartiets och

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

folkpartiets sida. Ett sådant parti skulle inte utgöra något attraktivt alternativ i svensk politik för socialdemokratiska väljare, och det skulle inte heller på det sättet bli någon växling vid makten, eftersom ju majoritetsförhållandena avgöres i gränsskiktet mellan socialdemokratien och mittenpartierna.

Vi kan givetvis, herr Braconier, ha olika meningar på denna punkt, men jag har redovisat min uppfattning och jag är fast övertygad om att den är riktig. Det som faller utslaget är inte förekomsten av samlingslistor eller olika tekniska och taktiska organisationsformer eller former för framträdandet över huvud taget, utan själva innehållet i samarbetet. Jag hyser full förståelse för att det finns ett högerparti som har rätt att inta en egen ståndpunkt, men då kan jag också kräva respekt för den uppfattning som jag och många inom centern — för att inte säga alla inom vår grupp — företräder, nämligen att om man skall samarbeta, måste samarbetet avse en progressiv social politik vilken överensstämmer med våra egna och centerväljarnas inställning. Den som inte inser detta utan som tror att vårt handlande är grundat på några kortfristiga taktiska beräkningar gör sig skyldig till en fruktansvärd felbedömning. Och jag föreställer mig att situationen inom folkpartiet är ungefär densamma som inom centerpartiet.

Detta faktum trollas inte bort genom att man talar om alla möjliga slags arrangemang. Jag är övertygad om att det inom högern finns många väljare, som efter den misslyckade attacken mot barnbidraget och efter utgången av ATP-frågan har fullt klart för sig att högern intagit ståndpunkter som är helt oförenliga med ett samarbete mellan oppositionspartierna. Och man skall inte rikta anmärkningar och kritik mot andra partiers bristande samarbetsvilja, om man själv handlar på detta sätt.

Därmed har jag inte velat ifrågasätta högerns rätt att själv ta ståndpunkt till

sin politik. Högern har självfallet samma rätt och skyldighet som vi andra att avgöra vilken politik man skall föra. Men det skulle vara ett svek mot centerpartiets hela program och historia, om vi skulle frånga en linje i vår politik som vi betraktar som socialt och klart framstegsvänligt präglad. Och för oss är det inte några taktiska spekulationer som grundar vårt ställningstagande, utan en bestämd uppfattning om vårt partis uppgifter i svensk politik.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag skall inte lägga mig i det mittenparti-medborgerligssamlingselände som här förekommit. Jag vill närmast säga några ord med anledning av att herr Braconier, såsom han själv framhöll, nu för sista gången deltar i en remissdebatt. Jag gör inte detta så mycket från den bänk där jag sitter, utan mera som representant för den generation jag tillhör.

Min generation är visserligen en annan än herr Braconiers, men långt innan jag blev verksam i det här huset eller dess environger, hade jag tillfälle att från riksdagsläktaren, i radiodebatter eller tidningsreferat ta del av herr Braconiers filosofiska spekulationer om varjehanda ämnen. Man kan ha olika meningar om de åsikter herr Braconier framfört, men hans inlägg i riksdagsdebatterna har utan tvivel haft en personlig originalitet och särprägel, som varit till fördel för den »lagenliga mångfald» som bör känneteckna en framgångsrik demokrati.

Det är detta som jag velat markera såsom representant för min generation, men jag kanske får tillägga en liten reflexion. I den resumé av sitt riksdagsarbete, som herr Braconier gjorde, sade han att han kanske redan från början skulle ha kommit på rätt sida när det gäller ATP, om han inte blivit förd på villospår av en nationalekonom. Det är, herr talman, en förklaring som i framtiden torde kunna användas av

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

hela folkpartiets riksdagsgrupp minus en.

Herr REGNÉIL (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Adamsson frågade var socialdemokraterna hade gjort ett bättre val än i fyrstadskretsen. Han vill helst göra jämförelse mellan åren 1960 och 1964, och mellan de åren ökade socialdemokraterna i fyrstadskretsen med 0,1 enheter. Att finna en större ökning än den är alltså inte svårt. Av den tabell jag här har finner man t. ex. att socialdemokraterna i Kristianstads län ökade från 41,7 till 44,8, alltså med 3,1 enheter.

Om man jämför 1962 och 1964, finner man att socialdemokraterna ligger på sjunde plats nerifrån genom den minskning med 3,6 procentenheter som presterades i Malmö i fyrstadskretsen. Jag tror därför att de kamrater som ledde valen för socialdemokratien på andra håll har litet svårt att ge herr Adamsson första pris.

Herr HAGBERG (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag frågade herr Braconier var han hade hämtat det citat av mig som han anförde, och han berättade då att det var hämtat ur några kommentarer till vårt partiprogram 1944. Jag vill nu inte tala så mycket om vad som skedde det året. Vi var väl alla litet exalterade vid den tiden, då kriget befann sig i slutskedet, och vi var nog alla mycket tacksamma, både högermän och andra, för att ryssarna så framgångsrikt kämpade ner nazismen då. Men när man rycker ut ett citat ur sitt sammanhang, och när man inte erinrar sig vad det hela handlade om och i vilket sammanhang uttalandet fälldes, så undrar jag om inte den definitionen att någon absolut sanning inte finns är riktig och stämmer ganska bra in på herr Braconiers egen metod.

Herr BRACONIER (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Eliasson i Sund-

born sade att det vore att svika centerpartiets traditioner att samarbeta med högern. Men, herr Eliasson, 1950 skrev ett sedermera statsråd från bondeförbundet i Skånska Dagbladet att det behövdes ett samarbete mellan de tre borgerliga partierna för att skapa en motvikt mot det socialdemokratiska partiet. Är det före eller efter tiden i koalitionsregeringen som herr Eliasson har funnit det vara att svika bondeförbundets eller centerpartiets traditioner att samarbeta med högern — eller när blev den saken uppenbar?

När jag sedan citerade herr Heckscher, sade herr Eliasson att han för sin del inte har ändrat mening. Står centerpartiet då kvar vid den kritik partiet förde mot socialdemokraterna i ATP-striden? För ni fram samma argument nu som ni gjorde då? Jag har inte kunnat finna att så är fallet.

Till statsrådet Palme vill jag säga att vi alla kan vilseledas av auktoriteter. Jag kan exempelvis nämna att en mycket vördad statsman sade att han blev mörkrädd, när han tänkte på vad han en gång — stödd på auktoriteter — hade sagt i en ny stor jordbrukspolitisk fråga. Statsrådet Palme kanske säger att han är sin egen auktoritet och att han därför inte riskerar att råka ut för sådant, men man hamnar alltid i situationer, där man måste lyssna på auktoriteter, även om de sedan visar sig vara klena sådana.

Men den kritiken riktar sig främst mot vetenskapsmän som uttalar sig alltför kategoriskt. Och där kan jag ta ett exempel från England, som visar hur snabbt förhållandena kan ändras. För fyra år sedan skrevs även i Sveriges socialdemokratiska press att det engelska arbetarpartiet verkade utan framtid och att frågan var om det över huvud taget skulle komma att överleva. Men i dag sitter ändå partiet i regeringsställning. Detta är väl om något ett vittnesbörd om att man skall vara försiktig med kategoriska uttalanden om fram-

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

tida politiska förhållanden. Därför tror jag att det anförande som herr Eliasson i Sundborn höll i går får han äta upp många gånger.

Herr ADAMSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill endast ha sagt att socialdemokraterna inte gjorde något dåligt val i Kristianstads län. Vi vann ett mandat. Men i Kristianstads län har ju socialdemokraterna 44,8 procent av rösterna, och det försöker nu herr Regnéll framställa som ett bättre resultat än i fyrstadskretsen, där siffrorna blev 53,9 procent och där vi också vann ett mandat. Där är vår ställning efter valet att av 12 mandat har socialdemokraterna 7.

Därmed är denna debatt för min del avslutad.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Någon frågade om det i fyrstadskretsen fanns någon som var expert på MbS. Jag tror inte att det finns någon sådan, ty problemen är så besvärliga att ingen blir expert på dem. Men jag har i alla fall varit bland dem som avstyrkt samarbete med MbS. Varför? Ja, inte därför att vi tar avstånd från högern som parti. Det kommer alltid att behövas ett konservativt parti i vårt land. Men det var den politiska kurs som högern slagit in på under senare år som vi betraktade som omöjlig att ha något samröre med. Jag tänker därvid framför allt på högerns motstånd mot ATP och betraktar det som ett av detta århundrades största politiska misstag att lägga fram ett sådant förslag som att riva upp vad som redan var beslutat.

Om högern inte kan ändra sin politik, kommer partiet nog att bli ganska isolerat. Vi har i varje fall för vår del ansett det omöjligt att samarbeta med högerpartiet.

När man sedan gör gällande att MbS betyder ökad styrka gentemot socialdemokratien, har det lekt mig i hågen

att vi ju har ett i tiden ganska näraliggande exempel på vad som kan inträffa i ett val, nämligen presidentvalet i USA. Ingen tror väl att den demokratiska presidentkandidaten där var så mycket bättre än alla andra tidigare kandidater, men han vann ändå med den största marginal som någon noterat före honom. Varför? Jo, därför att man hade möjligheter att måla ut motståndaren som en mycket extrem person och som en man som förde en mycket extrem politik. Jag tror man kan dra vissa slutsatser av det. Så länge socialdemokratien kan utmåla en motståndare så extremt som man kan göra med högern, även i MbS' form, sitter socialdemokratien säkert i vårt land. Först när högern för en mera moderat politik kan grundvalarna för regeringspartiet komma att svikta.

Herr CHRISTENSON i Malmö (fp):

Herr talman! Herr Braconier ansåg att folk i fyrstadskretsen tyckte att MbS' valrörelse var rolig. Ja, därom kan vi tvista, herr Braconier. Jag kan berätta att högern, folkpartiet och centern protesterade under valet mot att Medborgerlig Samling använde partiernas initialer, d. v. s. h, fp och cp. Det hjälpte inte att vi protesterade hos MbS' ledning, utan frågan anmäldes till PresSENS opinionsnämnd.

Det var också en märkvärdig företeelse att MbS satte folkpartietikett på en eldare från Hälsingborg som aldrig hade tillhört folkpartiet. En tobakshandlare i Malmö rubricerades som folkpartist i MbS' propaganda, men det var 10 år sedan han ströks ur folkpartiet. Jag vill ställa en fråga till MbS' ordförande herr Regnéll: Anser ni dessa valmetoder justa?

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Jag skall inte diskutera med herr Braconier om hur mycket vi kan äta upp av det vi tidigare har sagt. Det är möjligt att herr Braconiers mat-



## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

smältningsorgan sätts på större prov än mina.

Jag skall inte heller ta upp någonting mer av ATP-debatten. Jag påpekar ännu en gång att vad jag citerade varken står i strid med vår uppfattning om folkpensioner i dag eller centerpartiets uppfattning att ATP-fondens förvaltning skall utredas. Det har högern redan varit med på.

Sedan skulle jag vilja ge herr Braconier ett personligt råd. Tala inte, i varje fall med mig, om det samarbete som förekom då och då i koalitionsregeringen. När man gör så hänsynslösa angrepp att man målar ut statsråd som personer utan anletsdrag, viljelösa och instängda i kanslihuset, då tycker jag inte att man ur samarbetsynpunkt skall resonera om relationerna med centern den dagen.

Jag sade en gång i första kammaren: Det är häpnadsväckande att fyra så nedsmittade personer så plötsligt kan bli betraktade som rumsrena i högerns salong. Nog om det.

Sådana här saker bör vi emellertid inte låta inverka på vår samlingsdiskussion. Jag är intresserad av samlingsfrågor i alla fall. Jag skall inte ta tiden i anspråk i talarstolen och diskutera fram och tillbaka i mer eller mindre allmänna ordalag om hur samarbetet skall vara. Får jag ställa en enda konkret fråga nu till herr Braconier: Anser herr Braconier att högerns tidigare attacker mot barnbidragen eller högerns och herr Heckschers utfall i ATP-frågan står i överensstämmelse med högerns uttalade vilja till samarbete mellan oppositionspartierna? O. s. a. helst i dag.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Någon lång polemik kanske man inte behöver ge sig in på här i remissdebatten. Men det var en formulering av herr Hansson i Skegrie som faktiskt inte kan få stå helt oemotsagd. Han talade om högerns förslag att

upphäva eller rasera — vilket uttryck han nu använde — ATP. Jag har mycket svårt att förstå att det kan betecknas som att rasera ATP om man framställer ett förslag att systemet skall utsträckas till något fler personer. Det är en fråga som man kan diskutera ur andra synpunkter — det är inte tid till det i dag. Men något förslag att upphäva eller rasera systemet innebär förslaget självfallet inte.

Jag kanske får göra den reflexionen därutöver, att jag nog inte ur centerpartiets tidigare inställning i denna fråga fått uppfattningen att entusiasmen för ATP-systemet egentligen var centerpartiets mest kännetecknande drag.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Det finns inga helgon hos några partier. Alla statsråd får vänja sig vid kritik från olika håll, inte minst från sina forna koalitionsbröder, och det är ingenting anmärkningsvärt.

Beträffande de frågor herr Eliasson ställde undrar jag om han läser Sydsvenska Dagbladet. Gör han inte det, kan jag förstå honom. Läser han tidningen, vet han mycket väl min inställning i de två fallen. Den har framförts i valrörelsen i tidningen.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Herr Heckscher har rätt så till vida att vi hade en annan uppfattning i pensionsfrågan när den stod på dagordningen och var föremål för politisk debatt. Vi hade inte möjligheter att genomföra vår linje, men vi respekterar det beslut som riksdagen har fattat efter en debatt som varit livligare och mer omfattande än någon annan fråga varit föremål för.

Folkomröstning och upplösning av riksdagens andra kammare med åtföljande nyval utgjorde också detaljer i denna frågas behandling.

Det var efter allt detta som högern framförde sitt krav på att riva upp detta beslut — inte vid detta val utan vid ett

**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185**

tidigare val. Det var detta jag menade var ett av de största politiska misstag som gjorts. Det räddade sannolikt den gången den socialdemokratiska regeringen. Att högern kom tillbaks i år i en annan form i denna fråga förbättrar knappast attityden. Även om den kanske inte direkt räddade regeringen, gav den ändock regeringen möjligheter att klamra sig fast. Man skall alltså inte, herr Heckscher, säga att man är ute i avsikt att försöka få till stånd en annan regim i vårt land men på samma gång föra en politik som leder till raka motsatsen.

Herr **HECKSCHER** (h):

Herr talman! Det här börjar faktiskt bli riktigt intressant. Det pinsammaste är kanske att det är väl så intressant för våra gemensamma politiska motståndare som det är för oss själva. Men jag inkasarer tacksamt herr Hanssons i Skegrie uttalande att han avsåg förhållandena 1960 och inte förhållandena 1964. Detta framgick inte av vad han tidigare sade, men nu är det alltså klargjort.

Jag tror emellertid att skillnaden i sak mellan högerpartiets förslag 1960 och centerpartiets förslag 1960 var ganska obetydlig — låt vara att man använde olika formuleringar. Jag tycker att det skulle vara klokt av oss att ta någon hänsyn till att vi inte allihop ändrar mening precis samtidigt. Meningsförändringar är fullkomligt tillåtna och rimliga, och jag anklagar ingen för att han ändrar uppfattning. Om olika partier ändrar mening olika snabbt kan detta visserligen försvåra samarbetet dem emellan, men det är knappast något moraliskt fel hos något av dem.

Herr **LASSINANTTI** (s):

Herr talman! Vi var litet till mans spända på vad höstriksdagens remissdebatt skulle medföra sedan vi i vår upplevat den omfattande religiösa väckelsen bland dem som stod på valbar plats till riksdagens andra kammare.

Jag fruktade att samförståndet kanske skulle bli alltför dominerande, men denna tvådagarsdebatt har klargjort att mina farhågor varit betydligt överdrivna. Den nya kammaren träder dock inte i praktisk verksamhet förrän efter den 1 januari nästa år och vi får se hur det blir då.

Jag skulle vilja rikta ett offentligt tack till herr Braconier för att han har sagt något väsentligt i denna debatt. Han har enligt min mening gjort ett alldeles riktigt och kraftfullt uttalande mot den fariseism som vi bevitnar även i de parlamentariska sammanhangen. Vi har många gånger under valrörelsen fått bevitna hurusom ombudsmän och husagitatorer uppträder som Guds ställföreträdare och uttalar omdömen huruvida den eller den personen har någon möjlighet att hamna på det rätta stället på hinsidan graven. Jag tror att herr Braconier har funderat på detta ganska länge, och jag begärde egentligen ordet för att ge min fulla anslutning och en salut för en avgående riksdagsman för att han haft mod att i riksdagen enligt min mening häckla just fariseismen. Det är klart att de religiösa tankegångarna också i någon mån påverkat mig under denna diskussion.

Jag vill till kammarens protokoll säga några ord i ett alldeles speciellt ärende. Vi har haft en Sverigevecka i Finland, vilken har rönt utomordentligt stor uppmärksamhet från samtliga samhällsgrupper i Finland. Den svenske statsministern har enligt min mening gjort vårt land en utomordentlig tjänst genom den presskonferens han gav i anslutning till sitt besök i Helsingfors och genom det mycket uppmärksammade anförande som han höll vid Sverigeveckans öppningshögtidlighet. Vidare har flera prominenta personer varit där och skildrat förhållandena i vårt land. Jag kan nämna direktör Iveroth i Industriförbundet, ecklesiastikminister Edenman samt generaldirektörerna Hans Löwbeer och Bertil Olsson.

## Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 185

Allt detta har gjort att Sverige fått en goodwill av ganska sällsynt slag i vårt östra broderland. Men just i Sverigeveckans avslutande skede skrev en journalist en kulturartikel i en mycket ansedd göteborgstidning, där han hävdade att Finland var en halvasiatisk provins, som romantiska svenskar envisades med att hänföra till Norden. Han talade också om »det halvryska Helsingfors». Jag är alldeles övertygad om att den reaktion som denna artikel givit upphov till i Finland håller på att omintetgöra allt det positiva som den svenska regeringen, den svenskfinska kulturfonden och många inflytelserika institutioner och personer i vårt samhälle har byggt upp under ett helt år.

Det är bestickande att man i den tidning, där Torgny Segerstedt en gång gick till storms mot den ariska rasens förhärlikande, får läsa att de som tillhör »den finska rasen» skulle vara mindervärdiga i jämförelse med exempelvis oss svenskar. Jag anser att denna remissdebatt inte skulle kunna anses tillräckligt utförlig om här inte uttalades ett beklagande av att denna artikel någonsin publicerades. Jag hoppas att det genom ett intensivt arbete via vår representation i Helsingfors skall bli möjligt att läka de djupa sår som denna artikel har rivit upp. Jag hoppas också att det finska folket förstår att artikelförfattaren inte på något sätt tolkar stämningar inom den svenska nationen.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Bara några ord, herr talman!

Här har uttalats ett tack till herr Braconier för de synpunkter han vid många tillfällen framfört i kammaren när det gällt frågor av konstitutionell och principiell art. Även om jag inte hyst samma uppfattning som herr Braconier alla gånger har även jag funnit att hans anföranden bjudit på åtskilligt av intresse, och jag vill nu, när debatten tycks vara

5\* — Andra kammarens protokoll 1964. Nr 35

avslutad, betyga min uppskattning av herr Braconier.

Jag vill tillägga att denna uppskattning inte minst betingas av att herr Braconier och jag uppenbarligen är helt överens om en sak, nämligen att högerens politik i barnbidragsfrågan och ATP-frågan inte står i överensstämmelse med högerens inviter och tal om samarbete mellan oppositionspartierna. Denna samstämmighet i åsikter mellan herr Braconier och mig bidrar alltså till min uppskattning av den klohet som herr Braconier ibland visat prov på i så hög grad.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades propositionen nr 185 till bankoutskottet, till vilket jämväl de i anledning av propositionen inom kammaren avgivna yttrandena skulle överlämnas.

## § 3

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr 183, angående viss upprustning av Djurgården, m. m.;

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 184, angående godkännande av ändrings- och tilläggsprotokoll till avtalet mellan Sverige och Japan för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande inkomstskatter,

nr 186, angående godkännande av avtal mellan Sverige samt Storbritannien och Nordirland för undvikande av dubbelbeskattning och förhindrande av skatteflykt beträffande skatter på kvarlåtenskap, och

nr 188, med förslag till förordning om ändring i tulltaxan den 12 september 1958 (nr 475), m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen nr 189, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 12 § lagen den

**Utredning av frågor rörande skolungdomens praktiktjänstgöring**

28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar; samt

till behandling av lagutskott propositionen nr 191, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 28 september 1951 (nr 649) om straff för vissa trafikbrott.

## § 4

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet en vid utskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogad, å bordet vilande framställning från fullmäktige i riksbanken angående Tumba pappersbruk, m. m.

## § 5

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott motionerna nr 1039—1041; samt

till jordbruksutskottet motionerna nr 1042 och 1043.

## § 6

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens sammanträde den 10 innevarande november gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Gustavsson* i Alvesta, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående vägförbindelserna inom kommunblocken, och

herr *Heckscher*, till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet angående tidpunkten för framläggande av proposition på grundval av allmänna skatteberedningens betänkande.

Kammaren biföll dessa framställningar.

## § 7

Föredrogs var efter annan och hänvisades till särskilda utskottet de å bordet vilande motionerna nr 1044—1047.

## § 8

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess femtonde ordinarie möte fattade beslut.

Utskottets hemställan bifölls.

## § 9

**Utredning av frågor rörande skolungdomens praktiktjänstgöring**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 147, i anledning av väckta motioner om utredning av frågor rörande skolungdomens praktiktjänstgöring.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr **JOHANSSON** i Norrköping (s):

Herr talman! Sedan höstriksdagens remissdebatt pågått i 16 timmar och 25 minuter kan vi alltså nu övergå till att behandla de utskottsutlåtanden som står upptagna på föredragningslistan. Utlåtandena avser i största utsträckning från värriksdagen uppskjutna ärenden.

Den motion II: 785 angående ökade möjligheter till praktikanttjänstgöring för skolungdomen, som jag och några kamrater i kammaren väckt, har statsutskottets andra avdelning skickat på remiss till skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och Svensk yrkesvalsläraryrkeförening. I samtliga yttranden erinras om att arbetsmarknadsstyrelsen gjort en utredning rörande dessa frågor och att styrelsen i sina anslagsäskanden ämnar begära förstärkning av personalorganisationen för såväl styrelsens som fältorganisationens del för att på detta sätt kunna göra större insatser på området än tidigare.

Jag har egentligen begärt ordet endast för att understryka angelägenheten av att arbetsförmedlingarna och skolmyndigheterna inriktar sig på att hjälpa skolungdomarna inte bara vid ter-

**Utredning av frågor rörande skolungdomens praktiktjänstgöring**

minens slut utan även före vårens terminsavslutning, så att ungdomarna har chans att få den praktiktjänstgöring de behöver för det fortsatta skolarbetet. I detta sammanhang förtjänar nämnas att ecklesiastikministern i gymnasiepropositionen kortfattat behandlat frågan och fäst stor vikt vid att detta för skolungdomarna viktiga problem löses. Om skolungdomarna inte får en praktisk utbildning exempelvis inom de tekniska yrkena, kommer de helt oförberedda ut på fältet — ja, de kanske inte ens kommer in i skolorna, om de saknar praktiktjänstgöring.

Herr talman! Jag har inte något yrkande utan hoppas bara att de berörda myndigheterna nogsam skall följa denna fråga som är ganska betydelsefull för den växande skaran av skolungdomar som för sina fortsatta studier måste ha praktisk tjänstgöring.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr JONSSON (fp):

Herr talman! Jag vill också säga några ord om det ena av de motionspar som behandlas i statsutskottets utlåtande nr 147 och som rör praktiktjänstgöring för studerande. I detta motionspar, med numren 157 i första kammaren och 203 i andra kammaren, där undertecknad är motionär, har föreslagits att skolöverstyrelsen skall pröva praktikfrågan i hela dess omfattning, kvantitativt och kvalitativt i samråd med näringslivets representanter.

Över dessa motioner har utskottet inlämt yttranden från skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och Svensk yrkesvalsläraryörening. I dessa yttranden erinras om att arbetsmarknadsstyrelsen i en utredning, som överlämnats till Kungl. Maj:t den 3 april 1964 i samråd med arbetsmarknadens parter, utbildningsmyndigheterna och de studerande verkställt en utredning rörande praktik- och ferieförmedling. Arbetsmark-

nadsstyrelsen finner därför i likhet med skolöverstyrelsen att praktikfrågan är tillräckligt utredd och att därför det av motionärerna önskade uppdraget åt skolöverstyrelsen ej kan anses påkallat.

Svensk yrkesvalsläraryörening påpekar dock med hänvisning till inte minst de i motionerna angivna skälen att en utredning i och för sig kunde anses motiverad. Jag skulle emellertid vilja säga beträffande arbetsmarknadsstyrelsens utredning att man vid studium av denna finner, att den inte behandlat praktikfrågan på så sätt att den penetrerat dess konsekvenser för näringslivet. Den har ägnat uppmärksamheten åt praktikantfrågan och dess inverkan på förmedlingsverksamheten.

Det sägs i denna utredning om dess allmänna uppläggning att den sett som sin främsta uppgift att behandla frågor, som gäller den offentliga arbetsförmedlingsverksamhetens medverkan till att anskaffa och förmedla praktikplatser till sökande, som i anslutning till sin teoretiska yrkesutbildning behöver eller önskar förvärva praktik från en arbetsplats. Ett nära samband med denna praktikförmedling har vidare förmedlingsverksamheten för ferieförmedling studerande vid olika undervisningsanstalter.

En speciell fråga som behöver uppmärksammas är praktikantutbytet med utlandet. Sådan icke normerad praktik, som fullgörs efter avslutad teoretisk utbildning, har ej ansetts falla inom utredningsuppdraget, ej heller frågan som rör praktisk yrkesorientering för grundskolans elever. Utredningen utmynnar i vissa förslag till förstärkning av arbetsmarknadsverkets förmedlingsverksamhet.

Antalet praktikanter beräknas komma att stiga avsevärt under framföriggande år, och i sitt utlåtande säger utskottet att efterfrågan på praktikplatser synes ställa skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna samt vårt näringsliv inför stora problem och att hit-

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

hörande frågor måste ägnas stor uppmärksamhet av berörda parter. Utskottet hänvisar vidare till arbetsmarknadsstyrelsens utredning och säger att den i allt väsentligt har uppmärksammat de i motionerna begärda utredningarna.

I detta sammanhang ville jag erinra om några synpunkter, som ecklesiastikministern anför i Kungl. Maj:ts proposition nr 171 beträffande reformering av gymnasiala skolorna m. m.

I det avsnitt där statsrådet diskuterar praktikfrågan för gymnasiet och fackskolans elever beträffande miljöpraktiken säger han: »Det har ifrågasatts om det blir möjligt att ordna denna i den utsträckning, som den starkt expanderande tekniska utbildningen i olika skolformer och på olika nivåer kommer att kräva.»

Det gäller här en miljöpraktik som förutsätter ett samarbete mellan bl. a. skola och näringsliv. Man kan kanske ifrågasätta om näringslivet har möjlighet att taga emot den ökade tillströmning av praktiksökande, som vi har att emotse. Det finns också andra problem i detta sammanhang, som vore av värde att närmare diskutera. De nya skolformerna förutsätter ett utökat engagemang från näringslivets sida, något som medför konsekvenser av både ekonomisk och annan art. På vilket sätt skall näringslivet kunna ställa till förfogande den handledning, som praktikanter behöver vid sin yrkespraktik, och vem skall svara i förekommande fall för de extra kostnader, som detta kan komma att medföra?

Det program för miljöpraktiken, som gymnasieutredningen framlagt, är värdefullt och skulle innebära en förbättring av elevernas praktiktjänstgöring. Men det kan stöta på svårigheter att genomföra hela detta ambitiösa program, och flera remissinstanser har påtalat de praktiska svårigheter som kan vara förenade med dess genomförande.

Ecklesiastikministern säger därför: »Det bör ankomma på skolöverstyrel-

sen att i samråd med i första hand arbetsmarknadsstyrelsen och företrädare för näringslivet närmare överväga i vilken omfattning man redan från början kan förverkliga programmet och utfärda de anvisningar, som befinnes erforderliga.»

Detta statsrådets uttalande i proposition 171 synes i viss mån överensstämma med vad vi i våra motioner I: 157 och II: 203 anført. Det bör därför föreligga möjligheter att de frågor som tagits upp i motionen kommer att bli föremål för en närmare bedömning.

Av denna anledning har jag, herr talman, efter att ha framfört dessa synpunkter inget yrkande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet hemställt.

### § 10

#### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 148, i anledning av väckta motioner om flyttning av LKAB:s huvudkontor.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Per Petersson m. fl.* (I: 13) och den andra inom andra kammaren av fru *Boman m. fl.* (II: 15), hade hemställts att riksdagen måtte besluta att LKAB:s huvudkontor skulle flyttas från Stockholm till ort inom Norrbottens län.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 13 och II: 15 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Åxel Johannes Andersson, Virgin, Per Jacobsson, Åkerlund, Nilsson* i Göingegården och *Svensson* i Ljungskile samt fröken *Karlsson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 13 och II: 15, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning av frågan om förläggning av LKAB:s huvudkontor under medverkan

av företagens ledning och representanter för Norrbottens län;

2) av herr *Benjtlson*, utan angivet yrkande;

3) av herr *Löfroth*, likaledes utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NILSSON i Göingegården (h):

Herr talman! Jag återfinns bland de reservanter som yrkat på att en utredning bör företagas, innan frågan om LKAB:s huvudkontors förläggning slutgiltigt avgörs, och jag ber att med några ord få förklara vår ståndpunkt.

Frågan, som denna gång har aktualiserats genom en motion, har ju tidigare prövats av riksdagen. Vid behandling av proposition nr 171 vid 1956 års riksdag kom frågan om förläggningen av LKAB:s huvudkontor i förgrunden. Den gången uttalade riksdagen, att i den mån erfarenheten visade att en förflyttning av huvudkontoret till Norrbottens län kunde ske utan nackdelar för bolaget, så borde frågan tas upp till förnyad prövning. Vid avgörandet i riksdagen stödde en mycket stark majoritet kravet på en förläggning av kontoret till Norrland. Den nuvarande företagsledningen synes emellertid inte vilja medge att det finns skäl för en förflyttning, och genom köp av en fastighet i det centrala Stockholm för byggande av ett nytt kontor synes styrelsen definitivt ha fastslagit att kontoret även i fortsättningen skall ligga i Stockholm.

Mot den bakgrunden förefaller utskottsmajoritetens uttalande, att företagsledningen med uppmärksamhet bör följa frågan om huvudkontorets mest ändamålsenliga förläggning, vara ganska fåfängt, såvida inte ägaren själv — d. v. s. staten genom riksdagen — säger sitt ord i saken, innan företagsledningen definitivt fattar sitt beslut.

De utredningar, som sedan riksdagsbeslutet 1956 mera ingående behandlat frågan — jag tänker på den Näslundska

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

utredningen och framför allt på den Eckerbergiska utredningen — förordar ganska otvetydigt en förläggning av huvudkontoret till Norrland. De remissinstanser som uttalat sig över dessa utredningars förslag har också ställt sig helhjärtat positiva till en sådan förläggning — fränsett bolagets styrelse som bestämt motsatt sig en förflyttning.

Även om jag har respekt för ledningens vägande sakskaäl, anser jag att en förnyad utredning med hänsyn till lokala driftsproblem och lokaliseringpolitiska synpunkter kan vara beträffad. För egen del kan jag, trots att jag inte är norrlänning, inte förstå att det skall vara nödvändigt att kontoret ligger i Stockholm. Det är här sannerligen inte fråga om någon specerihandel utan om en stor rörelse med över 7 000 anställda och med en investering på ett par hundra miljoner kronor vissa år. För en verksamhet av den storleken synes mig det viktigaste vara att företagsledningen finns på produktionsorten och har nära kontakt med den verkställande ledningen. De få stora kontrakt som årligen undertecknas med utländska kontakter görs väl vanligen upp i främmande land, och huvudkontoret behöver alltså inte med hänsyn till de främmande ländernas affärsrepresentanter ligga i Stockholm. Däremot är det viktigt att de många mindre avgörandena kan träffas på produktionsorten.

Herr talman! Det är dessa mera principiella synpunkter som varit avgörande för mitt ställningstagande och alltså inte i första hand några skattepolitiska synpunkter, även om jag mycket väl förstår att sådana — inte minst vad gäller landstingsskatten — har betydelse för de norrlandslän som berörs.

Jag kan inte heller undgå att förvånas över att de synpunkter som synes väga så tungt i lokaliseringsdebatten i övrigt inte anses vara tillämpliga i detta fall. En detalj i sammanhanget som

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

ägaren-staten väl också bör ta åtminstone viss hänsyn till är att den planerade kontorsbyggnaden mitt i Stockholms centrum tar i anspråk plats, som kunde användas till bostäder och som nu alltså i stället kan komma att användas till kontorslokaler som säkerligen kostar tiotals miljoner kronor.

Reservanterna har inte velat ansluta sig till motionsyrkandet med ett direkt krav på att LKAB:s huvudkontor skall förläggas till Norrland, utan de har begärt en utredning, där berörda parter får möjlighet att medverka. Jag ber för min del, herr talman, att få yrka bifall till denna reservanternas hemställan.

Fru BOMAN (h):

Herr talman! Man går kanske inte upp i denna talarstol med några större förhoppningar om att märkliga ting skall hända. Vad jag har lärt mig under de gångna 20 åren i denna kammare är att de mindre inflytelserika och svaga i samhället förgäves kämpar mot de stora och mäktiga. Här gäller det Norrbottens folk gentemot det stora och mäktiga statliga bolaget LKAB, och jag misstänker att innan vi är färdiga är det Norrbottens folk som dragit det kortaste strået.

Det är inte utan att man upplever något av en tragikomisk situation när vi här under loppet av två på varandra följande dagar bordlägger och prisar ett ganska långtgående förslag till lokaliseringsprogram. Någon yttrade i går att programmet innehåller »konkreta förslag». Den som anförde detta var mycket glad över att oppositionen hade konkreta förslag, vilka han, såvitt jag förstår, var beredd att tillstyrka när vi kommer så långt. Men nästa dag är man färdig att avstyra ett konkret förslag, som, om det hade fått verkställas, hade kunnat få mycket vittgående följder för lokaliseringpolitiken.

Det är i det här sammanhanget inte oväsentligt hur staten själv uppträder.

Just i den situation där vi nu står efter den långa och intensiva debatt som förts i lokaliseringsfrågan och om vad i det avseendet skulle kunna göras för att förbättra förhållandena i synnerhet för människorna i de nordligaste länen, är det alldeles givet att man inte lockar andra företag att komma och slå sig ned där uppe, om inte staten själv uppträder på ett föredömligt sätt. Kan man över huvud taget ha rätt att vänta något eller vänta mera av enskilda företagare, vilka ju själva bestrider kostnaderna för sin företagsamhet, än vad man har rätt att vänta av staten, som i så stor utsträckning arbetar med våra skattepengar, också med norrbottningarnas.

Men, herr talman, jag skall övergå till ärendet. Mitt ärende här är att granska den vidare behandlingen av min motion nr 15 i denna kammare. Herr Nilsson i Göingegården har redan redovisat att den i vanlig ordning fått remissbehandling. Det är riktigt som utskottet säger att meningarna varit delade hos remissinstanserna. Åtskilligt av det som framkommit av remissutlåtandena är sådant som man kan ha full förståelse för. Vi är allsammans bara människor, och vilken stad skulle inte resonera som Kiruna stad om den hade varit i samma situation.

Kiruna stad har två meningar, en i början och en i slutet, och för ett mycket långt resonemang om fördelar och nackdelar av att lokalisera huvudkontoret för LKAB till Norrbotten. Då är det ganska genomskinligt när man säger att skall det placeras någonstans bör det vara i Kiruna och ingen annanstans. Om Kiruna får kontoret kan t. o. m. flyttningen vara en fördel. Det är den slutsats som Kiruna stad kommer till. Det skall inte vinkas bort att det ligger mycket i det slutliga resonemang som Kiruna stad för: »Ur kommunikationssynpunkt är skillnaden mellan Luleå och Stockholm i förhål-



**Flyttning av LKAB:s huvudkontor**

lande till bolagets stora lokalförvaltningar icke av någon betydelse. Detta alternativ ger därför icke de åsyftade fördelarna i förhållande till nuvarande förläggning av kontoret. Den största ekonomiska och administrativa vinsten uppnås uppenbarligen genom kontorets förläggning till Kiruna, där den stora lokalförvaltnings- och produktionsenheten finnes. Denna enhet kommer under de närmaste åren att ytterligare ökas genom tillkomsten av den inom staden belägna gruvan vid Svappavaara samt genom den ökade förädlingen i Kiruna C. Vid sådant förhållande synes det uppenbart att — om en utflyttning av bolagets huvudkontor från Stockholm kan befinnas vara till fördel — kontoret bör förläggas till Kiruna.»

Man skall inte bortse ifrån det stora som håller på att ske där uppe. Den bebyggelse som redan finns och den del av förvaltningen som redan finns i Kiruna är nästan lika stor som den som för närvarande finns i Stockholm. Med utbyggnaden av Svappavaara och allt som därav följer skulle det vara ganska naturligt att man sluter det hela samman där uppe. Därför kan jag gott förstå Kirunas resonemang.

Luleå stad är den remissinstans som står liksom på båda fötterna i denna fråga. Luleå har inte ändrat uppfattning och uttalar nog vad de flesta i Norrbotten tänker och känner när de får del av riksdagens beslut — en stor besvikelse. Luleå stad säger: Luleå stad saknar säkert inte förutsättningar att ganska ingående följa utvecklingen av LKAB:s arbete men uttrycker likväl sin mening att det från verksamheten uttalade behovet av dagligt samarbete med försäljningsbolaget och när det gäller skeppningarna är överdrivet. Luleå stad kommer i ett slutyrkande fram till ett bifall för motionen, d. v. s. önskemålet om en flyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten.

Landstingets förvaltningsutskott — jag har hört det resonemanget från

landstinget många gånger — har tidigare varit mera ivrigt och fyllt av patos för denna fråga än vad som kommit statsutskottet till del. Landstingets förvaltningsutskott anser sig nu inte kunna ha någon mening. Det heter: »Väsentligt torde i detta sammanhang bl. a. vara, hur man inom LKAB:s ledning nu bedömer denna fråga.» Och så säger man ingenting annat än att man vill ha mera skattepengar. Det skulle landstingets förvaltningsutskott vara tacksam för. Man vill alltså ha en ändring på något sätt men man säger inte hur eller vad.

Länsstyrelsen i Norrbottens län, som har sysslat mycket med dessa frågor och i vars remissyttrande landshövding Näslund har fört pennan, har starkt understrukit betydelsen av en lokalisering av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten. Kammaren förstår säkert vilken tyngd hans uttalande bör tillmätas sedan vi tagit del av det stora utredningsarbete som han gjort och som i långa stycken utgör underlaget till den proposition nr 185 om lokaliseringspolitiken som vi i går bordlade. Jag tror inte att någon här är beredd att underkänna hans insikter i och förståelse för alla dessa frågor. Landshövding Näslund anför därtill bestämda meningar i denna sak.

Den enda helt negativa instansen är givetvis LKAB självt, och det är naturligt att så är fallet eftersom det gäller den part som skulle drabbas av flyttningen. Ändå är de skäl som bolaget anför inte övertygande. Det har flera sagt i dag både i denna kammare och i medkammaren.

Efter att ha tagit del av remissyttrandena har utskottet tagit ställning. Utskottet anser sig »kunna utgå ifrån att företagsledningen med uppmärksamhet följer frågan om huvudkontorets mest ändamålsenliga förläggning och vidtar de åtgärder i detta hänseende vartill utvecklingen kan föranleda». Det kallas på riksdagsspråk för välvillig skriv-

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

ning och kan kanske någon gång uppmuntra någon att tro på en liten springa i en eljest sluten dörr. Jag har inte längre den tron. Hade utskottet velat göra någonting härvidlag hade man nog handlat på annat sätt. Och ännu mindre tror jag på utskottets slutord om styrelseledamöter med norrlandsintressen. Det sistnämnda är ett mycket tänjbart uttryck. Norrlandsintressen, vad är det? Det finns människor som har intresse för Norrland, för dess midnattssol, för att Norrland har bra fiskevattnen och för att där finns möjligheter till ädelfiske och att ströva i skog och mark och avnjuta vacker och storslagen natur. Det finns många människor från södra Sverige med norrlandsintressen. Men när norrlandsintressena inte sträcker sig längre än till att inte vilja avstå från något som för vår landsända skulle ha betytt ett berikande och en tillgång, förstår jag inte dessa norrlandsintressen. I detta fall, där intressena, som är särskilt åberopat, är knutna till styrelsen för LKAB, betvivlar jag att de skulle betyda någonting för oss.

Norrlandsintressen är för norrbottningar bl. a. att få leva vidare på den ort där man har sina rötter, att få arbeta där och med sitt arbete kunna försörja sig och de sina. Det är ett mycket starkt norrlandsintresse. Vidare skadar det kanske inte att påminna om att dessa som varit föremål för arbetsmarknadsstyrelsens rörlighetspolitik aldrig blev tillfrågade om sin syn på en oundgänglig flyttning.

Det känns precis lika hårt för en arbetare i Norrbotten, som måste stänga dörren till det hem som varit hans förfäders, hans fäders och kanske även hans eget, som för någon annan att flytta för att skaffa sig ett arbete på annan ort. Han har bara alternativen att flytta och få arbete eller bo kvar och vara arbetslös. Det är många i vår bygd och i Norrbotten i övrigt som under de senare åren har stått inför den

situationen, men de har aldrig blivit tillfrågade om sin syn på en flyttning. De har endast fått sig förelagt ett antingen—eller.

Jag kan gott förstå att det även känns svårt för de tjänstemän och deras familjer som vid en eventuell flyttning till Norrbotten skulle få stänga sina hem och bosätta sig på en annan plats med okända förhållanden. Men jag tycker att man skall komma ihåg att det här rör sig om en ofantligt liten grupp av människor i förhållande till de tusenden och åter tusenden som har tvingats flytta från Norrbotten för att över huvud taget få sin försörjning. För dem består norrlandsintresset i att få bo kvar i Norrland.

Staten har underlättat flyttningen från Norrland ekonomiskt, men själva flyttningen var det mest kännbara och ofrånkomliga. Vi kan konstatera att det finns många norrlandsintressen som aldrig har fått komma till sin rätt.

Jag skall inte längre mäsja om motionen och dess öde. Några reservanter har ändå velat hålla dörren öppen genom att rekommendera en skyndsamt utredning. Jag tar fasta på den rekommendationen. Men det får givetvis inte bli en sådan där kurortsutredning på lediga stunder för sekreterarna, utan jag hoppas, om en utredning kunde komma till stånd, att företagsledningen och berörda parter inom Norrbotten kunde få slå sig ned tillsammans och konkret diskutera dessa problem för att se efter om man ändå inte i dagens läge skulle kunna komma fram till ett för båda parter lyckligt slut.

Hellre än att se frågan helt falla under bordet skulle jag vara glad, om kammaren också kunde rekommendera att detta viktiga spørsmål finge bli föremål för den utredning, som lokaliseringsutredningen säger sig sakna. Utredningen, den Eckerbergska, säger nämligen att den i nuvarande stund inte anser sig ha tillräckligt material för att ta bestämd ståndpunkt.

## Flyttning av LKAB:s huvudkontor

Även länsstyrelsen låter förstå att den har svårt att riktigt bedöma situationen nu.

Låt parterna mötas och talas vid! Det tror jag saken skulle vinna på. Därför, herr talman, yrkar jag i frågans nuvarande läge bifall till den vid utlåtan- det fogade reservationen av herr Axel Johannes Andersson m. fl.

Herr LÖFROTH (fp):

Herr talman! Det kan ju synas en smula egendomligt, att jag såsom norr- bottening icke återfinns bland de reser- vanter, som har ett särskilt yrkande i denna fråga. Man jag anser att frågan om flyttning av LKAB:s huvudkontor från Stockholm till Norrbotten inte tar- var någon särskild utredning. Enligt min uppfattning är det självklart att huvudkontoret skall flyttas till Norr- botten, till Kiruna eller Luleå. Den åsik- ten hävdade jag redan 1956, då frågan var uppe till behandling i samband med malmfältsgruvornas förstalligande.

De motiveringar som årets motionär- rer anfört för en flyttning av huvud- kontoret är fullt acceptabla, och jag kommer att avge min röst i enlighet med dem, även om jag kommer att till- höra en försvinnande minoritet.

Att motionärerna, samtliga högermän, sprungit ifrån sin brett upplagda val- propagandamotion och nu går med på ett förslag, som syftar till en utredning, säger ju en hel del. Det visar bl. a. hur allvarligt menad motionen var när den skrevs.

En eventuell utredning kommer sä- kerligen att ta ett par års tid. Kommer frågan åter på riksdagens bord, så sitter samma regering, och samma bolagsled- ning finns kvar. Tror någon, att det med detta blir någon förflyttning av LKAB:s huvudkontor? Vad har vi då vunnit med en utredning?

Nej, herr talman, detta är inte tid- punkten för en snabbutredning. Nu skall vi snabbesluta. Vi skall rösta för den motion, som väckts i denna kammare av

fru Boman m. fl. Ur Norrbottens syn- punkt anser jag mig i detta läge handla bäst när jag yrkar bifall till motion nr 13 i första kammaren och nr 15 i denna kammare.

Herr NILSSON i Göingegården (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag ber endast att få säga till herr Löfroth att han vet mycket väl, lika väl som vi alla här, att om en motion har väckts av vissa medlemmar av ett parti, så är det inte anledning att anklaga hela partiet för att de har »sprungit ifrån motionen». En motion kan ju behandlas på det sättet i ett ut- skott, att man respekterar motionärer- nas krav men anser att det är klokast med en utredning, innan riksdagen fat- tar slutgiltigt beslut och fastställer kra- vet. Så är ju fallet här. Man har ansett det förständigast, inte minst med hän- syn till riksdagens uttalande 1956, att en utredning nu görs.

Fru BOMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det skulle kanske vara enklare att tala med min bänkkamrat där vi sitter. Han yttrade dock ett par saker som inte är riktiga.

För det första sade han att högern sprungit ifrån sitt motionsyrkande. För det andra sade han att vi kört med detta under hela valrörelsen och nu springer ifrån det.

Herr Löfroth vet att det är tidningar- na i Norrbotten som har diskuterat den- na fråga. Jag har inte drivit någon val- rörelse i frågan. Jag väckte en motion i våras och hoppades att man skulle ha förståelse för den. Jag har inte sprungit ifrån den. Herr Löfroth vet också att jag inte sitter i statsutskottet. Jag fick se utlåtan- det sedan utskottet fattat sitt beslut. Och hellre än att låta motionen falla under bordet är jag tacksam för det utredningskrav som ställts, ty i och med det öppnades en liten springa.

Skulle överdirektören, bolagsledning- en och berörda parter i Norrbotten få

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

lov att sätta sig ned och resonera, undrar jag om man ändå inte kunde komma till resultat — även om dessa frågor är utredda tidigare.

Herr LÖFROTH (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Boman får läsa i protokollet vad jag har sagt. Fru Boman har framburit en motion i denna kommare och yrkat att huvudkontoret skall flyttas. Önskar hon vidhålla detta, röstar hon tillsammans med mig för motionen.

Herr PETERSON i Degerfors (s):

Herr talman! När nu detta spörsmål kommer upp till behandling för andra gången och man anknyter till vad riksdagen sade 1956 vill jag göra en viss jämförelse mellan vad som sades då och de krav som ställs nu.

Riksdagen ansåg den gången, att om erfarenheterna skulle visa att en utflyttning av huvudkontoret till Norrbotten kunde verkställas utan nackdelar för bolaget, så borde frågan härom upptagas till förnyad prövning.

Nu anser naturligtvis motionärerna — och kanske med all rätt — att tiden är inne för en sådan omprövning och föreslår också att riksdagen fattar beslut i ärendet i dag. Denna ståndpunkt har man sedan gått ifrån, men herr Löfroth har ju tagit upp den här, varför frågan i alla fall kommer att ställas under proposition och ett beslut kommer att fattas redan i dag.

Den som läser igenom motionen finner — och detta skymtar fram även i den reservation som föreligger — att den inte bygger på riksdagsbeslutet; man prövar inte om några nackdelar kan komma att följa med en förflyttning, utan man bygger mest på den psykologiska inverkan som ett sådant beslut skulle få och vad det skulle komma att betyda, framför allt för Norrbottens län, som man säger. Att beslutet skulle kunna innebära några nackdelar för företaget ur effektivitetssynpunkt

har man utan vidare viftat bort och det gör man även här i dag — t. o. m. fru Boman. Om jag inte missuppfattade henne ville hon ge styrelsen för LKAB underbetyg för dess bedömning av frågan.

Litet mera praktiska synpunkter anlägger remissvaren på frågan. Ätminstone i vissa remissvar har man försökt att inte bara tala om vilken som är den lämpligaste förläggningen, utan man har — framför allt i Kirunas yttranden — tagit upp spörsmålet om vilka konsekvenser detta skulle kunna få. Det är klart att fru Boman ur yttrandena läser ut det som hon anser styrker henne i hennes uppfattning, och det må ju vara henne tillåtet. Men om kammarens ledamöter slår upp sammanfattningen av Kiruna stads yttrande på sid. 7 i utlåtandet kan de där läsa följande:

»Sammanfattningsvis får staden under hänvisning till det ovan anförda såsom sin utgångspunkt för frågans bedömning framhålla att huvudkontorets förläggning i första hand bör betingas av målsättningen att företaget beredes alla möjligheter att bedriva sin verksamhet på det effektivaste sättet. Huvudkontoret bör därför vara lokaliserat till den ort där detta syfte kan mest främjas. Ur norrbottenskommunernas synpunkt och även ur långsiktig lokaliseringssynpunkt i övrigt är en bedömning enbart på denna grund att förorda.»

Detta ger ju en helt annan information än de lösryckta citat som fru Boman anför.

Om jag sedan övergår till några andra yttranden — jag skall inte trötta kammaren med att läsa upp allt — vill jag ur Norrbottens läns landstings förvaltningsutskotts yttrande, som återfinnes nederst på sidan 9, citera: »Huruvida förhållandena numera ändrats därhän, att en flyttning av huvudkontoret skulle kunna komma till stånd, undrandrager sig förvaltningsutskottets närmare bedömning. Väsentligt torde i detta sammanhanget bl. a. vara, hur man inom

## Flyttning av LKAB:s huvudkontor

LKAB:s ledning nu bedömer denna fråga.»

Inom förvaltningsutskottet är man alltså medveten om att det är ledningen för LKAB som bör ha de största förutsättningarna att bedöma hur det skulle inverkat på i första hand försäljningsorganisationen om man flyttade huvudkontoret. T. o. m. den Eckerbergska utredningen — Eckerberg är ju inte känd för att vara blygsam när det gäller utflyttningar från Stockholm — säger att en flyttning av huvudkontoret från Stockholm skulle innebära att en lokalorganisation ändock måste finnas i Stockholm.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anför: »Enligt länsstyrelsens uppfattning är förläggningen av ett företags huvudkontor främst en fråga om effektiviteten i företagets skötsel. Länsstyrelsen saknar kompetens att bedöma, huruvida en förflyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten skulle innebära sänkt effektivitet och ekonomisk resultatförsämring. Även ur länets synpunkt är en sådan utveckling ej önskvärd. Denna fråga kan säkrast bedömas av företagets styrelse och ledning.»

Därför tyckte jag att fru Boman var litet orättvis. Samtliga remissinstanser erkänner ju LKAB:s lednings omdömesförmåga, men det gör icke fru Boman. Remissinstansernas synpunkter delas av utskottet. Jag skall bara läsa upp tre rader på sidan 3, där det framhålles att »den dominerande synpunkten vid bedömning av frågan om huvudkontorets förläggning enligt utskottets mening bör vara hänsynen till verksamhetens bedrivande på det ur olika utgångspunkter effektivaste och mest ändamålsenliga sättet». Utskottet fortsätter: »Det måste anses i första hand ankomma på företagsledningen att bedöma denna fråga.» Om man inte är alltför företagsovänlig kan man väl inte komma ifrån att man väl ändå måste ha ett visst förtroende för de personer som är satta att leda detta företags verksamhet uppe i Norrbotten.

Reservanterna har inte följt motionärerna utan föreslår en ny utredning. Även om man i reservationen framhåller effektivitetssynpunkten som betydelsefull lägger man även vissa psykologiska aspekter på fråga. Sådana synpunkter överensstämmer emellertid inte med det riksdagsbeslut som fattades 1956, vari framhölls att effektivitetssynpunkten skulle vara avgörande.

Jag utgår från att representanterna från Norrbotten har ett visst behov av att utveckla hur de ser på detta problem. Jag skall därför inskränka mig till vad jag nu har sagt och ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Innan jag slutar vill jag emellertid säga till fru Boman, att det är inte så enkelt att flytta som fru Boman vill göra gällande. Jag har just fått höra att ledningen för Norrbottens järnverk har måst öppna filialkontor i Stockholm för att komma i kontakt med sin kundkrets. Jag utgår från att det är likadant beträffande gruvornas skötsel.

Fru BOMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt, som herr Petterson i Degerfors säger, att de psykologiska synpunkterna framhävs mera i reservationen än effektivitetssynpunkterna. Detta måste bero på att reservanterna inte är övertygade om att inte LKAB, därest företaget hade sitt huvudkontor i Norrbotten, skulle kunna arbeta lika bra och nå lika effektiva resultat som det gör när det har sitt huvudkontor i Stockholm. Antag, herr Petterson, att företaget blir utkört ur Stockholm. Det har ännu inte fått tomtmark, även om det föres en strid om att man skall gräva bort tomtmark för att ge bolaget mark för det väldiga område som behövs. Om företaget alltså måste söka sig till Norrbotten, tror herr Petterson att bolaget då skulle uppnå mindre effektiva resultat än om det är kvar i Stockholm? Vi tror inte det. Därför har vi i reservationen mera givit uttryck åt de psykologiska syn-

**Flyttning av LKAB:s huvudkontor**

punkterna än åt effektivitetssynpunkterna.

Vi har beaktat ledningens uttalanden, men vi har inte funnit dem övertygande. Det är naturligt att bolagsledningens argumenterar ur sin synpunkt. Vi har emellertid så stor tilltro till dess effektivitet, kunnighet och framåtanda att vi inte blivit övertygade om att den inte skulle kunna lokaliseras till annan ort.

Beträffande den Eckerbergiska utredningen var man oviss. Från första kammararen har två ledamöter suttit med i den Eckerbergiska utredningen. Den ene företräder centerpartiet. Han hade haft en övertygelse men blev skakad av en skrivelse som utredningen fått från överdirektören i bolaget. Han avstod därför från att ta ställning. Den andre är partikamrat till herr Petterson i Degerfors. Han var fortfarande övertygad och röstade för utredningens förslag.

Herr **PETTERSON** i Degerfors (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Boman tror så mycket. Det heter ju att tron börjar där vetandet slutar. Så förhåller det sig nog även här. Jag är inte någon expert på dessa frågor, men så mycket har jag sysslat med dem att jag vet att man måste lita till expertisen och vetenskapen och tro på de resultat de kommer fram till. Vad fru Boman och jag tror eller inte tror har mindre betydelse. En viss betydelse måste emellertid tillmätas deras omdöme som i dag sköter försäljningsapparaten. Vad jag sade om Norrbottens järnverk vittnar om att frågan inte är så enkel som fru Boman anser.

Herr **LASSINANTTI** (s):

Herr talman! Jag funderade starkt på om jag skulle gå upp i denna fråga eller över huvud taget delta i behandlingen av frågan. Men eftersom jag förstod att fru Boman i anslutning

till behandlingen av hennes motion skulle sjunga sin parlamentariska svenesång ansåg jag att artigheten bjöd att jag dels gick upp i frågan, dels försvarede min uppfattning.

Det är självklart att vi alla i Norrbotten önskar att så mycket som möjligt av inte bara statlig utan även enskild verksamhet förlägges till Norrbottens län. Mot den bakgrunden är det alldeles självfallet att t. ex. Luleå stad vill att huvudkontoret om möjligt skall förläggas till just Luleå stad. Läser vi yttrandet från Kiruna stad, som enligt min mening är väggörande nyanserat, finner vi att även där framskyftar åsikten att om huvudkontoret skall förläggas till Norrbottens län är Kiruna en lämplig plats. Jag är alldeles övertygad om att, ifall Gällivare kommun hade fått yttra sig i denna fråga, så hade kommunen utvecklat skäl för att just Gällivare skulle vara en mycket lämplig placering för huvudkontoret. Vi bör förstå de psykologiska bevekelsegrunderna. Det är ganska naturligt att människorna från Norrbottens län talar för denna överflyttning.

Denna fråga bör ses i ett större sammanhang. Den har fått en politisk uppläggning. Sedan motionen väcktes i januari, har den enligt min mening varit högerpartiets nästan enda argument i den politiska debatten. Jag har till och med så långt uppe som i Tärenö träffat på affischer, där högern propagerat för förflyttning av huvudkontoret. Att man affischerade i Tärenö gav mig den tankeställaren, att man ville ge tärendöborna en möjlighet att vara med i striden om huvudkontorets förläggning. Man har sagt att de skattepolitiska synpunkterna väger så tungt att man bör flytta huvudkontoret till Norrbotten. Det var ju flera städer och cirka 24 kommuner som deltog i valet och man ville att samtliga kommuner skulle nära en förhoppning om att få detta huvudkontor inom sina domäner. Därför hade man inte i motionen sagt var

**Flyttning av LKAB:s huvudkontor**

man ville att huvudkontoret skulle förläggas. I så fall hade den partipolitiska effekten blivit en annan.

Denna fråga har diskuterats av valmännen i Norrbottens län närmare ett år och varit ytterligt aktuell i valrörelsen. Fru Boman känner lika väl som jag till hur det gick vid valet i Norrbotten. Detta högerens argument blev enligt min mening underkänt. Det var nämligen denna fråga som man diskuterade mest från lokal synpunkt under valrörelsen och högern gjorde sitt genom tiderna sämsta val i Norrbotten.

Jag som länge har sysslat med dessa frågor har i livligt minne hur vi fick kämpa mot bl. a. fru Bomans parti 1956 när det var fråga om att staten skulle förverkliga inlösen av LKAB. Då var högern en bestämd motståndare mot det förslaget. Jag ser faktiskt denna motion som ett led i den politiska aktion mot det nuvarande LKAB som man från högerpartiets sida försökt vidmakthålla under alla dessa år. Vi kommer ihåg att man ansåg att Grängesbergbolaget inte skulle få vara med och bekosta investeringar i nya LKAB. Av den anledningen blev det inte några avskrivningar till investeringar under de tre sista åren av det samarbete som ägde rum mellan staten och Grängesbergbolaget i det gamla LKAB, men meningen var ju att LKAB skulle få tillbaka den överutdelning som uppgick till närmare 200 miljoner kronor för att kunna genomföra sina investeringar. Men kammarens ledamöter kommer ihåg att det mötte motstånd i kammaren.

När det ett par år senare blev aktuellt att överlämna 100 miljoner kronor till LKAB av denna överutdelning, så skedde det under motstånd från högerpartiets sida. Om inte dessa 100 miljoner kronor kunnat tillföras LKAB den gången hade det varit mycket svårt för LKAB att klara likviditeten. Jag tror att det skulle ha varit mycket svårt att genomföra rationaliseringen vid Kirunagruvan, svårt att bygga anriknings-

verket i Malmberget. Jag tror också att tanken på en nya gruva i Svappavaara inte kunnat väckas så tidigt.

Sedan har likviditeten blivit en helt annan. Jag vill här parentetiskt omnämna att LKAB har återbetalat dessa 100 miljoner till staten. Man har alltså betalat tillbaka en skuld som egentligen inte var någon skuld. Det har resonnerats om att huvudkontoret borde kunna förläggas exempelvis till Pajala. Då skulle det kanske bli lättare att öppna en gruva i Kaunasvaara.

Motionärerna har visligen tigit på denna punkt med hänsyn till de valtaktiska skäl jag tidigare omnämnt.

Sedan har det — jag återgår till historieskrivningen — varit fråga om en reprivativering av LKAB, och fru Boman har tillhört dem som röstat för sådana motionsyrkanden. Det verkar nu, som om man på högerhåll tappat tron på framgång för sådana förslag. Om LKAB skulle bli reprivativerat, skulle väl varken fru Boman eller någon annan högerledamot i kammaren vilja upphäva sig till sakkunnig och säga att huvudkontoret bör ligga där eller där. Om någon skulle göra det, skulle man kunna säga att det är oriktigt att Bolidenbolaget har sitt huvudkontor i samma hus som LKAB — LKAB är nämligen hyresgäst hos Bolidenbolaget. Grängesbergbolaget har ju sitt huvudkontor vid Gustaf Adolfs torg, trots att namnet för tanken till Grängesberg. Om man kan uttala sig sakkunnigt rörande var ett huvudkontor för ett statsägt företag bör ligga, bör man också kunna uttala sig om var den privata företagsamheten lämpligen bör förlägga sina huvudkontor. Även den enskilda företagsamheten arbetar med nationens gemensamma resurser, vilkas användning ju måste angå riksdagen.

Det är framför allt av ett par skäl norrbottningarna har intresserat sig för huvudkontorets placering. Det ena är beskattningsfrågan. De har ansett att det är orimligt att Stockholms stad skall

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

ha 10 procent av LKAB:s inkomster i s. k. huvudkontorsandel. Riksdagen var år 1956 böjd att förorda ett 5-procentigt uttag i huvudkontorsandel, och mellankommunala prövningsnämnden godtog detta, men kammarrätten höjde sedan uttaget till 7,5 procent.

Vi socialdemokrater och centerpartister i Norrbotten har utgått från att beskattningsfrågan bör kunna lösas på ett rättvist och rimligt sätt, även om huvudkontoret blir kvar i Stockholm. Det är mot denna bakgrund man har att se de motioner som behandlades i bevillningsutskottets betänkande nr 36 i våras. Jag vill också erinra om att prövningsnämnden i Norrbottens län nu har taxerat LKAB till 95 procent av dess inkomst i Norrbottens län. Stockholms stad har fortfarande tagit ut 7,5 procent, men LKAB har överklagat denna taxering. Det finns ganska stor anledning att förmoda, att denna beskattningsfråga inte minst genom bevillningsutskottets uttalande skall kunna bringas till en rättvis lösning.

När man talar om LKAB:s huvudkontor skall man komma ihåg, att det knappast finns möjligheter att förflytta all verksamheten från Stockholm till Norrbotten. Under alla förhållanden måste det finnas ett kontor i Stockholm, vare sig det kallas huvudkontor eller någonting annat. LKAB:s ledning har ju strävat efter att placera så mycket som möjligt av den personal som hänförs till huvudkontoret i Norrbotten. Den som har gjort sig omaket att läsa yttrandet från LKAB finner att huvudkontoret sysselsätter 66 personer, medan 46 personer med huvudkontorsuppgifter är sysselsatta och bosatta i Norrbotten.

Jag tillhör kanske de tillvaratagare av norrlandsintressena gentemot vilka fru Boman ställde sig så frågande. Hon undrade: Vad är norrlandsintressena? Är det fråga om intresse för midnattsolen? Nej, det är det inte så här års i varje fall, men jag kan gratulera fru

Boman, när hon nu sjunger sin parlamentariska svanesång, till att hon har tagit upp denna fråga. Det är ganska sympatiskt gjort av henne, och hon kan vinna en viss popularitet på det i Norrbottens län, särskilt med tanke på hennes tidigare insatser — vilka har varit föremål för diskussion mellan fru Boman och mig många gånger — när det gällt den statliga företagsamheten i Norrbotten.

Vi skall komma ihåg att efter år 1956 har statsmakterna rekommenderat ett samarbete mellan Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund — alltså Grängesbergsbolaget — och LKAB. Detta samarbete har lett till att de har bildat ett gemensamt försäljningsbolag, som heter Malmexport, i vilket också Lamco är intressent.

Hur arbetar nu Malmexport? Jo, som en försäljningsavdelning inom LKAB. Denna avdelning är beroende av kontinuerlig kontakt med metallurgisk, ekonomisk, produktionsteknisk och transportteknisk personal inom LKAB. Kontakterna bildar ett året runt ständigt pågående samarbete som avser marknadsanalys, förhandling och kontraktsavveckling. Anpassningen till den både från konjunktursynpunkt och med hänsyn till den metallurgiska utvecklingen starkt föränderliga marknaden är en mycket svåröverblickbar verksamhet inom LKAB, och det är den som styr produktionen i fråga om såväl kvantitet som kvalitet. Många tror att det är Malmexport som avslutar försäljningarna. Så är ingalunda fallet, utan det gör LKAB.

Om man nu skulle bifalla motionen och besluta att huvudkontoret förflyttas, vad skulle då hända? Jag befarar att Grängesbergsbolaget skulle få ett mycket starkt grepp om Malmexport, och Grängesbergsbolaget är trots allt en konkurrent till LKAB. Det är en mycket väsentlig synpunkt, som man måste lägga in i denna bild.

Vidare talas det om anknytningen till



**Flyttning av LKAB:s huvudkontor**

produktionsområdet. Det är klart att den är viktig, men jag tror att alla som har haft tillfälle att besöka malmfälten har blivit övertygade om att de lokala förvaltningarna där uppe när det gäller den tekniska utvecklingen på gruvbrytningens område arbetar synnerligen effektivt. Vi kan åberopa att när staten inträdde som huvuddelägare i LKAB var produktionen omkring 13 miljoner ton per år, medan den nu tangerar 20-miljonersstrecket. Det finns ingen möjlighet att påvisa att effektiviteten skulle bli större, om huvudkontoret låge i Norrbotten.

Som jag tidigare nämnde, herr talman, är norrbottningarnas intresse knutet till denna fråga främst av beskattningsskäl. Vi och centerpartisterna har angripit problemet just från dessa utgångspunkter. Mången tror kanske att det är viktigast att man bryter malmen, och visst är det viktigt, men minst lika väsentligt är att man kan sälja den. Försäljning är ju en utomordentligt svåröverskådlig procedur. Det finns inte någon geologisk sakkunskap inom Malmexport, utan denna sakkunskap tillhandahålles av LKAB. Det har alltså mellan LKAB och Malmexport kommit till stånd ett samarbete som enligt min uppfattning inte utan vidare kan slås sönder.

Jag är inte någon expert på frågan om LKAB:s organisation, men vid de överläggningar, vari jag deltagit, har jag blivit övertygad om att personalen vid det s. k. huvudkontoret i Stockholm inte skulle kunna minskas i någon större utsträckning även om detta huvudkontor skulle förflyttas till Norrbotten.

Det är, herr talman, med dessa utgångspunkter som jag har stannat för att biträda utskottets hemställan.

Jag vill också erinra om att när vi i statsutskottets femte avdelning hade att ta ställning i frågan, förelåg bara motionen i ärendet. Herr Åkerlunds avvikande mening, som bildar underlaget för reservationen, kom först senare till

vår kännedom. Det är emellertid inte så mycket som skiljer mellan utskottets utlåtande och reservationen, eftersom även reservanterna önskar att utredningen skall företas under medverkan av företagets ledning och representanter för Norrbottens län. Det förhållandet att det vuxit fram en organisationsform, som fungerar effektivt, har emellertid gjort att jag inte ansett mig kunna medverka till igångsättandet av en kanske rätt irriterande utredning.

Vilken lokaliseringspolitik som än kommer att föras, måste säkerligen vissa företag och organisationer ha sina kontor förlagda till Stockholm. Bondeorganisationerna är otvivelaktigt inställda på att såvitt möjligt flytta sina institutioner bort från Stockholm, men den kalla verkligheten har även därvidlag visat att dessa fortfarande måste finnas kvar i huvudstaden.

Det är också en gammal praxis i förhållandet till sina kunder som LKAB:s ledning har följt när man förlagt huvudkontoret till Stockholm. Och såsom jag tidigare framhållit utgör försäljningssidan ett ganska väsentligt led i bolagets verksamhet.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru BOMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det har sina risker att replikera herr Lassinantti när han är så i farten med att argumentera; det kanske då aldrig blir något slut på diskussionen.

Herr Lassinantti riktade anklagelser mot mig därför att jag i valrörelsen klarlagt högerens inställning till den fråga det här gäller. Eftersom han anser sig ha rätt att göra detta, måste han vara den ende norrbottniska riksdagsman som inte själv presenterat sitt partis politik i detta avseende.

Man kan inte, såsom herr Lassinantti gjorde, peka på Bolidenbolaget såsom ett exempel. Bolidenbolaget bedriver sin

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

verksamhet långt söder om Västerbotten — i mellersta Sverige, skulle jag vilja säga. Det gör en viss skillnad och kanske inte så liten.

Herr LASSINANTTI (s) kort genmäle:

Herr talman! Fru Boman måste väl medge att om det är oriktigt att LKAB har sitt huvudkontor i Stockholm, måste det också vara fallet med Bolidenbolaget. Dessutom hyr Bolidenbolaget ut lokaler till LKAB.

Om man skulle bygga egna kontorslokaler åt LKAB, behöver inte detta innebära någon katastrof vid en eventuell framtida förflyttning av bolagets huvudkontor. Jag tror inte att det skulle vara svårt att få dessa kontorslokaler uthyrda.

Vi socialdemokrater har inte, fru Boman, sett frågan om placeringen av LKAB:s huvudkontor såsom en partipolitisk fråga. Om fru Boman tagit del av vår förkunnelse i valrörelsen, skulle hon ha funnit att jag framfört precis samma uppfattning som nu, nämligen att det gäller att åstadkomma en rimlig avvägning mellan bolagets skattebetalning i Stockholm och i Norrbotten. Vidare har vi framhållit att man inte får eftersätta kravet på effektivitet — den effektivitet som just Kiruna stad av bitter erfarenhet så hårt håller fast vid.

Jag tror, herr talman, att det skulle vara mycket farligt om man i sådana frågor som denna skulle börja motionera från partipolitiska utgångspunkter. För vår del har vi inte heller uppfattat det som vår skyldighet att i valrörelsen tala om, hur frågan kommer att behandlas i riksdagen, utan att vi har haft någon kännedom om den ståndpunkt som exempelvis statsutskottets femte avdelning skulle inta.

Jag hoppas att denna min mycket lena replik inte ger fru Boman anledning att ytterligare förlänga debatten.

Herr LARSSON i Hedenäset (cp):

Herr talman! Det är inte min avsikt att förlänga debatten, men jag finner det

påkallat med en deklARATION inför den kommande voteringen.

Denna deklARATION tillåter jag mig göra på det sättet, att jag erinrar om att när riksdagen år 1956 fattade beslut angående statsinlösen av lejonparten av LKAB:s aktiekapital, diskuterades — såsom här påpekats — även frågan om lokaliseringen av företagets huvudkontor. Beslutet, som fattades bl. a. mot min röst, innebär att huvudkontoret fortfarande skulle vara beläget i Stockholm. Personalrekryteringen skedde också med denna förutsättning.

Jag hävdade 1956 — vilket framgår av motion nr 784 i denna kammare — att om någon flyttning av huvudkontoret inte skulle ske, borde ansträngningarna inriktas på ett slopande eller i varje fall en skälig jämkning nedåt av huvudkontorsandelen i fråga om företagets kommunala beskattning. Riksdagen uttalade i anledning av vår motion, att en nedjustering av huvudkontorsandelen till 5 procent kunde påräknas. LKAB deklarerade och gjorde sina preliminära skatteinbetalningar därefter. Hos skattemyndigheterna blev emellertid slutresultatet, att huvudkontorsandelen fastställdes till 7,5 procent. I och för sig innebär ju detta en förbättring för Norrbottens län, eftersom det tidigare hade varit 10 procent. Men även 7,5 procent framstod, inte minst med tanke på fördelningen av antalet anställda mellan Norrbotten och huvudkontoret här i Stockholm, som oskäligt mycket.

Det väcktes då en motion från vårt håll, nr 47, vid innevarande års riksdag. Den följdes senare av en motion från socialdemokratiskt håll där man också yrkade att det skulle ske en ytterligare nedjustering av huvudkontorsandelen. Utskottets uttalande och riksdagens beslut blev ju klart positivt. Det finns anledning att hoppas att skattemyndigheterna skall ta ställning till det uttalande som riksdagen gjorde i fråga om LKAB:s huvudkontorsandel.

**Flyttning av LKAB:s huvudkontor**

LKAB har efter omorganisationen 1956 — det skulle jag vilja slå fast, och jag tror att ingen vågar motsäga mig därvidlag — arbetat med en aktiv lokaliseringpolitik som målsättning. Den nya malmhamnen i Luleå och öppnandet av den nya gruvan i Svappavaara är exempel på denna aktiva lokaliseringspolitik. Vi har tyvärr icke sett exempel på motsvarande insatser från företagsamheten i övrigt här i landet.

En av de stora framtidsfrågorna just nu är fullföljandet av malminventeringen i kaunisvaaraområdet. Det fordras en detaljutredning för att man skall få klarhet i frågan om och hur en malmbrytning i denna del av länet skall kunna ske liksom om det stora problemet med malmens uttransport i någon av de alternativa riktningar som står till buds. Detta är för stora delar av vårt län ett så viktigt och betydelsefullt spörsmål att alla ansträngningar, alla personella resurser som vi i dag förfogar över, bör inriktas på att komma fram till ett ställningstagande och ett positivt beslut.

Det är mot denna bakgrund som jag inte finner det lämpligt att i dag aktualisera frågan om en förflyttning av LKAB:s huvudkontor.

Herr **HOLMBERG** (k):

Herr talman! För min del blev jag ganska förvånad när det kom en motion från högern om förflyttning av LKAB:s huvudkontor till Norrbotten. Liksom herr Lassinantti hade jag nämligen under mycket lång tid haft erfarenhet av hur högern motarbetat praktiskt taget alla åtgärder på det näringspolitiska området till förmån för vårt län. Låt vara att det nu gäller ett statligt företag. Men den allmänna motiveringen, bl. a. med hänvisning till lokaliseringstuderingen, var sådan, att resonemanget mycket väl kunde ha överflyttats på näringspolitiska resonemang även i andra fall. Och att det skulle stöta på motstånd från tongivande högergrupper och följaktli-

gen förr eller senare framkalla någon kovändning hos motionärerna borde man ju ha kunnat räkna ut.

Herr Löfroths antydning om ett samband mellan denna sak och valet skall jag inte närmare yttra mig om, men det är möjligt att jag bortsåg från den omständigheten, att vi började närma oss valkampanjen när motionen väcktes men att vi nu är i en situation där högern anser sig kunna strunta både i väljaropinionen och sin egen motion. Det är nämligen vad som sker när också högerns motionärer nu går över till utredningslinjen i stället för att fortsätta att fäkta för den uppfattning man angav i motionen.

Herr Nilsson i Göingegården ansåg att det knappast blir något resultat, om man överlåter åt bolagets styrelse att bestämma. Men även i den reservation som herr Nilsson har skrivit under gör man ju beslutet främst beroende av bolagsledningens vilja, och som herr Lassinantti nyss sade är det inte så stor skillnad mellan utskottsutlåtandet och reservationen.

Sedan ansåg fru Boman — och med rätta — att riksdagen kan hysa det största förtroende för landshövding Näslunds sakkunskap i denna fråga. Och landshövding Näslund har inte använt sin sakkunskap för att förordna en fortsatt utredning utan har givit ett sakligt mycket starkt stöd åt förslaget att förflytta LKAB:s huvudkontor till Norrbotten.

Motionärerna har naturligtvis rätt i att det sannerligen inte har fattats utredningar i denna fråga. Redan i början av 1950-talet undersöktes denna sak av den organisationskommitté, som regeringens hade tillsatt för att klarlägga de fortsatta relationerna mellan LKAB och TGO, och 1955 diskuterades frågan vid en stor konferens i Kiruna mellan organisationskommittén och representanter för alla viktiga länsmyndigheter. Och då kom alla närvarande norrbottenrepresentanter till det resultatet, att

### Flyttning av LKAB:s huvudkontor

det fanns mycket starka sakliga skäl för huvudkontorets förläggning till Norrbotten.

Vid riksdagsbehandlingen 1956 stödde vi oss på de argument som anförts av landstingsdirektör K. G. Viklund i utredningskommittén. När vi den gången behandlade ärendet var det inte mindre än 72 av kammarens ledamöter som hade samma uppfattning som vi i själva sakfrågan.

Sedan har den Eckerbergiska utredningen föreslagit att huvudkontoret skall flyttas till Norrbotten, och hos regeringen finns vid det här laget en mängd framställningar med sakspäckade argument från länsstyrelsen i Norrbotten, landstinget, kommunerna och andra myndigheter. De flesta av dem har kommit till samma slutsats, nämligen att tiden nu är mogen att flytta LKAB:s huvudkontor till Norrbotten. Nu senast har den Näslundska lokaliseringsutredningen understrukit värdet av att huvudkontoret för länets största företag också förlägges till någon ort i samma län.

Jag tycker det finns goda skäl för påståendet, att bolagsledningen har överdrivit svårigheterna men inte beaktat de fördelar man ur företagsekonomisk synpunkt skulle vinna genom en förflyttning.

Hela denna sak betraktar jag som mycket viktig för den grundläggande inställningen till lokaliseringen, eller — som jag hellre vill kalla det — till frågan om statens roll inom näringspolitiken. Den Näslundska utredningen har bl. a. framhållit den avsevärda psykologiska betydelse som denna fråga har.

Även efter regeringspropositionen om lokaliseringpolitiken, som vi i varje fall formellt skulle diskutera under de två senaste dagarna, kommer de berörda länens befolkning att sätta frågetecken för hur allvarligt statsmakterna tar på denna sak. Framför allt är det det faktum, att det inte finns något konkret sagt om utbyggnad av statsindustrierna och komplettering av dessa med nya

statliga basindustrier, som inger oro. Därtill kommer att om även staten förfar på samma sätt som de privatkapitalistiska företagen när det gäller huvudkontorens förläggning, så inger detta inte förtroende för den utlovade lösningen av de ekonomiskt eftersatta landsdelarnas problem.

Slutligen en liten replik till herr Pettersson i Degerfors. Han ansåg sig ha fått ett argument för utskottets ståndpunkt genom att han upptäckt att NJA, alltså Norrbottens Järnverk AB, har skaffat sig en försäljningsfilial i Stockholm. Men det är väl snarare så, herr Pettersson, att NJA:s åtgärd är ett exempel på att man mycket väl kan ha sitt huvudkontor i Norrbotten och ändå anse sig ha behov av en försäljningsfilial i Stockholm.

Herr talman! Jag instämmer i herr Löfroths yrkande om bifall till motionerna.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 1) av herr Axel Johannes Andersson m. fl.; samt 3:o) bifall till motionerna I:13 och II:15; och fann herr andre vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nilsson i Göingegården begärde likväl votering, i anledning varav herr andre vice talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr andre vice talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Löfroth votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 148

**Rätt för justitieråd och regeringsråd att åtaga sig skiljemannauppdrag m. m.**

antager reservationen 1) av herr Axel Johannes Andersson m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit motionerna I: 13 och II: 15.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 50 ja och 25 nej, varjämte 96 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraproposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 148, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Axel Johannes Andersson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Göingegården begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst om-

röstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 89 ja och 76 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

## § 11

**Rätt för justitieråd och regeringsråd att åtaga sig skiljemannauppdrag m. m.**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 149, i anledning av väckta motioner om rätt för justitieråd och regeringsråd att åtaga sig skiljemannauppdrag m. m.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr FRÖDING (h):

Herr talman! Jag vill till att börja med beklaga att huvudmotionären i detta ärende, herr Källenius, på grund av ett hastigt påkommet utlandssammanträde blivit förhindrad att i dag yttra sig i denna fråga, som jag vet ligger honom mycket varmt om hjärtat. Jag skall i stället såsom hans medmotionär säga några ord, även om svanesången nog inte kommer förrän om någon vecka.

Till en början vill jag upplysa om att jag innan denna motion väcktes tog kontakt med en av mina kolleger vid Svea hovrätt, som nu sitter som justitieråd, för att ta del av hans personliga inställning till saken. Jag fick då bl. a. beskedet, att möjligheten till ordförandeskap i skiljenämnd kanske skulle vara ägnad att i någon mån lätta den isolering, som tyvärr för närvarande kan anses föreligga för våra allra högsta domare när det gäller det praktiska rättslivet. Bl. a. detta uttalande gjorde att jag anslöt mig till motionen.

Utskottet framhåller i sitt utlåtande, att motionärernas förslag knappast kan anses röna allmänt instämmande från de hörda instansernas sida. Även om detta låter sig sägas har dock det övervägande antalet av de hörda intagit en åt-

### Prognoser för behovet av arbetskraft

minstone i något hänseende välvillig inställning till förslaget. Men jag nöjer mig med att i detta avseende hänvisa till utskottsutlåtandets bilaga.

Bl. a. justitiekanslern, som icke tagit någon ställning i sak, har menat att domstolskommitténs i enlighet med dess direktiv pågående prövning av möjligheten att åstadkomma ett processinstitut, vilket kan erbjuda ett användbart alternativ i skiljemannaförfarandet — var man nu skall hitta en så vacker tulpan — i första hand bör avvaktas samt att man inte heller bör föregripa Kungl. Maj:ts prövning och JO:s förra året gjorda framställning om en översyn av bl. a. domares rätt att innehava bisysslor.

Jag kan godtaga utskottets ståndpunkts-tagande, att man med hänsyn till de andragna procedursynpunkterna inte nu bör ta saklig ställning till motionsyrkandet. Jag vill dock fatta detta som att motionärernas önskemål inte bör anses vara för all framtid avvisade. Industriförbundets oreserverade tillstyrkan av motionen visar i vart fall klart, att det från näringslivets sida ansetts föreligga behov av skiljenämnd även på alla högsta domarnivå.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

### § 12

#### Prognoser för behovet av arbetskraft

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 150, i anledning av väckta motioner angående prognoser för behovet av arbetskraft.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr BROBERG (fp):

Herr talman! Sedan motionen väcktes har åtskilligt hänt. Arbetsmarknadsstyrelsens prognosgrupp har överförts till

statistiska centralbyrån. I samband därmed skall en förstärkning av personaluppsättningen äga rum med en hel del tjänster. Utskottet anför att det framlagda prognosbehovet kan väntas komma att bli beaktat. Statistiska centralbyrån framhåller att de i motionerna framförda önskemålen rörande prognosverksamhetens uppläggning och inriktning kommer att beaktas vid prioriteringen av det framtida arbetet.

Jag antar att det inte är möjligt att komma mycket längre i dag, och jag skall därför avstå från att framföra något yrkande. Emellertid skulle jag vilja med ett par ord kommentera denna fråga.

För en månad sedan framlade statistiska centralbyrån en prognos över arbetskraftstillgången fram till år 1980. Enligt denna prognos blir den totala tillgången av arbetskraft i stort sett oförändrad. Samtidigt anges emellertid att det i prognosen ingår ett antagande om nettoimmigration till Sverige på 10 000 personer per år under hela prognosperioden, trots att man är osäker på om man kan få denna immigration på 1970-talet. Vidare förutsätter man en ökad yrkesaktivitet bland de gifta kvinnorna. Om den i prognosen antagna immigrationen inte skulle komma till stånd och den ökade yrkesverksamheten bland de gifta kvinnorna inte blir av den omfattning man tänkt sig, får vi följaktligen ett starkt minskat antal verksamma inom förvärvslivet.

Det är påtagligt att vi i vårt land står inför en utveckling som är ny för oss. Näringslivet kan för sin fortsatta expansion inte räkna med en ökad arbetskraftstillgång. Vi har anledning tro att bristen kommer att bli speciellt märkbar inom yrken där arbetet är tungt, obekvämt eller på annat sätt besvärligt. Vi kan redan nu märka detta inom flera vårdyrken, och även inom industrien och restaurangnäringen finns det arbetsuppgifter för vilka man mer och mer blir hänvisad till utländsk arbetskraft.

**Interpellation ang. vissa enskilda företagens ställning inom ATP-försäkringen**

Att detta för med sig problem kan vi läsa om i tidningarna.

I ett bestående bristläge är det särskilt viktigt att använda resurserna på rätt sätt. Vi har i vår motion talat om faran av en snedvridning genom att den praktiska utbildningen förefaller att bli eftersatt. Om man ser på den konjunkturbarometer, som i dagarna framlagts av arbetsmarknadsstyrelsen, finner man att den uppvisar bristtal för yrkesarbetare och även för arbetare i övrigt som är mycket höga. Nog förefaller det som om vi är på väg in i ett läge där vi kommer att få en snedbelastning.

Självfallet är jag medveten om att det finns flera faktorer än vår skolas utformning som bestämmer ungdomens yrkesval. Det heter i arbetsmarknadsstyrelsens yttrande, att utbildningspolitiken i ett demokratiskt land påverkas av arbetsmarknadens framtida efterfrågan på arbetskraft och av ungdomens önskan att erhålla viss utbildning. Detta är givetvis riktigt. Men hur blir det om vi ställs i en situation, där vägarna till dessa två skilda mål går åt olika håll? Förmodligen har ingen någon patentlösning för en sådan situation. Dock kunde en del säkerligen göras för att få dessa vägar att löpa mera parallellt än nu.

Många har bibringats den uppfattningen, att yrkesarbete inte är någonting att satsa på, att automater kan överta allt i fråga om manuella göromål och att examina från våra nya skolor är en nödvändig förutsättning för att klara sig. Mycket som skrivits och sagts har gjort att denna uppfattning tyvärr slagit rot på många håll.

En prognos skulle utan tvivel komma att påvisa att det blir ett betydande behov av arbetskraft även när det gäller arbetsuppgifter som mer är baserade på yrkesskicklighet och erfarenhet än på teoretisk kompetens. Det borde för vår yrkesrådgivning vara av stort värde, om prognoser fanns som den kunde stödja sin rådgivning på. När

arbetsmarknadsstyrelsen i sitt yttrande framhåller att yrken och utbildningsvägar med mera manuell inriktning ej belysts i önskvärd omfattning, finns det skäl beklaga att så ej blivit fallet.

I detta sammanhang är det även anledning att peka på det faktum, att när skillnaden mellan tillgång och efterfrågan blir för stor, så träder lönemekanismen obönhörligen i funktion.

Herr talman! Trots vad som sagts under debatten tidigare i dag om kategoriska påståenden vågar jag hävda att rekryteringen av arbetskraft till bristyrkena torde underlättas och balansen på arbetsmarknaden bli bättre, om det för allmänheten görs fullt klart att en bestående brist inom ett yrke medför att detta blir ett höglöneyrke.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

**§ 13**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 151, i anledning av väckta motioner om viss översyn av den offentliga statistiken.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr andre vice talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde onsdagen den 18 innevarande november.

**§ 14**

**Interpellation ang. vissa enskilda företagens ställning inom ATP-försäkringen**

Ordet lämnades på begäran till

Herr HEDIN (h), som yttrade:

Herr talman! För att erhålla ålderspension inom ATP krävs att den försäkrade tillgodoräknats pensionspoäng för minst tre år. Från denna huvudregel göres dock undantag för försäkrad född

**Interpellation ang. vissa enskilda företagens ställning inom ATP-försäkringen**

1896, vilken kan erhålla pension om pensionspoäng tillgodoräknas för två år.

För försäkrad som är född 1897 är den tid under vilken pensionspoäng kan tillgodoräknas begränsad till tre år. Därest inkomsten under ett år av någon anledning inte skulle överstiga basbeloppet kan sålunda ATP-pension inte erhållas. Ett exempel härpå skall anföras.

På grund av skördeutfallet 1960 har en jordbrukare det året inte kommit upp till en pensionsgrundande inkomst. Under de två följande åren har han emellertid inkomster som överstiger basbeloppet, varför han debiteras avgifter om sammanlagt 750 kr. Någon pension får han emellertid inte, eftersom han endast har två pensionsgrundande år och han kan ej heller få tillbaka erlagda avgifter. Detta förhållande anser jag högst otillfredsställande.

Åberopande det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få ställa följande frågor:

1. Anser herr statsrådet det riktigt att en enskild företagare som är född 1897 och som på grund av omständigheter varöver han ej kunnat råda endast kommit upp till pensionsgrundande inkomst under två år skall gå förlustig såväl inbetalade avgifter som ATP-pension?

2. Avser herr statsrådet att vidtaga några åtgärder för att få en ändring till stånd i här berörda avseenden?

Denna anhållan bordlades.

## § 15

Anmäldes följande till herr talmannen under sammanträdet avlämnade motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 171, angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m., nämligen

nr 1048, av fröken *Bergegren* och fru *Hörnlund*,

nr 1049, av herr *Broberg m. fl.*,

nr 1050, av herr *Dickson m. fl.*,  
nr 1051, av herr *Dickson m. fl.*,  
nr 1052, av herr *Enskog m. fl.*,  
nr 1053, av fru *Eriksson* i Stockholm  
*m. fl.*,

nr 1054, av herr *Fagerlund m. fl.*,  
nr 1055, av herr *Fredriksson m. fl.*,  
nr 1056, av herr *Gustafsson* i Borås  
*m. fl.*,

nr 1057, av herr *Heckscher m. fl.*,  
nr 1058, av herr *Hedin m. fl.*,  
nr 1059, av herr *Hedlund m. fl.*,  
nr 1060, av herr *Hermansson m. fl.*,  
nr 1061, av herr *Kellgren m. fl.*,  
nr 1062, av herrar *Kellgren* och *Lindkvist*,

nr 1063, av herr *Mattsson m. fl.*,  
nr 1064, av herr *Nelander m. fl.*,  
nr 1065, av herr *Nelander m. fl.*,  
nr 1066, av herr *Nilsson* i Svalöv och  
fröken *Karlsson*,

nr 1067, av herr *Nordgren m. fl.*,  
nr 1068, av herr *Nordgren m. fl.*,  
nr 1069, av herr *Nordgren m. fl.*,  
nr 1070, av herr *Nordstrandh m. fl.*,  
nr 1071, av herr *Ohlin m. fl.*,  
nr 1072, av herr *Wennerfors* och frö-  
ken *Karlsson*, samt

nr 1073, av herr *Zetterberg m. fl.*

Dessa motioner bordlades.

## § 16

**Meddelande om enkel fråga**

Meddelades, att herr talmannen tillställts en enkel fråga av fru *Edin* till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående psykiatriska och sociala undersökningar av vissa värnpliktiga.

## § 17

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-  
efter kl. 17.49.

In fidem

*Sune K. Johansson*



## Fredagen den 13 november

Kl. 14.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr andre vice talmanen.

### § 1

Föredrogs var efter annan och hänvisades till särskilda utskottet de å bordet vilande motionerna nr 1048—1073.

### § 2

Föredrogs den av herr *Hedin* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående vissa enskilda företagens ställning inom ATP-försäkringen.

Kammaren biföll denna anhållan.

### § 3

**Interpellation ang. åtgärder för bättre djurvård och djurskydd**

Ordet lämnades på begäran till

Herr SPÅNGBERG (s), som yttrade:

Herr talman! I pressen förekommer ofta redogörelser över vanvård av djur och kreatursbesättningar, skadskjutning av älgar, förekomst av taggtråd i markerna efter den militära beredskapstiden o. s. v. Beträffande tamdjur kan det röra sig om olämpliga ekonomibyggnader eller om djur som släppes fria utan tillsyn, förvaring av höns i trånga burar som ej ger möjlighet till nödvändig rörelse för djuren. Jag hänvisar i dessa fall till uppgifter i tidningarna.

När det gäller jakt visas ofta påfallande slarv och omdömeslöshet. Detta gäller särskilt älgjakten. Varje år döds-skjutes människor därför att jägare i

iver att »nedlägga» ett villebråd tagit fel på människa och älg. Många älgar skadskjutes och släpar sig fram i markerna med genomskjutna magar, krossade käkar och något svårt skadat eller avskjutet ben, för att så småningom duka under i plågor och svält.

Djurskyddsföreningar, andra organisationer och enskilda personer har uppmärksammat dessa förhållanden och krävt åtgärder för bättre djurskydd och strängare jaktbestämmelser.

Frågan har behandlats i många sammanhang i riksdagen. I ett interpellationssvar i andra kammaren den 25 november 1960 framhöll jordbruksministern med instämmande i stort sett i interpellationens synpunkter, att det inte kan vara svårt att »hyfsa till den situation, som så påtagligt varit illustrerad under senare år, med olyckor, vårdslöshet o. s. v. där den mänskliga faktorn har inverkat vid jaktolyckorna». Jordbruksministern förklarade sig »självfallet» vara beredd att »söka få fram en så snabb lösning av förevarande problem som möjligt».

Vad här anförts motiverar snara åtgärder för bättre djurvård och djurskydd. Djurskyddsorganisationerna ställer bestämda krav på effektivare lagstiftning och hoppas att den pågående omarbetningen av djurskyddslagarna skall leda till resultat snarast möjligt.

Med stöd av det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få ställa följande fråga:

Ämnar statsrådet snarast möjligt framlägga förslag till bättre djurskydd och djurvård och skärpta bestämmelser för jakt, i syfte att helt eliminera skadskjutningar av djur och ge full tryggs-

**Interpellation ang. åtgärder för bättre djurvård och djurskydd**

het åt människor, som vistas ute i markerna under jakttid?

Denna anhållan bordlades.

## § 4

Till bordläggning anmäldes

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av väckt motion angående behandlingen i riksdagen av framställningar från riksdagens verk,

nr 28, i anledning av väckta motioner angående behandlingen av redogörelserna för Europarådets och Nordiska rådets verksamhet,

nr 29, i anledning av väckt motion om rätt för kommun att vidtaga näringspolitiska åtgärder, och

nr 30, i anledning av väckta motioner om viss reglering i kommunallag av kommunal upphandling;

statsutskottets utlåtanden:

nr 152, i anledning av väckta motioner om utnyttjande av militära m. fl. verkstäder för civil yrkesskoleutbildning,

nr 153, i anledning av väckta motioner angående meritvärdet av ungdomsledarskap,

nr 154, i anledning av väckt motion om fria läroböcker m. m. för lärare,

nr 155, i anledning av väckt motion om utredning rörande kompetenskraven för kristendoms lärare,

nr 156, i anledning av väckt motion angående nordiskt samarbete på forskningsens område,

nr 157, i anledning av väckta motioner rörande den framtida användningen av citadellet i Landskrona,

nr 158, i anledning av väckta motioner om iståndsättande av Läckö slott,

nr 159, i anledning av väckta motioner om översyn av det statliga kommittéväsendet,

nr 160, i anledning av väckt motion om revisionen av väg- och vattenbyggnadsverkets verksamhet,

nr 161, i anledning av väckt motion

angående ledigförklarandet av statliga tjänster, och

nr 162, i anledning av väckt motion om beaktande av de arbetsetiska frågorna i kursverksamheten för statliga befattningshavare;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående huvudmannaskapet för rådhusrätterna m. m., dels ock i ämnet väckta motioner,

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av magistrats- och kommunalborgmästarinstitutionerna, m. m.,

nr 38, i anledning av väckta motioner om rätt för Jägarnas riksförbund att inneha och utlåna vapen,

nr 39, i anledning av väckta motioner om enhetlig handläggning av samhälls- åtgärderna mot ungdomsbrottslighet,

nr 40, i anledning av väckta motioner om försäkringsskydd för anförtrödda medel,

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i sjölagen, och

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om svensk domstols prövning av äktenskapsmål i vissa fall, m. m.;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 61, i anledning av väckta motioner angående de vapenfria värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden och behandlingen av samvetsömma värnpliktiga,

nr 62, i anledning av väckta motioner om lagstiftning mot luftföreningar,

nr 63, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1963 vid dess fyrtiosjunde sammanträde fattade beslut, dels ock i ämnet väckta motioner, och

nr 64, i anledning av väckta motioner om lön vid permittering, avgångs-

vederlag och lön under de s. k. karensdagarna vid sjukdom;

tredje lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner om översyn av trafiklagstiftningen;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av väckta motioner om ökad utbildning av lantmästare,

nr 22, i anledning av väckta motioner angående åtgärder för utrotning av vildmink,

nr 23, i anledning av väckta motioner om vidgad rätt för lantbruksnämnderna att förvärva mark för fritidsändamål,

nr 24, i anledning av väckta motioner om domänverkets medverkan vid exploatering av mark för fritidsändamål, m. m., och

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse i visst fall från betalningsskyldighet till kronan; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 45, i anledning av motion om åtgärder för bevarande av bokskog,

nr 46, i anledning av väckta motioner om utredning rörande hembygdsvården,

nr 47, i anledning av väckt motion om utredning rörande olika typer av datamaskiner m. m., och

nr 48, angående överlämnande till särskilda utskottet av vissa till allmän-

na beredningsutskottet remitterade motioner.

#### § 5

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 187, angående lönegradsplaceringen för vissa tjänster m. m.,

nr 193, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt, samt

nr 195, med förslag till lag om ändring i 6 kap. strafflagen.

Dessa propositioner bordlades.

#### § 6

##### Meddelande om enkel fråga

Meddelades, att herr talmannen tillställts en enkel fråga av herr *Dickson* till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående orsaken till de veneriska sjukdomarnas utbredning.

#### § 7

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 14.04.

In fidem

*Sune K. Johansson*